

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav jazyků a komunikace neslyšících

Bakalářská práce

Bc. Kateřina Jakubová

Převod pohádky z češtiny do českého znakového jazyka

Interpretation of Fairy Tale from Czech to Czech Sign Language

Praha 2021

Vedoucí práce: Mgr. Naďa Hynková Dingová, Ph.D.

Poděkování

Chtěla bych poděkovat vedoucí mé bakalářské práce Mgr. Nadě Hynkové Dingové, Ph.D. za odborné vedení a za pomoc a čas, který mi věnovala při zpracování této práce. Děkuji všem tlumočnicím, které se ochotně zapojily do mého výzkumu. Za konzultace a odborné rady při rozboru textů děkuji prof. PhDr. Aleně Macurové, CSc. a Mgr. Lucii Sedláčkové Půlpánové. Dále děkuji Mgr. Milanu Fritzovi za pomoc s výběrem zkoumaného textu. Také děkuji Střední škole, Základní škole a Mateřské škole pro sluchově postižené, Praha 5, Výmolova 169. Mé poděkování patří také Marii Mašláňové, která se stala kontaktní osobou ve škole a pomohla mi s realizací výzkumu. V neposlední řadě děkuji své rodině a přátelům, kteří mě podporovali během celého mého studia a především v jeho závěru.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 15. května 2021

.....
Bc. Kateřina Jakubová

Abstrakt

Tato bakalářská práce se zabývá popisem rozdílů v převodu pohádky z češtiny do českého znakového jazyka, který je realizován slyšícím a neslyšícím tlumočnickem. Po teoretickém úvodu zaměřeném zvláště na převod a jeho typy, tedy tlumočení a překlad, je popsáno tlumočení znakového jazyka a umělecké tlumočení, specifika převodu pro neslyšícího dětského příjemce a model translatologické analýzy Christiane Nordové. Tento model je následně aplikován na výchozí text – pohádku v českém jazyce – a dva cílové texty v českém znakovém jazyce. Tyto dva texty jsou porovnány a rozdíly jsou popsány v závěru práce.

Klíčová slova

český znakový jazyk, neslyšící děti, slyšící tlumočnick, neslyšící tlumočnick, tlumočení pohádek, tlumočení pro děti, tlumočení znakového jazyka.

Abstract

This bachelor thesis deals with the description of the differences in the translation of a fairy tale from Czech into Czech sign language realized by one hearing and one deaf interpreter. After a theoretical introduction focused especially on translation and its types, i.e., interpreting and translation, the thesis describes sign language interpreting and artistic interpreting, the specifics of translation for deaf children and Christiane Nord's model of translation analysis. This model is then applied to the initial text - a fairy tale in the Czech language, and two target texts in the Czech sign language. These two texts are compared, and the differences are described in the conclusion of this thesis.

Keywords

Czech sign language, deaf children, hearing interpreter, deaf interpreter, interpreting of fairy tales, interpreting for children, sign language interpreting

ÚVOD 9

1	PŘEVOD TEXTU.....	10
1.1	PŘEKLAD.....	12
1.2	TLUMOČENÍ	13
1.2.1	<i>Proces tlumočení</i>	<i>14</i>
1.3	ZÁSADNÍ ROZDÍLY MEZI PŘEKLADEM A TLUMOČENÍM	15
1.4	TLUMOČENÍ ZNAKOVÉHO JAZYKA	16
1.5	UMĚLECKÉ TLUMOČENÍ	18
2	PŘÍJEMCE POHÁDKY	20
2.1	SITUACE JAZYKA U NESLYŠÍCÍCH DĚTÍ	21
2.2	SPECIFIKA TLUMOČENÍ PRO DĚTSKÉHO ČTENÁŘE	23
3	METODOLOGIE.....	25
3.1	POPIS TLUMOČNICKÉ SITUACE.....	25
3.2	VÝBĚR POHÁDKY	25
3.3	VÝBĚR TLUMOČNÍKŮ	26
3.4	SLYŠÍCÍ TLUMOČNÍK.....	27
3.4.1	<i>Předčítač.....</i>	<i>28</i>
3.5	NESLYŠÍCÍ TLUMOČNÍK	28
3.6	VÝBĚR PROSTŘEDÍ.....	29
3.7	ANALÝZA TEXTŮ.....	30
4	PŘEKLADATELSKÁ ANALÝZA PODLE MODELU CH. NORDOVÉ	31
4.1	VNĚTEXTOVÉ FAKTORY	31
4.1.1	<i>Vysílatel a záměr</i>	<i>32</i>
4.1.2	<i>Příjemce.....</i>	<i>32</i>
4.1.3	<i>Místo a čas.....</i>	<i>32</i>
4.1.4	<i>Médium.....</i>	<i>33</i>
4.1.5	<i>Funkce textu.....</i>	<i>33</i>
4.2	VNITROTEXTOVÉ FAKTORY.....	33
4.2.1	<i>Téma a obsah.....</i>	<i>33</i>
4.2.2	<i>Presupozice.....</i>	<i>34</i>

4.2.3	<i>Kompozice</i>	34
4.2.4	<i>Neverbální a suprasegmentální prvky</i>	34
4.2.5	<i>Lexikum</i>	35
4.2.6	<i>Syntax</i>	35
5	PŘEKLADATELSKÁ ANALÝZA ZDROJOVÉHO TEXTU	36
5.1	VNĚTEXTOVÉ FAKTORY	36
5.1.1	<i>Autor a záměr</i>	36
5.1.2	<i>Místo, čas a médium</i>	37
5.1.3	<i>Příjemce</i>	38
5.1.4	<i>Funkce textu</i>	39
5.2	VNITROTEXTOVÉ FAKTORY	39
5.2.1	<i>Téma a obsah</i>	39
5.2.2	<i>Presupozice</i>	41
5.2.3	<i>Kompozice</i>	41
5.2.4	<i>Neverbální a suprasegmentální prvky</i>	42
5.2.5	<i>Lexikum</i>	43
5.2.6	<i>Syntax</i>	44
5.3	SHRNUTÍ	44
6	ANALÝZA CÍLOVÝCH TEXTŮ	47
6.1	ANALÝZA TEXTU TLUMOČENÉHO NESLYŠÍCÍ TLUMOČNICÍ	47
6.1.1	<i>Vnětextové faktory</i>	47
6.1.2	<i>Vnitrotextové faktory</i>	51
6.2	ANALÝZA TEXTU TLUMOČENÉHO SLYŠÍCÍ TLUMOČNICÍ	60
6.2.1	<i>Vnětextové faktory</i>	60
6.2.2	<i>Vnitrotextové faktory</i>	62
7	SROVNÁNÍ TLUMOČNICKÝCH SITUACÍ	67
7.1	VNĚTEXTOVÉ FAKTORY	67
7.1.1	<i>Producent textu a záměr</i>	67
7.1.2	<i>Místo, čas a médium</i>	68
7.1.3	<i>Příjemce</i>	68
7.1.4	<i>Funkce textu</i>	69
7.2	VNITROTEXTOVÉ FAKTORY	70

7.2.1	<i>Téma a obsah</i>	70
7.2.2	<i>Presupozice</i>	71
7.2.3	<i>Kompozice</i>	72
7.2.4	<i>Neverbální a suprasegmentální prvky</i>	72
7.2.5	<i>Lexikum</i>	73
7.2.6	<i>Syntax</i>	75
ZÁVĚR		77
POUŽITÉ ZDROJE		79
SEZNAM OBRÁZKŮ		85
SEZNAM TABULEK		86
SEZNAM PŘÍLOH		87
PŘÍLOHA 1		88
PŘÍLOHA 2		89
PŘÍLOHA 3		90
PŘÍLOHA 4		92
PŘÍLOHA 5		94

Úvod

Tématem této bakalářské práce je popis rozdílů v převodu pohádky z češtiny do českého znakového jazyka, který je prováděn slyšícím a neslyšícím tlumočnickem. Cílem práce je na základě kvalitativního výzkumu popsat rozdíly v převodu na vzorku dvou tlumočnic českého znakového jazyka. Tyto rozdíly jsou vnímány na úrovni obsahové, formální a pragmatické.

Práce je rozdělena do sedmi kapitol. V první kapitole práce je na základě odborné literatury terminologicky ukotvena oblast tlumočení, překladu a převodu, a to jak obecně, tak i ve vztahu k českému znakovému jazyku. Vzhledem k tomu, že se empirická část této práce zabývá rozdíly v převodu uměleckého textu – pohádky – věnuje se práce okrajově také uměleckému tlumočení do znakového jazyka.

Ve druhé kapitole je stručně popsán pohádkový text obecně a jeho vlastnosti. Dále jsou v této kapitole popsána specifika převodu textu pro neslyšící děti.

Ve třetí kapitole je popsána metodologie, průběh výběru pohádkového textu, slyšící a neslyšící tlumočnice a také průběh analýzy všech textů.

Ve čtvrté kapitole je obecně představen translatologický model Christiane Nordové (Nord 2005), který byl zvolen pro analýzu textů. Model obsahuje celou řadu faktorů, jež Nordová rozděluje do dvou skupin – vnětextové a vnitrotextové.

V páté kapitole je analyzován zdrojový text, tedy vybraná pohádka v českém jazyce, za pomoci modelu Ch. Nordové. Tato analýza slouží k lepšímu uchopení textů v českém znakovém jazyce.

V šesté kapitole jsou analyzovány oba cílové texty. První je analyzován text produkováný neslyšící tlumočnicí a poté text produkováný tlumočnicí slyšící. Obrázky použité v této kapitole jsou většinou vystřižené z videozáznamů tlumočení cílových textů a dokreslují příklady popsané v textu.

Závěrečná sedmá kapitola se věnuje shrnutí rozdílů na úrovni všech faktorů vybraného modelu.

1 Převod textu

Pro převod textu z jednoho jazyka do druhého se často užívá termínu „překlad“, který z odborné literatury známe jako převod z jednoho jazyka do druhého v písemné formě (např. Vilikovský 2002, Levý 2012). Termín překlad se však jako zastřešující a zjednodušující pojem užívá i pro tlumočení (např. Gile 1995, s. 2 nebo Frishberg 1990, s. 50). Můžeme tedy vymežit dva pohledy na termín „překlad“: první je širší a zahrnuje jak překlad, tak tlumočení. Druhý pohled je užší, tj. překlad je spojen s převodem z jednoho jazyka do druhého v písemné podobě. Autoři, kteří se věnují překladu v širším pohledu, přispívají k převodu jako celku. Tato bakalářská práce proto vychází i z literatury věnující se překladu, přestože se zaměřuje na tlumočení. Pro větší srozumitelnost je užíván termín „převod“, který je obecnější a zahrnuje překlad i tlumočení.

Vilikovský definuje překlad jako jeden ze základních způsobů převodu, tj. jako „funkčně korespondující reprodukci invariantní informace obsažené v textu jednoho jazyka“ (Vilikovský 2002, s. 27). Levý (2012, s. 42) převod charakterizuje jako přenos informace zakódované v prostředcích jednoho jazykového systému do jiného jazykového systému. Další definici nabízí Čermák (2018, s. 66), podle kterého je pro převod klíčová obsahová věrnost originálu, proto by měl tlumočník nebo překladatel volit co nejbližší formu. Protože v cílovém jazyce nemají vždy jazykové prostředky tu stejnou platnost (obsahovou a emocionální), je potřeba při převodu pracovat s vyššími významovými celky. „Cílem překladu je reprodukovat nikoli jazykové prostředky, ale informaci, kterou vyjadřují, její vztah k objektivní realitě, k podavateli a příjemci.“ (Vilikovský 2002, s. 21) To potvrzuje i myšlenka, že by se převod neměl zaměřovat pouze na obsahovou stránku zdrojového textu, ale i na stránku formální. V této souvislosti se mnoho translátologů (např. Catford 1965, Levý 2012, ed. Knittlová 2010) zabývá otázkou souměřitelnosti jazykových prostředků jazyka zdrojového a jazyka cílového, tedy ekvivalencí.

Ekvivalent je prostředek jazyka, který se stejným obsahem nalezneme ve výchozím i v cílovém jazyce (Catford 1965, s. 27). Catford, který svou lingvistickou teorii překladu zakládá na kontrastivnělingvistickém přístupu, rozlišuje „textový ekvivalent“, tj. jednotku, která je platná v obou jazycích, a „formální korespondenci“, tj. jednotku, která v daném kontextu může být ekvivalentní. Říká však, že ekvivalenty je potřeba hledat ve všech rovinách jazyka (Catford 1965, s. 21). Catfordovy myšlenky rozvíjí Knittlová (2010, s. 7), která popisuje tzv. funkční ekvivalenty, tj. jednotky, které mají stejnou platnost v obou

jazycích. Funkční ekvivalence je hlavním principem funkčního přístupu¹ k převodu. Tento přístup nehledá ekvivalenty na úrovni nižších jednotek (slov nebo vět), ale na úrovni textu. „Znamená to, že nezáleží na tom, použijeme-li stejných či jiných jazykových prostředků, ale aby plnily stejnou funkci, a to, pokud možno po všech stránkách, tedy nejen významové, věcné, ale i konotační a pragmatické.“ (Ed. Knittlová 2010, s. 7) To ostatně potvrdila už tlumočnice Danica Seleskovitchová (1968), která popsala „interpretativní teorii tlumočení“, tzv. teorii smyslu (Čeňková 2008, s. 49). Tlumočnick by se podle ní neměl řídit slovy, ale pouze smyslem výchozího sdělení. Seleskovitchová popsala svůj model tlumočení ve třech krocích. Nejprve tlumočnick porozumí textu a analyzuje ho. Následně ho deverbalizuje (cíleně zapomene slova a pamatuje si jen smysl sdělení) a uloží jej v krátkodobé paměti. Poté sdělení přirozeně přetlumochí do cílového jazyka (Čeňková 2008, s. 50).

Jiný pohled na převod dává Jakobson (1959, s. 233), který rozlišuje tři typy převodu: vnitrojazykový, intersémiotický a mezijazykový. Vnitrojazykový převod, např. převod mezi různými styly jednoho jazyka (konkrétně např. převod z nespisovné do spisovné formy jazyka), by ve znakovém jazyce mohl být převod mezi znaky, které používají děti, a národním znakovým jazykem. Intersémiotický převod je převod mezi odlišnými znakovými systémy – to může být např. překlad z přirozených jazyků do technických kódů (srov. Vilikovský 2002, s. 25). Translatologové se nejvíce zabývají třetím typem převodu, mezijazykovým, který se snaží o to, aby byly co nejpřesněji převedeny informace z jednoho jazykového systému do druhého, a to bez nežádoucích posunů na všech úrovních. Grygová nahlíží na převod z jiné perspektivy a uvádí jiné dělení (Grygová, in ed. Knittlová, 2010, s. 15). Obecně rozšířené je dělení převodu na doslovný a volný. Doslovný převod respektuje pravidla cílového jazyka, ale obsahově a formulačně kopíruje jazyk zdrojový. Při vnímání doslovného převodu může mít recipient pocit, že není úplně přirozený. Volný převod oproti tomu efektivně využívá jazykové prostředky cílového jazyka, odpoutává se od jazyka zdrojového a soustředí se na přenesení obsahu (Krejčí 2015, s. 53).

Cílem převodu je, aby recipient nepoznal, že se nejedná o původní text. Cílový text má působit autenticky (Grygová, in ed. Knittlová 2010, s. 14). V případě převodu uměleckého textu je převod vlastně také uměleckým dílem. Podle Levého je zásadní, aby překlad vyvolával ve čtenáři stejné emoce jako originál. To platí i pro umělecké tlumočení a obecně pro jakýkoli překlad nebo tlumočení. Cíl převodu je reprodukční; pracovní postup je „náhrada

¹ Funkční přístup podle Čermáka (2018, s. 66, srov. ed. Knittlová, 2010, s. 7) užívá při převodu odpovídající ekvivalenty, tj. takové prostředky, které vyjadřují funkci v cílovém jazyce shodnou s obsahem a funkcí ve zdrojovém jazyce.

jednoho jazykového materiálu jiným, a tudíž samostatné vytvoření jazykových prostředků vycházejících z jazyka v jazykové oblasti, v níž se odehrává“ (Levý 2012, s. 79), proces převodu je tedy „původně tvůrčí“. Úkolem překladatele nebo tlumočnicka je najít správný poměr mezi reprodukcí a původně tvůrčí složkou. Převod musí být zkrátka dostatečně věrný originálu a dostatečně umělecký. Levý také neopomíná kulturní rozměr převodu, na jedné straně je převod součástí národní kultury, zároveň má ještě funkci „informační“, podává zprávu o jiných kulturách. Je tedy na překladateli či tlumočnickovi, aby jeho dílo působilo jako původní a zároveň ukazovalo rysy kultury zdrojového textu (Levý 2012, s. 90). Proto je nejprve důležité zdrojový text důkladně analyzovat, aby byl převod co nejlepší.

Podklad této bakalářské práce vychází z literatury, která se věnuje překladu (ve smyslu převodu). Tyto informace však často platí i pro proces tlumočení. Na tomto místě bude popsáno, co je chápáno jako překlad a co jako tlumočení.

Bakalářská práce se věnuje primárně tlumočení, tlumočení uměleckého (folklórního) textu, tlumočení pohádky. Jedná se o specifickou situaci, tlumočí se v reálném čase a v synchronizaci na zdrojový text. Protože je ale text umělecký a neměnný, přípravu je možné provést velmi důkladně, dokonce je velmi precizní příprava vyžadována. Tlumočníci si mohou překlad připravit, samotné tlumočení je spíše jeho prezentací (Lopour 2019, s. 72).² Proto je na tomto místě vhodné věnovat se ještě podrobněji oběma typům převodu – překladu i tlumočení.

1.1 Překlad

Překlad bývá definován jako dlouhodobý proces převodu psaného textu jednoho jazyka do jazyka cílového, během kterého si překladatel může určit tempo práce a většinou i čas, kdy se jí bude věnovat. Produktem překladu je většinou text (v mluvených jazycích psaný, ve znakových jazycích text ve vizuální podobě zaznamenaný na videozáznam). Překladatelé mají při své práci vždy k ruce slovníky a příručky a mohou si jednotlivé informace najít v nejrůznějších zdrojích, např. na internetu. Delší čas na přípravu a formulaci jednotlivých vět zajišťuje vyšší kvalitu výsledného produktu. V případě mluvených jazyků má překladatel možnost do výsledného produktu zasahovat, opravovat chyby apod. Opravit překlad do znakového jazyka znamená celý videozáznam přetočit, což je časově náročné a může vést

² Přípravu na tlumočení dělíme (Gile 2009) na krátkodobou a dlouhodobou. Krátkodobá příprava je příprava na konkrétní tlumočení, přičemž tlumočnick se připravuje po obsahové a jazykové stránce, např. si zjišťuje informace o tématu, které má tlumočit. Přemýšlí nad slovní zásobou v obou jazycích. Tlumočnick si vyžádá materiály, které se týkají tlumočení (Frishberg 1990, s. 53). Dlouhodobá příprava se pak týká pravidelného sebevzdělávání se v různých oblastech a práce na jazykových kompetencích v obou jazycích (Gile 2009).

k chybovosti v jiné části textu apod. Překladatel se často potýká s překlady uměleckých textů, kde je velmi náročné zachovat estetickou funkci (Levý 2012, s. 79).

Překlad mezi českým znakovým jazykem a psanou češtinou je specifický především tím, že se jedná o překlad mezi vizuálním znakovým jazykem a lineárním psaným jazykem, tj. o bimodální překlad, na rozdíl od unimodálních překladů, kde dochází k převodu mezi dvěma jazyky stejné modality (buď mezi dvěma mluvenými, nebo dvěma znakovými jazyky). Vzhledem k tomu, že formy mluveného a psaného jazyka jsou velmi odlišné a znakový jazyk psanou podobu nemá, je potřeba při překladu ze znakového jazyka do psané formy najít odpovídající ekvivalenci (Frishberg 1990, s. 46).

1.2 Tlumočení

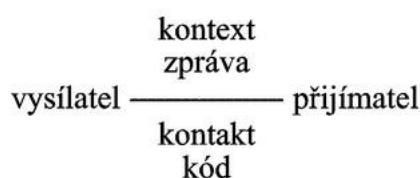
Podle Mezinárodní asociace konferenčních tlumočnicků (International Association of Conference Interpreters 2019) je tlumočení spojeno s převodem z výchozího mluveného jazyka do jazyka cílového, jehož forma je také mluvená. Tlumočení probíhá současně s promluvou řečníka, tlumočnick tedy následuje jeho tempo. Obecně jsou rozlišovány dva základní typy tlumočení, a to na základě délky časového posuvu tlumočení od zdrojové informace řečníka. Tlumočení, při kterém tlumočnick mluví zároveň s řečníkem, se nazývá simultánní. Tlumočení, při němž řečník hovoří, následně se odmlčí a tlumočnick pronesené sdělení přetlumočí, nazýváme konsektivní neboli následné (Čeňková 2008, s. 23–24).

Simultánní tlumočení probíhá v reálném čase. Aby tlumočnick mohl následovat zdrojový text, musí využívat základní mechanismy, jež zajišťují souběžnost činností v simultánním tlumočení. Takovým mechanismem může být dělení pozornosti, které popisuje např. Gile (1995) ve svém „modelu úsilí“. Gile vychází z faktu, že lidská pozornost má omezenou kapacitu, proto je potřeba ji během simultánního tlumočení dělit mezi tři „úsilí“; jsou to úsilí percepcce a analýzy výchozího textu, úsilí krátkodobé paměti a úsilí produkce textu (Čeňková 2008, s. 53). Mezi další mechanismy patří práce s „časovým posuvem“, která tlumočnickovi umožňuje správné pochopení a přesnější přetlumočení informace ve výchozím textu. Dalším mechanismem je „pravděpodobnostní prognózování“, které umožňuje rychleji analyzovat text, protože už od začátku promluvy si tlumočnick zpřesňuje představu o cíli mluvčího; na začátku každé věty si může představit škálu možných zakončení promluvy, kterou v průběhu modifikuje, až nakonec dojde k jedinému správnému zakončení. Jedním z dalších mechanismů je „zpětná korektura“, kdy tlumočnick v proudu řeči doplní informaci, která mu unikla, aby byl celek správný. Poslední mechanismus je „princip ekonomie“, v jehož

rámcí tlumočnick převádí a vyjadřuje sdělení ve stejném časovém úseku jako mluvčí. Proto vynechává nadbytečné konstrukce nebo „zhušťuje“ informace (Čeňková 2008, s. 32–38).

1.2.1 Proces tlumočení

Frishbergová (1990) popisuje proces převodu textu do znakového jazyka. Při převádění je podle ní nejprve důležité zjistit funkci textu. K tomu doporučuje zvolit vhodný model komunikace, např. Jakobsonův (Jakobson 1995, s. 78). Jakobson ve svém modelu komunikace popisuje šest činitelů, které mají v komunikaci určitou jazykovou funkci (obrázky č. 1 a 2). Mluvčí (emotivní funkce) vysílá sdělení (poetická funkce) k adresátovi (konativní funkce). Sdělení vyžaduje kontext (referenční funkce), kód (metajazyková funkce) a kontakt (fatická funkce). Kontext umožňuje lepší pochopení sdělení adresátem, je tedy vhodné, aby měli mluvčí a adresát stejný informační základ. Kódem se rozumí jazyk a v úspěšné komunikaci by měl být společný pro mluvčího a adresáta. Kontakt umožňuje oběma účastníkům zahájit komunikaci (Jakobson 1995, s. 77; srov. Nekula 2017a). Jednotlivé činitele nesou v komunikaci určité funkce. Tyto funkce popsali už Bühler a Mukařovský, Jakobson však doplnil jejich počet na šest a jazykové funkce napojil právě na svůj komunikační model (Nekula 2017b). Pro tuto bakalářskou práci je vzhledem k povaze pohádkového textu zásadní funkce poetická.

Obrázek č. 1: Komunikační model (Jakobson 1995, s. 78)

Obrázek č. 2: Jazykové funkce (Jakobson 1995, s. 78)

Frishbergová (1990, s. 47) Jakobsonův model rozvíjí pro potřeby intermodální komunikace.³ Jedná se o překlad mezi dvěma modalitami – mezi audio orálním mluveným jazykem a vizuálně motorickým znakovým jazykem. Při překladu i tlumočení nastává situace,

³ Bimodální komunikace je komunikace mezi dvěma nebo více mluvčími, kteří používají odlišné kódy, jež navíc mají jinou modalitu (Swabey, Nicodemus 2011, s. 244). Tlumočení mezi dvěma jazyky různých modalit tedy můžeme nazvat intermodální (Napier, Leeson 2016, s. 199).

kdy jsou přítomné dva kódy, protože mluvčí a adresát stejný kód nesdílí. Frishbergová používá tabulku, kterou přebírá od Wilsse (1982, s. 56), a rozvíjí ji o intermodální komunikaci (obrázek č. 3). V interlingvální komunikaci je pouze jeden kanál, v případě překladu psaného textu do mluveného jazyka by byly kanály dva, jak uvádí i Wilss (1982, s. 52) v tabulce v závorce. V intermodální komunikaci jsou zapojeny dva kanály (audio orální a vizuálně motorický) bezpodmínečně. Jak v interlingvální, tak v intermodální komunikaci jsou poté přítomny dva kódy. Vysílatel a příjemce nesdílí stejný kód, proto ke své komunikaci přibírají tlumočnicka nebo překladatele. Jedničkou v závorce připomíná Frishbergová (1990, s. 47) tu výjimečnou situaci, při které vysílatel mluví a používá audio orální jazyk, ale příjemce odezírá – vnímá ho tedy vizuálně a odpovídá mluvením. V takové komunikaci pak není přítomen tlumočnick.

	<i>Monolingual Communication</i>	<i>Interlingual Communication</i>	<i>Intermodal Communication</i>
<i>addresser</i>	1	2	2
<i>addressee</i>	1	2	2
<i>message</i>	1	1	1
<i>channel</i>	1	1[?2]	2
<i>code</i>	1	2	2[?1]
<i>context</i>	1	1	1

[after Wilss, p.56]

Language Functions in One and Two Languages

Obrázek č. 3: Jazykové funkce v jednom a ve dvou jazycích (Frishberg 1990, s. 47)

1.3 Zásadní rozdíly mezi překladem a tlumočením

Výše byly popsány tlumočení a překlad, proto je na místě shrnout, v čem se liší.

1. Tlumočnick má objednatel danou dobu, kdy tlumočí, překladatel je vázán termínem odevzdání, ale ve volbě času práce má větší svobodu.
2. Tlumočnick se připravuje před výkonem, během něj už ne. Překladatel si může dohledávat fakta i možnosti správného překladu během práce.
3. Tlumočení probíhá v reálném čase. Překlad probíhá na již hotovém a neměnném materiálu a jedná se o dlouhodobější proces.
4. Tlumočnick musí kromě vhodných jazykových prostředků vhodně volit i parajazykové prostředky. Překladatel musí volit výstižné jazykové prostředky.
5. Pokud má tlumočnick nejasnosti ve zdrojovém textu, může se doptat. Překladatel pracuje s odstupem od zdrojového textu. Konzultace s autorem může být komplikovaná nebo dokonce nemožná.

6. Tlumočník může v proudu tlumočení dělat chyby. Tyto chyby nemůže opravit, aniž by je přiznal. Překladatel může (v případě práce s psaným textem) svou práci opravovat několikrát. (Zde však záleží na modalitě jazyka – pokud pracuje s psaným textem, může jednotlivá slova přepisovat a opravovat, pokud překládá do textu ve znakovém jazyce, je potřeba natočit celý text znovu.)

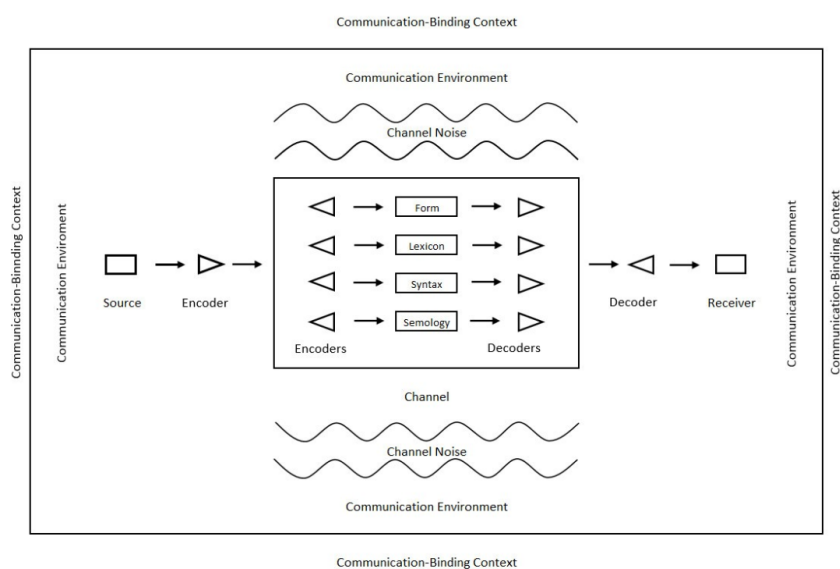
1.4 Tlumočení znakového jazyka

V následujících kapitolách práce bude pozornost věnována pouze tlumočení, nikoli překladu. Výzkum v této bakalářské práci je věnován uměleckému tlumočení, o jehož specificích je pojednáno v podkapitole 1.5. Tlumočení pro neslyšící, resp. tlumočení znakového jazyka se technicky podobá tlumočení mluveného jazyka (Swabey, Nicodemus 2011, s. 242). Tlumočníci znakových jazyků často používají v zásadě stejné tlumočnické mechanismy popsané výše. Častěji se využívá tlumočení simultánní, díky odlišné modalitě mluveného a znakového jazyka se jazyky vzájemně „neruší“. Tlumočení znakového jazyka je zároveň tlumočení mezi dvěma modalitami. Zatímco mluvené jazyky jsou audio orální, znakové jazyky jsou vizuálně motorické (Macurová 1994, s. 122).

Tlumočení mezi mluveným a znakovým jazykem má samozřejmě i svá specifika. Musí při něm být splněno několik podmínek. Tyto podmínky lze rozdělit dle několika aspektů na fyzické, kognitivní, lingvistické, kulturní a sociální kompetence (Humphrey, Alcorn 2007, s. 237). Mezi fyzické se řadí např. vhodné umístění tlumočnicka. To znamená, že si tlumočnick musí najít místo, na kterém na něj bude dobře vidět, ideálně tak, aby všichni neslyšící recipienti viděli tlumočnicka i mluvčího a nemuseli se otáčet z jednoho na druhého, a také tak, aby ho všichni slyšící recipienti dobře slyšeli (Neuman Solow 2000, s. 25–27). Tlumočnick rovněž musí dobře slyšet a vidět všechny účastníky komunikace. Humphreyová a Alcorn (2007, s. 237) dodávají, že při tlumočení bimodálním přechází tlumočnick nejen mezi dvěma jazyky, ale i mezi dvěma modalitami, což je podle nich velmi náročné. Podmínka kognitivní kompetence je stejně důležitá pro tlumočnicky mluvených i znakových jazyků. Pokud tlumočnick dobře neslyší nebo nevidí část sdělení, může se spolehnout na svou krátkodobou paměť a domyslet si z kontextu, co mluvčí řekl (Humphrey Alcorn; 2007, s. 237, srov. Stewart, Schein, Cartwright 2004, s. 63). Z hlediska povahy znakového jazyka je navíc kognitivní kompetence důležitá pro navazování na předchozí promluvy, odkazování do prostoru apod. (Tučková 2013, s. 45). Lingvistické a kulturní podmínky zahrnují bilingválně-bikulturní kompetence, tj. znalost nejen obou jazyků, ale i obou kultur. Tlumočnick znakových jazyků musí znát kulturu slyšící strany i kulturu strany neslyšící. Lze říct, že je tlumočnick

jakýmsi mediátorem. S tímto vědomím by měl do každé tlumočnické situace jít s nejvyšší mírou opatrnosti a citlivosti (Stewart, Schein, Cartwright 2004, s. 105–111). Sociální kompetence navazují na podmínku znalosti obou kultur, tlumočnick by měl dodržovat pravidla slušného chování vzhledem k oběma kulturám (Humphrey, Alcorn 2007, s. 238).

Proces tlumočení znakového jazyka dobře ilustruje model Roberta Ingrama (obrázek č. 4), který se jako jeden z prvních začal věnovat lingvistickému hledisku tlumočení znakového jazyka (Roy, Napier 2015, s. 24). Ingram (1978) rozšířil původní model Romana Jakobsona (1995) pro potřeby tlumočení znakového jazyka. Pokud jsou účastníci komunikace lidé, kteří neovládají stejný jazyk (kód), musí být přítomen tlumočnick, který nahrazuje kanál. Pokud slyšící účastník komunikace produkuje sdělení v mluveném jazyce, musí tlumočnick dekódovat informace, pochopit myšlenku a znovu ji zakódovat do jednotek znakového jazyka. Tak se sdělení dostane k neslyšícímu účastníkovi komunikace (Hynková Dingová 2017, s. 40). Model zahrnuje i komunikační prostředí, do kterého patří také např. hluk, kvalita osvětlení nebo oděv tlumočnicka (Roy, Napier 2015, s. 26).

Obrázek č. 4: Model tlumočení znakového jazyka (Roy, Napier 2015, s. 26)

Tato bakalářská práce srovnává dvě tlumočnické situace. V jedné tlumočnické situaci probíhá tlumočení z mluveného jazyka, kdy vysílatel čte pohádku a z mluveného jazyka ji poté tlumočnick převádí do znakového jazyka. Vysílatelem je autorka pohádky, kanálem je tlumočnick, slyšící nerodilý mluvčí znakového jazyka. V druhém případě probíhá tlumočení z psaného jazyka, kdy má tlumočnick k dispozici originální text a na místě ho převádí do znakového jazyka, kanálem je tedy tlumočnick, neslyšící rodilý mluvčí znakového jazyka.

Zatímco mluvené jazyky jsou sekvenční, znakové jazyky vyjadřují často hned několik významů současně, mluvíme proto v jejich souvislosti o simultánnosti. Navzdory odlišným modalitám zdrojového a cílového jazyka je čas produkce stejný. To potvrzuje Motejzíkova (in Macurová, Zbořilová 2018, s. 27), která poukazuje na to, že „přesto, že je produkce jednotlivých slov rychlejší než produkce jednotlivých znaků, produkce celých výpovědí ve znakovém jazyce trvá přibližně stejně dlouho jako výpovědi mluveného jazyka nesoucí stejnou informaci.“ Znakové jazyky mají totiž na rozdíl od mluvených jazyků dva nosiče významu – manuální a nemanuální. Je zde tedy vyšší nárok na tlumočníka. Při tlumočení ze znakového jazyka do mluveného jazyka se tlumočnick musí soustředit na dva kanály, při tlumočení do znakového jazyka musí myslet na souběžnost dvou nosičů významu.

Za zmínku stojí i oblasti tlumočení znakového jazyka, nejčastěji se jedná o tzv. komunitní tlumočení, kam můžeme zařadit situace týkající se každodenních záležitostí – tlumočení u lékařů, na úřadech apod. Tyto situace mají vliv na přípravu tlumočnicka, protože jen zřídka dostanou tlumočnicki konkrétní materiály s dostatečným předstihem (Hynková Dingová 2017, s. 32). Proto jsou na tlumočnicky znakového jazyka kladeny vysoké nároky – musí být schopen smysluplně převést i sdělení, na které není připraven. Pro komunitní tlumočení bývá rovněž typická poměrně krátká doba přímého tlumočení (Hynková Dingová 2017, s. 32).

1.5 Umělecké tlumočení

Umělecké tlumočení je jedním ze specifických typů převodu do znakového jazyka. Slovo tlumočení je v názvu tohoto odvětví poněkud zavádějící, neboť principiálně se nejedná o simultánní ani konsekutivní tlumočení, ale o předem připravenou prezentaci překladu, která je realizovaná v určitý čas na určitém místě, např. v divadle (Červinková Houšková, Kováčová 2008, s. 12). Tyto dvě fáze – překlad a přednes – jsou většinou realizované jednou osobou, ale nemusí to tak být. Klíčovou vlastností tlumočnicka, který dělá umělecké tlumočení, je schopnost porozumění překládanému textu a jeho analýzy (Červinková Houšková, Kováčová 2008, s. 13).

Jak už bylo zmíněno, umělecké tlumočení je prezentací předem připraveného překladu. Proces uměleckého překladu obecně popisuje Levý (2012, s. 50), který předkládá tři fáze překladatelovy práce.

První fází je pochopení předlohy, a to na několika stupních. Prvním je stupeň filologický (pochopení textu), jenž podle Levého nevyžaduje žádné zvláštní vlohy. Další stupeň je stupeň ideově estetických hodnot (pochopení náladového ladění díla), to už

vyžaduje hlubší a uvědomělejší poznání díla než jeho pouhou četbu. Třetím stupněm je pochopení uměleckých celků, tj. pochopení skutečností, které jsou v díle vyjádřeny, např. postavy a jejich vztahy, prostředí děje a ideový záměr autora. Tento třetí stupeň je nejobtížnější, jelikož vyžaduje představivost (Levý 2012, s. 50–52).

Druhou fází překladu je interpretace předlohy. Ta je potřeba v případě, kdy nejsou jazyky souměřitelné a není možná úplná významová shoda mezi předlohou a překladem, tj. nestačí jazykově správný překlad. Ve zdrojovém textu se například může objevit mnohoznačná část, kterou nelze stejným mnohoznačným způsobem přeložit, překladatel tedy musí význam specifikovat (Levý 2012, s. 56). Správná interpretace by se měla zakládat na nejpodstatnějších rysech díla a jejím cílem by mělo být poznání jeho objektivních hodnot (Levý 2012, s. 57). Dalším faktorem správné interpretace je vědomé stanovení interpretačního stanoviska, ve kterém překladatel zohlední, co chce čtenáři svým překladem říct (Levý 2012, s. 58). Z názoru na dílo a ze zaměření na konečného čtenáře vychází překladatelská koncepce, tedy ideový základ překladatelovy tvůrčí metody.

Třetí a poslední fází překladatelovy práce je přestylizování předlohy. „Od původního umělce žádáme umělecky hodnotnou stylizaci skutečnosti – od překladatele žádáme umělecky hodnotné přestylizování předlohy.“ (Levý 2012, s. 63) Jelikož jazykové prostředky obou jazyků nejsou ekvivalentní, nelze předlohu převádět mechanicky. Zvláště patrná je nesouměřitelnost jazyků po sémantické stránce. Proto překladatel uměleckého textu k překladu přistupuje volněji, pokouší se vyhnout všem vlivům zdrojového jazyka na text v cílovém jazyce. Překlad uměleckého textu je tvůrčí proces, který vyžaduje dokonalou znalost předlohy. Levého popis překladatelské práce lze shrnout tak, že čím lépe zná překladatel překládaný text, tím více správných překladatelských rozhodnutí dělá. Když má navíc jazykový a umělecký talent, je jeho překlad kvalitnější (Levý 2012, s. 76).

Hlavním cílem uměleckého tlumočení je zprostředkovat stejný kulturní zážitek, jaký mají slyšící diváci, neslyšícím divákům (Blatný 2019, s. 19).

2 Příjemce pohádky

Pohádka je specifický druh literatury a k jejímu převodu je potřeba přistupovat opatrně. Pohádky můžeme charakterizovat jako díla, která vznikla primárně pro děti, nebo také jako díla, která nejsou napsána primárně pro děti, ale děti je čtou (Oittinen 2000, s. 61). Dětská literatura může být i literatura psaná dětmi. Zajímavým rysem dětské literatury je fakt, že je nejčastěji psána, vybírána a předčítána dospělými, což lze považovat za paradoxní. Dětská literatura musí nejprve zaujmout dospělého, aby se následně dostala k dětem. Možná i proto řada pohádek – knižních i filmových – obsahuje ironii nebo vtip určené dospělým (Danielová 2010, s. 12).

V této bakalářské práci je pohádka chápána jako epický útvar lidové slovesnosti. Dříve se ústně předával z generace na generaci a později byl sběrateli zaznamenán. Pohádka patří k nejstarším epickým útvarům. Zakládá se na vymyšleném příběhu a neváže se k žádnému konkrétnímu prostoru nebo času. Ve středu pozornosti příběhu je hlavní hrdina, který musí zdolávat překážky, a nakonec vždy vyhraje dobro nad zlem a pravda nad lží. (Bukner, Filip 1997, s. 294–295). Pohádkový děj probouzí fantazii. Je to příběh nepravděpodobný, vystupují v něm nadpřirozené bytosti, jež mají kouzelné schopnosti, zápletky bývají zázračně rozřešeny. Mezi obvyklé literární prostředky patří metafora, symbolika a personifikace. Pohádky zpravidla mívají dobrý konec, je ovšem velké množství příběhů, které se mezi pohádky řadí, ale jejich téma je spíše pochmurné a konec může být i tragický. Podle Čenkové (2006) jsou pohádky „literární texty, které vznikly na základě rozmanité palety starodávných vyprávění, vstřebávajících při své pouti světem rozličné báje představy lidstva, nadčasové životní pravdy, zejména věčnou touhu po naplnění dobra, a víru v kouzelnou moc slova.“ (Čenková 2006, s. 107)

Propp se ve své *Morfologii pohádky* (2008) věnuje především analýze tzv. kouzelné pohádky. Pohádky dělí na „pohádky s nadpřirozeným obsahem“, „pohádky ze života“ a „pohádky o zvířatech“. Podle Tolkiena (1947) je žánr pohádky spojený s pohádkovou říší (tzv. Faerie) a dává šanci rozvíjet lidskou fantazii. Nezáleží na tom, kdo v pohádce vystupuje a jaké má vlastnosti, nadpřirozené schopnosti podle něj nejsou nutné. Pohádka je na rozdíl od pověsti nebo legendy smyšlená. Nikdo nepředpokládá, že je na ní něco pravdivé, ani posluchači, ani autor (Čenková 2006).

Význam pohádky je pro děti zásadní. Učí je poznávat svět, spoludotváří kontext života. V tradičních českých pohádkách je navíc zlo často odhaleno a napraveno, pohádky tedy mají i morální hodnotu. Pohádka rozšiřuje slovní zásobu dětí a jejich fantazii (Šauerová, Špačková,

Nechlebová 2013, s. 118), měla by zároveň usilovat o modernost. Některé z reálií, které jsou v tradičních pohádkách, např. kolovrátek nebo některá řemesla, děti neznají. Reálnější bytostí je pro ně spíše čarodějnice než husopaska (Piřha 2000).

To odpovídá volbě pohádky pro výzkum této bakalářské práce. Pohádka má hlubší morální podtext, vystupují v ní nadpřirozené bytosti a zápletka je zázračně vyřešena tak, že dobro zvítězí. Zvolená pohádka navíc odpovídá charakteristice hned dvou typů, je to pohádka s nadpřirozeným obsahem a zároveň je přítomna zápletka ze života.

2.1 *Situace jazyka u neslyšících dětí*

U tlumočení pro děti je potřeba brát v úvahu jejich jazykovou vyspělost. Neslyšící děti neslyšících rodičů si osvojují jazyk od svých rodičů, stejně jako je to běžné u slyšící většiny (Meier 2016, s. 2). Neslyšící děti slyšících rodičů, kterých je většina (Meier 2016, s. 2), to mají složitější. Často nemají přístup k přirozenému jazyku, tj. k přirozenému jazykovému systému, který je v budoucnu klíčový k osvojování dalších jazyků (Meier 2016, s. 3). Pro tuto bakalářskou práci z toho vyplývá, že tlumočnick musí počítat s tím, že přestože jsou si děti věkově blízké, jejich jazykové kompetence v českém znakovém jazyce a češtině mohou být velmi různé.

Vývoj osvojování znakového jazyka jako jazyka mateřského prochází stejnými fázemi, které pozorujeme při osvojování mluveného jazyka (Hronová 2008, s. 7), tj. nejdříve se objevuje broukání, které zahrnuje všechny možné fonémy, přičemž se projevuje během prvních měsíců života. Posléze vokalizace ustupuje a nahrazuje ji manuální žvatlání, které obsahuje fonémy různých tvarů ruky. Po tomto období nastává období manuálních pohybů a deiktických gest, nekoordinované pohyby tak dostávají určité komunikační funkce. Děti si osvojují komunikační návyky, např. navazují oční kontakt s matkou. Po této fázi již nastává období prvních znaků (Hronová 2008, s. 12). Pejšmanová (2012, s. 21) připomíná, že ačkoli jsou základní struktury znakového jazyka osvojeny dětmi přibližně během prvních čtyř let, některé aspekty jsou rozvíjeny ještě v pozdějším dětství. Zmiňuje aktivní zvládnutí např. vyprávěcích dovedností, střídání rolí, prstové abecedy a klasifikátorů.

S ohledem na individuální jazykový vývoj každého neslyšícího dítěte by měl být individuální i přístup k výuce čtení a psaní. Neslyšící žáci, rodilí mluvčí českého znakového jazyka, totiž stejně jako všichni ostatní žáci nabývají gramotnosti v národním mluveném jazyce, tedy v našem prostředí v češtině. Ta je pro ně v řadě případů jazykem druhým. Autoři publikace (ed. Motejzíkova 2019), která se věnuje českému znakovému jazyku ve výchově a ve vzdělávání neslyšících žáků, pojmenovávají tři základní skupiny dětí. První skupinou jsou

děti, které jsou s českým znakovým jazykem od narození v každodenním kontaktu. Nejčastěji jsou to děti, jejichž rodiče jsou sami uživateli českého znakového jazyka. Pro tyto děti je český znakový jazyk jazykem mateřským. Druhou skupinou jsou děti, které se s českým znakovým jazykem setkávají prostřednictvím rodičů nebo pedagogů v raném dětství nebo v předškolním či školním věku. Tato skupina je značně nesourodá, jelikož množství možností jazykového vývoje dětí zařazených do této skupiny je poměrně velké. Proto autoři publikace dělí tuto skupinu ještě na dvě menší části – do první z nich zařazují děti, které v komunikaci preferují český znakový jazyk a považují jej za svůj první jazyk, přestože jejich přístup k němu je často omezený. Do druhé části se řadí děti, které preferují češtinu a český znakový jazyk je pro ně druhým jazykem (ed. Motejzíkova 2019, s. 5). Ať už ale dítě preferuje jakýkoli jazyk, přiklání se autoři publikace k výuce českého znakového jazyka jako samostatného předmětu. Didaktických materiálů pro takové jazykové vzdělávání je však velmi málo – několik jich zmiňuje Okrouhlíková, jedná se ale spíše o slovníky a materiály, které vyžadují didaktickou úpravu (Okrouhlíková 2019, s. 79, in ed. Motejzíkova 2019).

Důležitou roli ve vzdělávání žáků hrají neslyšící pedagogové. Jejich význam je nezastupitelný především proto, že dokážou dobře zhodnotit komunikační kompetence dětí, odhadnout situaci a přizpůsobit jí svůj projev. Zároveň může neslyšící pedagog být pro děti nejen vzorem jazykovým, ale i vzorem identity (Štefková, Zbořilová 2018, s. 60, in ed. Cíchová Hronová, Zbořilová 2018). To je z hlediska této bakalářské práce důležité zmínit, jelikož neslyšící vychovatelé byli přítomni oběma tlumočnickým situacím, které byly zkoumány.

Předčítání pohádek pro neslyšící děti se věnuje David Schleper (1997). Popsal patnáct principů čtení pro neslyšící děti, např. převod textu do znakového jazyka nebo oprostění se od zdrojového textu a jeho přizpůsobení a převyprávění neslyšícímu příjemci ve znakovém jazyce. Důležitým principem je také přizpůsobení znakového jazyka příběhu – výběr znaků, styl znakování a udržování očního kontaktu s dětmi.

Z výše uvedeného vyplývá pro tlumočnicka několik zásadních informací. V první řadě se musí přizpůsobit dětem a jejich jazykovým kompetencím, což znamená přizpůsobit svůj projev ve znakovém jazyce, ale zároveň sledovat, jestli děti rozumí, a případně to napravit. Další skutečností, kterou by měl tlumočnick reflektovat, je přítomnost neslyšících pedagogů, kteří mohou pomoci v případě, kdy tlumočnick zcela nerozumí dětskému projevu ve znakovém jazyce.

2.2 Specifika tlumočení pro dětského čtenáře

S ohledem na jazykový vývoj jsou děti velmi specifická cílová skupina překladu a tlumočení. Specifikům tlumočení pro děti obecně se věnuje Červinková Houšková (2008), která zmiňuje, že tlumočení mezi neslyšícími dětmi a slyšícím okolím často zprostředkovávají rodiče nebo učitelé. Tlumočnický tým většinou není s dítětem v situaci sám, jsou přítomni i rodiče nebo učitelé a tlumočnický tým musí být připraven komunikovat i s nimi. Hynková Dingová (2016 in Komoří bulletin 2016) na základě své zkušenosti zařazuje rodiče či dospělé neslyšící, kteří jsou přítomni u tlumočení, do tlumočnického týmu, jelikož mohou tlumočnickovi pomoci v případě nepochopení dětským znakům.

Protože neslyšícím dětem často tlumočí dospělí v jejich okolí a objednání tlumočnického je většinou nejzazší možnost (Červinková Houšková 2008, s. 19), tlumočnický tým, který dítěti tlumočí, může být prvním profesionálem, se kterým se neslyšící dítě ve svém životě setká. Nemusí tedy mít jasnou představu o tom, kdo tlumočnický tým je. Proto pro české neslyšící děti vznikl v roce 2003 projekt TOND (Tlumočnický tým očima neslyšícího dítěte), který jim zábavnou a hravou formou představuje osobu tlumočnického znakového jazyka, jeho etický kodex⁴ a také službu tlumočení obecně. Jeho cílem je seznámit žáky škol pro neslyšící formou workshopů a zážitkových dnů s profesí tlumočnického znakového jazyka. Na tento projekt pak navazuje počítačová hra, která běží online na webu, informace jsou dvojjazyčné – jsou tedy dostupné jak neslyšícím dětem, tak třeba jejich slyšícím rodičům (Tlumočnický tým očima neslyšícího dítěte 2002). Na těchto webových stránkách jsou informace pro děti, pro rodiče a učitele, ale i pro samotné tlumočnický tým.

Tlumočení pro děti je podle Červinkové Houškové (2008, s. 19) náročné jak jazykově (z hlediska porozumění v obou směrech), tak organizačně (pro dítě je to často první zkušenost s tlumočnickým týmem). Proto Gebronová (2000) nabízí několik tipů, jak úspěšně tlumočit pro děti. Před tlumočením je vhodné dětem situaci vysvětlit: děti mají často zkreslenou představu o tom, kdo na ně mluví, a mají tendenci mluvit na tlumočnický tým (Gebron 2000, s. 92). Dále by měl tlumočnický tým již během přípravy zohlednit, že děti udrží pozornost kratší dobu než dospělí (Gebron 2000, s. 94).

Během samotného převodu by měl tlumočnický tým přizpůsobit svůj projev věku a kognitivním schopnostem dětí, zvláště pak co se týče jejich slovní zásoby; měla by být užita

⁴ Stejně jako jiné profese mají i tlumočnický tým znakového jazyka etické kodexy, které popisují povinnosti a práva tlumočnického týmu. Každá organizace sdružující tlumočnický tým (zaměstnavatel nebo profesní organizace) stanoví své vlastní body etického kodexu, liší se však jen v drobných nuancích (Etický kodex ČKTZJ, srov. Etický kodex CNN o.p.s., srov. Etický kodex tlumočnického týmu – Tichý svět).

taková, jakou má dítě šanci znát. Dále by měl být tlumočnickův projev jasně srozumitelný (Gebron 2000, s. 96–97). V případě tlumočení pro děti nese tlumočnick větší zodpovědnost za úspěšnou komunikaci, než je tomu u tlumočení pro dospělé neslyšící. Proto by si měl ověřit kompetenci dětí v mluveném jazyce a případně se vyhnout použití prstové abecedy.

Několik tipů dává Gebronová (2000, s. 98) i pro oblast tlumočení uměleckého textu. V případě, že se v tlumočeném příběhu objevují jména, která se často opakují, doporučuje zvolit pro ně jmenné znaky⁵, nemělo by jich však být příliš mnoho. Dále pro lepší srozumitelnost doporučuje (s. 99) používat větší, dvouruční znaky a využívat větší znakovací prostor. Dalším tipem je zohlednit kognitivní schopnosti dětí a případně příběh zjednodušit. To se ale nehodí u starších dětí, např. u středoškoláků (Gebron 2000, s. 98).

Specifickou a zároveň zřejmě nejčastější oblastí tlumočení pro děti je tlumočení ve vzdělávání (Stewart, Schein, Cartwright 2004, s. 166, srov. Komoří bulletin 2016). Tlumočníci ve vzdělávání mají důležitou roli. Je samozřejmostí, že zprostředkovávají informace přednášené ve škole srozumitelnou formou, pomáhají ale také neslyšícím žákům navázat vztahy s jejich slyšícími spolužáky a vyučujícími (Stewart, Schein, Cartwright 2004, s. 166). V českém prostředí se tlumočení ve vzdělávání uzákonilo v zákonu č. 561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (tedy ve školském zákonu). Konkrétně o tom najdeme informace v paragrafu 16, ve kterém je popsána „podpora vzdělání dětí, žáků a studentů se specifickými vzdělávacími potřebami“, a jedním z tzv. podpůrných opatření je i tlumočení českého znakového jazyka, zákon na tlumočnicka klade nárok na vzdělání nebo praxi (školský zákon; 2004, §16 odst. 2a a odst. 7). Tlumočení je pak jedním z nástrojů inkluze ve vzdělávání. Tlumočení znakového jazyka je zmíněno podrobněji ještě ve vyhlášce č. 27/2016 Sb. o vzdělávání žáků se specifickými potřebami a žáků nadaných. To znamená, že tlumočníci ve vzdělávání jsou už běžnější součástí školy, lze tedy předpokládat, že tlumočnick, který dětem přišel přetlumočit pohádku, nebude prvním, se kterým se děti setkaly. Pravděpodobně se i setkaly s tím, že jim někdo tlumočil pohádku.

⁵ Termín jmenné znaky je problematický, jelikož termín může vyjadřovat také název pro jmenné slovní druhy. Přesnější by byl termín jmenné znaky vlastní osobní. Pro účely této bakalářské práce bude užíván zavedený termín jmenné znaky. Více o jmenných znacích je pojednáno viz 6.1.2.5.

3 Metodologie

Cílem výzkumu je porovnat dva tlumočnické procesy pohádky a popsat jejich rozdíly v kontextu funkčnosti převodu. Pro lepší představu o průběhu výzkumu budou na tomto místě představeny podmínky, které byly stanoveny pro výběr pohádky, tlumočnicků a prostředí. Dále bude detailně popsán postup při analýze všech textů.

3.1 Popis tlumočnické situace

Cílem výzkumu bylo přečíst pohádku dětem na prvním stupni, tj. ve věku 6–12 let, za účasti přítomného tlumočnicka, který simultánně tlumočil pohádku pro neslyšící diváky. V důsledku komplikovaného pandemické situace⁶ se jednalo o situaci, kdy záznam prvního tlumočení proběhl v březnu 2020 na Základní škole a Mateřské škole pro sluchově postižené, Praha 5, Výmolova 169 (dále jen Radlice). Na tomto natáčení byl přítomen jeden slyšící tlumočnick, jeden předčítatel, pět dětí a tři vychovatelé. Záznam tlumočení s neslyšící tlumočnicí se uskutečnil rovněž v Radlicích a účastnil se ho jeden tlumočnick, pět dětí a tři vychovatelé.

3.2 Výběr pohádky

Pro výběr pohádky bylo stanoveno několik kritérií. Hlavním kritériem bylo, že její příběh nesmí být notoricky známý, aby byl pro děti zajímavý a nevěděly předem, jak skončí. K podmínce tématu se dále váže i relevance, tj. aby byl text vhodný pro dětského čtenáře (obsahově i formálně) a zároveň zajímavý pro výzkum v bakalářské práci. Takovým požadavkem např. bylo, aby v pohádce vystupovaly i „nelidské“ bytosti a aby byl příběh poutavý pro neslyšícího diváka – to zhodnotil dospělý neslyšící poradce⁷, který pracuje s dětmi.

Další podmínkou byl rozsah. Při výběru pohádky byla stanovena časová hranice čtení pohádky, a to minimálně tři minuty a maximálně deset minut. K této podmínce bylo přistoupeno, aby děti zvládly sledovat celý děj a aby byl záznam dost dlouhý pro porovnání a ukázalo se v něm co nejvíce jazykových jevů a tlumočnických strategií, a tedy více rozdílů.

Z pohádkových knih, které splňovaly všechny dříve zmíněné podmínky, bylo vybráno několik pohádek, které byly pečlivě přečteny, např. z pera Miloše Macourka nebo Hany

⁶ V březnu 2020 byl z důvodu pandemie viru SARS-CoV2 vyhlášen nouzový stav na území celé České republiky. Také byly uzavřeny všechny školy, včetně škol zřízených podle §16 školského zákona.

⁷ Tímto poradcem byl neslyšící lingvista, který pracuje ve školství. Má vlastní zkušenost s osvojováním znakového jazyka jako jazyka mateřského a zároveň je v kontaktu s dětmi, které se k tomuto jazyku dostaly později. Díky svým zkušenostem ze školského prostředí ví, jaké mají zájmy a které příběhy jsou pro ně zajímavé a které ne.

Doskočilové, konkrétně např. pohádka O Kateřince a tlustém červeném svetru (Macourek 1995, s. 62), kde je personifikovaný svetr, nebo Jak šel medvěd na námluvy (Doskočilová 1987, s. 14), ve které jsou personifikovaná zvířata. Následně byla zvolena pohádka Strašidlo z jeskyně z knihy Dračí pohádky autorky Mileny Baischové (Baischová 2009). Tato pohádka se dostala do užšího výběru právě proto, že v ní vystupují nelidské bytosti, splňuje časový rozsah a není známá. Pohádky v knize obecně obsahují více skřítků a elfů, než je v české tradici (např. Němcová 1862 nebo Erben 1905) i v novějších pohádkách (např. Hrubín 1968, srov. Macourek 1971, srov. Doskočilová 1987) zvykem.

Všechny pohádky v knize pojí několik společných rysů. Jsou krátké; ostatně v originále se kniha jmenuje *Drachengeschichten für 3 Minuten*, tedy „Dračí příběhy na 3 minuty“ (překlad autorky této práce). Ve všech pohádkách se objevují draci, někdy jsou postavami hlavními, někdy vedlejšími. Dalšími postavami jsou skřítky, víly, čarodějnice apod. Někteří draci na sebe přebírají role dospělých, jiní mají dětské vlastnosti a starosti (drak, který nechce chodit do školy jako v pohádce V dračí škole). V žádné není užito téma zlého draka, který chce lidem škodit, jako se s tím setkáváme v tradičních českých pohádkách, např. v Princi Bajajovi (B. Němcová), v pohádce Drak dvanáctihlavý (K. J. Erben), ve filmové pohádce Princové jsou na draka (režie: Jiří Adamec, 1980) nebo v pohádce Honza a drak (H. Doskočilová). Záměrem vybrané pohádky je tedy také bořit stereotypy.

Elfové byli původně součástí germánského folklóru a mytologie. Vlivem Tolkienova Pána prstenů se elfové postupně stávají postavami fantasy literatury (Jiráková 2011, s. 37). Pro české pohádky je tradiční postava čerta nebo vodníka (Výborná 2020). V české dětské literatuře se elfové vyskytují podle rešerše pouze v dětské fantasy sérii Poselství jednorozců od současné české spisovatelky Michaely Burdové (Burdová 2013). Jelikož elfové nejsou v české tradici tolik známí, byla vybrána pohádka, ve které nevystupují.

3.3 Výběr tlumočnicků

Tlumočnick z znakového jazyka musí znát oba jazyky, v případě mluveného jazyka by měl mít širokou slovní zásobu – aktivní i pasivní. Jeho mluvený projev by měl být čistý, tj. bez rušivého přízvuku, neměl by být příliš monotónní – tlumočnick musí být především dobrý řečník (Frishberg 1990, s. 25). Tlumočnick znakového jazyka často překládá do psané formy mluveného jazyka, musí proto znát také kulturu psaného projevu (Komorná 2008). V případě znakového jazyka musí být schopný rozpoznat jeho různé podoby, zároveň musí být flexibilní a přizpůsobivý jazykovým potřebám klienta (Frishberg 1990, s. 26).

Tlumočníci znakového jazyka rovněž musí více než jiní tlumočníci mít i tzv. soft skills; především schopnost rychle posoudit situaci a přizpůsobit se jí, aby komunikace plynula co nejpřirozeněji. „Schopnost efektivně komunikovat s osobami na různých pozicích a v různých situacích. Důležitá je také schopnost zařídit podmínky pro tlumočení v dané situaci tak, aby tlumočení mohlo probíhat úspěšně a nerušeně pro všechny zúčastněné.“ (Tlumočník očima neslyšícího dítěte 2002) Protože je znakový jazyk napojen na komunitu a kulturu neslyšících, musí tlumočník pracovat jako jakýsi interkulturní pracovník. Tlumočí totiž nejen mezi dvěma jazyky, ale také mezi dvěma kulturami (Frishberg 1990, s. 31).

Zásadními parametry výběru tlumočníka v této bakalářské práci tedy byly kompetence v češtině a v českém znakovém jazyce (včetně jejich kultur) a zkušenost s převodem textu. Pro účely této bakalářské práce byla navázána spolupráce se slyšícím i neslyšícím tlumočnickem. Oba tito tlumočníci mají kompetence v obou pracovních jazycích, tedy v češtině a v českém znakovém jazyce. Dále oba tlumočníci znají kulturu slyšících i neslyšících a mají zkušenost s převodem textu mezi zmíněnými jazyky. Hlavní specifikum se týká tlumočnického vzdělání. V české komunitě je jen málo neslyšících, kteří mají tlumočnické vzdělání, což je dáno nedostatečnou nabídkou takového vzdělání.⁸ Proto bylo od podmínky tlumočnického vzdělání u neslyšícího tlumočníka upuštěno. Mezi tlumočnickými je také rozdíl v osvojení jejich pracovního jazyka. Neslyšící tlumočník se začal učit češtinu již v brzkém dětství a přichází s ní do styku každý den. Nicméně se český jazyk neučil s cílem jeho využití jako pracovního jazyka, ale v podstatě se jej učil pouze jako druhý jazyk. Slyšící tlumočník se znakový jazyk začal učit až v dospělosti s cílem jeho užití jako pracovního jazyka.

3.4 Slyšící tlumočník

Při výběru slyšícího tlumočníka bylo stanoveno několik kritérií. Zvolený tlumočník považuje za svůj mateřský jazyk český jazyk, má tlumočnické vzdělání (minimálně vysokoškolské, bakalářské), aktivní tlumočnickou praxi a zkušenosti s tlumočením pro děti. Za aktivní tlumočnickou praxi v této bakalářské práci považujeme to, že se osoba tlumočením živí a

⁸ Vysokoškolské vzdělání v oboru tlumočení znakového jazyka lze získat na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy na Ústavu jazyků a komunikace neslyšících. V rámci bakalářského studia oboru Čeština v komunikaci neslyšících se nabízí jako jedna ze tří možností i tlumočnická specializace. Tento obor nabízí tuto specializaci i neslyšícím studentům (Ústav jazyků a komunikace neslyšících 2019). Další možností je studium Vyšší odborné školy v Hradci Králové, která nabízí obor Tlumočnictví českého znakového jazyka, tento obor však zatím nedovoluje neslyšícím uchazečům, aby zde studovali (Vyšší odborná škola, střední škola, základní škola a mateřská škola, Hradec Králové Štefánikova 549, 2019). Zatím nejnovější možností studia je obor Tlumočnictví českého znakového jazyka na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity, kde podle slov garantky tohoto oboru neslyšící studenti studovat mohou. Pro neslyšící tlumočnický jsou vhodné např. pro ně zaměřené kurzy organizované Českou komorou tlumočnicků znakového jazyka nebo i jiné kurzy organizované touto organizací, které jsou otevřené všem tlumočnickům znakového jazyka.

vykonává tuto profesi nepřetržitě alespoň pět let. Zkušenostmi s tlumočením pro děti rozumíme, že tlumočnický už několikrát pro dětské publikum tlumočil a ví, jak mu svůj projev přizpůsobit.

Tento tlumočnický tlumočil na základě poslechu zdrojového textu. Předpokládá se, že slyšící tlumočnický jsou na takový způsob tlumočení zvyklí a výsledný produkt tak bude více vycházet ze zaběhnuté tlumočnické praxe. Pro potřeby tlumočení byla přítomna osoba, která zdrojový text četla, tato varianta je oproti zvukové nahrávce více přirozená a koresponduje s celkovou tlumočnickou situací.

Celkem byly osloveny dvě slyšící tlumočnický. První, která byla oslovena, z časových důvodů účast ve výzkumu odmítla. Druhá oslovená tlumočnický souhlasila s účastí ve výzkumu ihned. Záznam proběhl několik měsíců po jejím oslovení.

3.4.1 Předčítač

„Předčítač“ je člověk, který pohádku četl. Pro jeho výběr bylo stanoveno několik podmínek. V první řadě má zkušenost s tím být tlumočen a má zřetelný projev. Výhodou předčítače je znalost dětského publika a zkušenost s předčítáním pro děti, ať už z pracovního, nebo osobního života. Musí být totiž schopen přizpůsobit projev dětem, a to tempem, modulací hlasu apod. Také přizpůsobí svůj projev povaze textu, např. pracuje s pauzou a nechá pracovat fantazii posluchačů.

3.5 Neslyšící tlumočnický

„Neslyšící tlumočnický je osoba prelingválně neslyšící, jejímž mateřským jazykem je český znakový jazyk, popř. osoba postlingválně neslyšící ovládající český znakový jazyk na úrovni rodilého mluvčího.“ (Pešková 2008, s. 17) Neslyšící tlumočnický je odborníkem na komunikaci ve znakovém jazyce a na kulturu neslyšících. Musí mít obecné dovednosti tlumočnický a osobnostní předpoklady pro vykonávání tlumočnické profese (Pešková 2008, s. 17). Pro účely této bakalářské práce je užíváno termínu neslyšící tlumočnický, přestože v bakalářské práci nebyla stanovena podmínka dokončeného vysokoškolského vzdělání v oblasti tlumočení a překladu, protože počet takových tlumočnický je velmi nízký. Podmínka byla stanovena tak, že je tlumočnický odborníkem na danou oblast s praxí.

Nároky, které jsou v bakalářské práci kladeny na výběr neslyšícího tlumočnický, jsou tedy jiné, než jaké jsou kladeny na slyšícího tlumočnický, jsou však srovnatelné. Tlumočnický musí mít zkušenosti s překladem a pracuje i jako tlumočnický, přestože to nemusí být jeho hlavní profese. Má zkušenosti s tlumočením pro děti, ví, jak se přizpůsobit dětskému publiku,

a má zkušenosti s několika takovými tlumočnickými situacemi, například se tlumočení věnuje ve volném čase.

Výběr neslyšícího tlumočnicka byl zpočátku jednoduchý. Předběžně byla kontaktována tlumočnice, která přislíbila ve výzkumu účast. Nakonec se však tato spolupráce z jejích osobních důvodů neuskutečnila. Postupně bylo osloveno sedm neslyšících tlumočnic a tlumočnicků. Někteří byli nakonec vyřazeni, protože by se s dětmi mohli znát osobně, a proto by nebylo tlumočení se slyšícím tlumočnickem, který děti osobně nezná, srovnatelné. Někteří odmítli z různých, např. časových důvodů.

Neslyšící tlumočnick tlumočil z listu, zdrojem byla psaná čeština, která je pro neslyšícího tlumočnicka smyslově přístupná. Tento způsob je jedním z užívaných postupů při práci neslyšícího tlumočnicka (Pešková 2008, s. 18).

3.6 Výběr prostředí

Pro výsledky práce bylo velmi důležité, aby sledované tlumočnické výkony byly co nejpřirozenější. K dosažení tohoto cíle bylo zvoleno autentické prostředí, a to skupina neslyšících dětí, lépe řečeno dvě skupiny – jedna pro každého tlumočnicka. Pro realizaci výzkumu byla zvolena škola pro sluchově postižené v Radlicích⁹. Výzkum probíhal se souhlasem vedoucích internátu. Při tlumočení slyšícím tlumočnickem byla prostředím klubovna internátu. Neslyšící tlumočnick tlumočil venku na zahradě školy. Obě prostředí byla pro žáky známá, a tak se mohli soustředit na tlumočnicky. Na místě byl dostatek světla, v klubovně internátu byla dobrá akustika.

Prvotní ideou bylo zvolit věkově homogenní skupiny dětí. Bohužel ani v jedné ze škol nebyl dostatek dětí stejného věku, které by byly dostatečně kompetentní v českém znakovém jazyce, což pomohli zhodnotit jejich neslyšící vychovatelé. Proto bylo nakonec nutné ustoupit z podmínky věkové homogenity a zvolit heterogenní skupinu dětí ve školních družinách a na internátech. Věk dětí byl tedy nakonec stanoven jako první stupeň základní školy, tj. ve věku 6 až 12 let.¹⁰

⁹ Škola v Radlicích je jednou ze tří pražských škol zřízených podle §16 školského zákona, která se zaměřuje na žáky se sluchovým postižením. V instituci lze najít mateřskou, základní i střední školu, dále speciálně pedagogické centrum (SPC) a internát. Specifikem je Ulicentrum, které se zaměřuje na volnočasové aktivity pro žáky i veřejnost. Další zajímavostí je Multimediální tvůrčí dílna (MTD), která se věnuje multimediální tvorbě (Střední škola, Základní škola a Mateřská škola pro sluchově postižené, Praha 5, Výmolova 169 2016).

¹⁰ Ve školách pro sluchově postižené, které mají základní vzdělání rozdělené do deseti let, je oproti školám hlavního vzdělávacího proudu prvním stupněm základní školy chápán první až šestý ročník.

3.7 Analýza textů

Pro analýzu zdrojového textu i cílových textů byl zvolen translatologický model Christiane Nordové (2005).¹¹ Tento model byl zvolen pro snazší srovnání všech tří textů, tj. textu zdrojového a dvou cílových textů. Nejprve je analyzován text zdrojový, následně text produkovaný neslyšícím tlumočnickem a nakonec text tlumočnicka slyšícího. Analýza zdrojového textu je doplněna příklady z textu. K analýze textů ve znakovém jazyce bylo využito několika konzultací s neslyšícím lingvistou. V této bakalářské práci jsou oba tlumočníci ženy, proto bude při analýze cílových textů užíván termín v ženském rodě. Pro popis některých znaků je převzata tabulka tvarů ruky dle notačního systému pro český znakový jazyk.¹² Tento notační systém vytvořila Macurová (1996), pro tuto bakalářskou práci však bude využita aktualizovaná a upravená tabulka Okrouhlíkové (2015, s. 156–157). Pro lepší představu jsou analýzy textů ve znakovém jazyce doplněny fotografiemi, které jsou vystřiženy z pořízených videozáznamů¹³.

¹¹ Viz kapitola 4

¹² Viz Příloha 1

¹³ Videá lze získat na vyžádání u autorky této práce na e-mailu: katerinajakubova@seznam.cz.

4 Překladatelská analýza podle modelu Ch. Nordové

Bakalářská práce se věnuje rozdílům v převodu textu. Z tohoto důvodu je důležité nejprve provést analýzu textu výchozího. To nám pomůže k lepší představě o povaze textu a následně k systematictějšímu uchopení analýzy cílových (tlumočených) textů. Analýzou textu se zabývá mnoho odborníků, např. Peter Newmark (1988), Paul Kussmaul (1995), Juliane Houseová (1997) nebo Christiane Nordová (1988). Pro účely této práce byl zvolen právě model Nordové, který pracuje s interkulturním překladem. Modelu Nordové je věnována tato kapitola.

Model se nejvíce soustředí na výchozí analýzu. Pomocí rozboru vnitrotextových a vněttextových faktorů překladatel stanovuje funkci výchozího textu a v závislosti na skoposu¹⁴ (tedy účelu), podle něhož určí, zda je funkce výsledného textu stejná, stanovuje překladatelskou strategii. Model je dostatečně obecný, lze ho proto aplikovat i na náš výchozí text, tj. pohádku. Zároveň dává překladateli volnost vyhledat v textu vlivy, které ho determinují. Navádí ho ke konkrétním vlastnostem textu, např. jeho stylu, které mají vliv na jeho celkovou podobu. Pro každý text mohou být některé faktory více určující než jiné.

Model poskytuje náležitou oporu i pro srovnání originálu s jeho překladem, což je předmětem této bakalářské práce; model umožňuje přehledně analyzovat výchozí, ale i cílový text. Na základě takovéto analýzy následně můžeme srovnat, do jaké míry si výchozí a cílový text v relevantních faktorech odpovídají, a poté i zpětně rekonstruovat, jaké strategie tlumočnice volily.

4.1 Vněttextové faktory

Vněttextové faktory se týkají informací, které ovlivňují komunikační situaci, tj. jedná se o „soubor okolností, za nichž a v nichž se odehrává řečová činnost (komunikace, řečové jednání, jazyková interakce) a které tuto činnost spoluvytvářejí a ovlivňují.“ (Hirschová, 2017 in ed. Karlík, Nekula, Pleskalová 2017) Patří mezi ně vysílatel/autor, příjemce, záměr, místo, čas, médium a funkce textu. Lze si tedy položit několik základních otázek: Kdo text vysílá? Komu je určen? Proč, nebo s jakým záměrem to dělá? Kdy a kde se tak děje? Jaké médium k tomu užívá? S jakou funkcí text tvoří?

¹⁴ Podle teorie skoposu by měl překladatel brát v úvahu především záměr zdrojového a cílového textu, překlad se zaměřuje na cílového příjemce (Nord 2005, s. 27). Teorii poprvé popsal německý lingvista Hans Josef Vermeer (1978), podrobně ji popsal s lingvistkou a translatoložkou Katharine Reissovou (1984).

4.1.1 Vysílatel a záměr

Nordová (2005, s. 47–53) pracuje se dvěma termíny: vysílatel a autor. Rozlišuje je, protože vysílatele chápe jako osobu, která vyjadřuje svůj záměr, autora poté definuje jako producenta textu. Jako producenta textu definuje Nordová i tlumočníka nebo překladatele. V textu zvoleném pro analýzu v této bakalářské práci a také v dalších literárních textech je však vysílatelem a autorem tatáž osoba (Nord 2005, s. 47). Nordová doporučuje zaměřit se na autora především z hlediska jeho sociokulturního zasazení (Nord 2005, s. 50), tedy země, odkud pochází, jeho mateřského jazyka, sociálního statusu apod., jelikož vidí vztah mezi sociokulturním zázemím vysílatele, záměrem a vztahem k příjemci.

Faktorem, který s autorem úzce souvisí, je jeho záměr, tj. s jakým cílem text tvoří. To není vždy snadné zjistit, např. u svatebního oznámení je jeho cíl zřejmý, ale jsou i texty nebo sdělení, u kterých není jejich cíl na první pohled zřetelný. Avšak pro překladatele je záměr autora klíčový pro správné uchopení textu (Nord 2005, s. 76).

4.1.2 Příjemce

Příjemce považuje Nordová (2005, s. 57–62) za možná nejdůležitější faktor, jelikož je mu text přizpůsobován. Je důležité odhadnout, do jaké míry příjemce text zajímá. Zásadní jsou podle ní očekávání, která příjemce od textu (a od vysílatele) má. Autorka pracuje i se situací tlumočení a překladu a přiklání se k tomu, že příjemci jsou dvojího typu – příjemce zdrojového textu a příjemce cílového textu. Je to dáno různou komunikační situací, ve které je text přijímán. Dále Nordová rozlišuje mezi příjemcem textu a sekundárním příjemcem, který není primárním cílem, např. pokud politik odpovídá na otázku novináře, není jeho odpověď určena pouze novináři, ale i potenciálním voličům. Na příjemce navazuje i presupozice, která je popsána dále. Recipient nemusí být v textu přímo osloven, přesto lze v některých typech textů poznat, na koho se zaměřují.

4.1.3 Místo a čas

Místo a čas jsou faktory, které ovlivňují podobu textu z hlediska sociokulturního. Ovlivňují i přístup čtenáře, např. pokud text vznikl ve státě, kde knihy podléhají cenzuře, bude k němu čtenář přistupovat jinak, bude hledat více skryté významy (Nord 2005, s. 68). Čas vzniku naopak ovlivňuje jazykové prostředky, především slovní zásobu. Místo a čas vzniku se týkají nejen pozadí vzniku textu, ale také příběhu, který text předává (Nord 2005, s. 71), např. se může jednat o text, který vznikl ve 21. století, ale popisuje události z jiného časového období. Lišit se může i čas, kdy příjemce text čte, i to ovlivňuje porozumění jazyku.

4.1.4 Médium

Médium je prostředek, kterým se zdrojový text dostane k příjemci. Nejčastěji bývá předán rozhovorem z očí do očí (Nordová používá termín „Face to Face“) nebo písemně. U písemného projevu je potom důležitý „nosič“, tj. jestli text vyšel v novinách, v časopise, v knize, nebo např. jako příspěvek v internetové diskusi. Od toho se poté odvíjí okruh příjemců, což je důležité pro překladatele (Nord 2005, s. 62–67).

4.1.5 Funkce textu

Pro překladatelskou analýzu je důležitým faktorem funkce textu. Nordová (2005, s. 78) funkci textu definuje jako kombinaci funkcí komunikačních, které text vykonává v určité situaci. Funkce textu je nejdůležitějším slohotvorným činitelem a jsou od ní odvozeny funkční styly. Zvláště popisuje Nordová literární texty. Jejich cílem podle ní není popis reality, ale podpora jiného pohledu na realitu pomocí fikce. Všechny informace získané o vnětetových faktorech, především o autorovi, médiu a příjemci, pomáhají dokreslit funkci textu.

4.2 Vnitrotetové faktory

Vnitrotetové faktory už pracují s textem samotným, zaměřují se na různé jazykové roviny a jednotky, z nichž se text skládá. Konkrétně se jedná o téma, obsah, presupozice, kompozice, neverbální a suprasegmentální prvky, lexikum a syntax. Tyto faktory pomáhají analyzovat text více do hloubky z hlediska menších jednotek, ze kterých se text skládá (Nord 2005, s. 88).

4.2.1 Téma a obsah

Nordová (2005, s. 94) popisuje téma textu jako okruh všech témat, která text obsahuje a kterých se text, byť jen okrajově, dotýká. Pro překladatele je analýza tématu důležitá z několika důvodů. Pokud jedno téma v textu výrazně dominuje, může to nasvědčovat tomu, že text je koherentní. Naopak pokud text obsahuje více témat, lze mluvit o textové kombinaci, takovým příkladem může být prostor pro otázky na tiskové konferenci. Pokud je téma zasazeno do nějakého kulturního kontextu, může mít vliv na presupozici. Analýza tématu rovněž pomáhá doplnit informace o vnětetových faktorech, především o autorovi, času a funkci textu (Nord 2005, s. 93–98). Téma textu bývá nastíněno v názvu, v prvních větách či v prvních odstavcích.

4.2.2 Presupozice

Presupozice v textu odkazuje ke skutečnostem, které by pro příjemce měly být známé a neměly by mu bránit v porozumění. To tedy znamená, že autor (nebo také osoba, která text převádí do jiného jazyka) si musí položit otázku, co jeho recipienti vědí a co je potřeba více specifikovat nebo vysvětlit, aby byl text správně pochopen. Presupozice se může v textu projevit také redundancí. Je poté na tlumočnickovi či překladateli, jak s redundantními informacemi naloží v cílovém jazyce (Nord 2005, s. 105–110). Presupozice je přímo závislá na znalostech recipienta, proto text může obsahovat různé presupozice pro různé recipienty. Překladatel nebo tlumočnick tedy musí analyzovat, jaké kultuře se text váže, a s presupozicemi pracovat s ohledem na recipienta cílového textu. Presupozice je pro tlumočnicka nebo překladatele jedním z důvodů, proč je důležité dokonale znát obě kultury, mezi kterými tlumočí/překládá.

4.2.3 Kompozice

Na textovou výstavbu neboli kompozici nahlíží Nordová (2005, s. 110–118) z makrostrukturního hlediska – tj. z hlediska dělení na kapitoly, odstavce apod. – a z mikrostrukturního hlediska, do kterého zařazuje syntax, lexikum, neverbální a suprasegmentální prvky. Pro překladatele je tato analýza důležitá z několika důvodů: prvním je, že text se může skládat z různých segmentů, které mohou vyžadovat jiný přístup k překladu; druhým je, že úvod a závěr textu by měly být analyzovány detailněji, jelikož hrají v textu důležitější roli než jiné části. Dále mají určité žánry specifickou strukturu závislou na kultuře, např. dopisy nebo také pohádky. Pokud je zdrojový text nekoherentní, může důkladná analýza jeho kompozice přinést i lepší porozumění tématu.

4.2.4 Neverbální a suprasegmentální prvky

V komunikaci z očí do očí se za neverbální prvky považují gesta, mimika apod. V psaném textu se tyto projevy nevyskytují. Neverbální prvky v textu zastupují obrázky, fotky, grafy, ale také velikost a typ písma apod. Při překladu musí překladatel zvážit, které neverbální prvky do překladu zařadit a které musí přizpůsobit cílovému jazyku, např. obrázek nějakého loga může být dobře známý v kultuře zdrojového textu, ale nicneříkající v kultuře cílového textu (Nord 2005, s. 118–122).

Suprasegmentální prvky jsou prostředky, které pomáhají text zdůraznit. V mluveném textu je suprasegmentálním prvkem např. intonace, prozódie apod. V psaném textu podle Nordové řadíme mezi suprasegmentální prostředky především grafické prvky, tedy např.

tučné písmo, pomlčky, kurzívu, uvozovky, závorčky apod, dále také slovosled, onomatopoi, pravopisné deviace, např. veelký, krááásný apod. V poezii to poté může být i rytmus (Nord 2005, s. 131–139).

4.2.5 Lexikum

Tento vnitrotextový faktor se zaměřuje na slovní zásobu, kterou autor užil ve svém textu: překladatel analyzuje lexikum, které bylo v textu užito. Pokud se jedná o literární text, je i překlad umělecký, čemuž by měly odpovídat lexikální jednotky použité v překladu. Do lexika však Nordová nezahrnuje pouze využitou slovní zásobu, ale také metafory, slovní druhy nebo téma slovní zásoby, proto je potřeba na něj nahlížet z různých úhlů pohledu (Nord 2005, s. 122–129). Doba vzniku textu a doba jeho překladu se mohou zásadně lišit. Lexikum může být v době překladu neaktuální, proto se musí překladatel rozhodnout, zda zvolí synchronní slovní zásobu, nebo ji aktualizuje do současného jazyka.

Na volbu lexika mají vliv vnětextové i vnitrotextové faktory. Z hlediska tématu se volí i vlastní jména, především popisná vlastní jména fungují jako vodítka k postavám a následně k tématu a k záměru autora. Slovní zásoba se zaměřuje na recipienta, a to nejen její volba, ale i užití. Lexikum rovněž zohledňuje jazyk vysílatele. V případě autorských textů je potřeba analyzovat lexikum, které používá vypravěč.

4.2.6 Syntax

V analýze větné skladby je podle Nordové (2005, s. 129–131) potřeba hledat, jaké věty jsou typické pro daný text; zda se jedná např. spíše o jednoduché věty, nebo spíše o dlouhá souvětí. Důležité je si všimnout využití vět hlavních a vedlejších a také funkce vět, jestli je např. otázka řečnická, nebo ne. Větná skladba pomůže k odhalení struktury informací, které text předává.

5 Překladatelská analýza zdrojového textu

Tato kapitola bude věnována analýze pohádky *Strašidlo z jeskyně*, která byla zvolena jako zdrojový text pro oba tlumočnické procesy. Analýza se bude věnovat textu v českém jazyce, na jejímž základě budou vytyčeny jevy, které budou následně sledovány v obou textech v českém znakovém jazyce. Na konci této kapitoly budou všechny tyto cíle shrnuty.

5.1 Vnětextové faktory

5.1.1 Autor a záměr

Autorkou textu je Milena Baischová, která se narodila roku 1976 v Bochumi. Baischová je německá spisovatelka dětské literatury, přičemž knihy pro děti a zvláště pro začínající čtenáře píše od roku 1995. Vystudovala scenáristiku na berlínské filmové akademii a píše scénáře k filmům pro děti i dospělé (Baischová 2009). Napsala dvacet dva knih pro děti, jednu knihu pro mládež, dva filmové scénáře, dvě divadelní a čtyři rozhlasové hry. Za své dílo získala několik cen, např. v roce 2012 získala Cenu německé literatury a Cenu německého dětského rozhlasu, v roce 2013 dále získala Cenu dětského divadla v Berlíně. Její literární tvorba byla dosud přeložena do sedmi jazyků (Internationales Literaturfestival Berlin 2013). Do češtiny byly přeloženy dvě její knihy, obě pro děti.

Jméno autorky se nevyskytuje ve slovníku autorů literatury pro děti a mládež I. – zahraniční spisovatelé (Dorovský, Řeřichová, Alchazidu 2007), není jí ani věnována stránka na české wikipedii – což lze považovat za doklad toho, že není v českém prostředí všeobecně známá – včetně prostředí českých neslyšících. O tom svědčí i fakt, že do češtiny z jejích knih byly přeloženy pouze dvě. Stejný název jako kniha (*Dračí pohádky*) nese i pořad České televize, který je tlumočený do českého znakového jazyka. Podobnost je však čistě náhodná, žádná ze zde uváděných pohádek nepochází z pera Mileny Baischové (*Dračí pohádky* ČT 2017).

Tlumočnický znakového jazyka nepracoval s německým originálem, ale s českým překladem textu, proto je potřeba zmínit několik informací i o překladatelce z němčiny. Z německého originálu všechny pohádky v knize přeložila Viola Lyčková. Tato překladatelka se narodila v Praze roku 1964. Jejími pracovními jazyky jsou kromě češtiny a němčiny také angličtina, dánština, norština a švédština. Ve svém profesním životě se věnuje především překladu literatury pro děti, přeložila např. knihu *Pan Blahoš* od Tolkiena, *Kouzelné tenisky mého kamaráda Percyho* z pera U. Starka nebo *Hugo a podivuhodné vzduchosaně* od

P. Stewarta a C. Riddella. Má na kontě již přes osmdesát přeložených knih, překladu se věnuje již více než dvacet pět let. Její pracovní náplň je ale širší, dělá redakční práci a korektury, překládá filmové titulky a působí i v oblasti poradenství. Za svou kariéru se podílela na několika knihách, které získaly literární cenu nebo na ni byly nominovány. Je také předsedkyní překladatelské komise v soutěži *Zlatá stuha IBBY ČR* (Viola Somogyi 2021). Jedná se tedy o překladatelku s bohatými překladatelskými zkušenostmi a se zkušenostmi z oblasti teorie překladu. Fakt, že jazykem originálu je němčina, nehraje roli, protože se jedná o kvalitní překladový text, který prošel i plnohodnotnou redakcí překladu (viz tiráž knihy). V překladu je zohledněna dětská cílová skupina, a proto jsou do češtiny přeložena i vlastní jména – Anička, Ilonka, Otík. Překlad zní přirozeně, není kostrbatý, neobsahuje přenosy z němčiny, nenásleduje ani německý slovosled, např. ve větě *Anička čekala s Ilonkou venku*¹⁵ překlad správně následuje český slovosled.

V pohádce je patrný didaktický záměr. Cílem autorky je ukázat dětskému čtenáři, že věci nemusí být takové, jaké se zdají na první dojem být. I když něco vypadá strašidelně, ve skutečnosti to může být jinak, tj. chce ukázat, že strach má někdy velké oči. (Místo strašidla se v jeskyni skrývá malý neškodný ježek.) Tento záměr je vyjádřen pomocí postav: tří malých ustrašených skřítků a hodného draka.¹⁶

V případě převodu pohádky do českého znakového jazyka bude velmi cenné sledovat, jaký záměr byl akcentován tlumočnicemi a jak moc bude výsledný překlad autentický, resp. jak moc bude působit přirozeně, případně podle čeho půjde poznat, že se jedná o převedený, a nikoli o autorský text.

5.1.2 Místo, čas a médium

Jelikož se jedná o pohádku, tedy smyšlený příběh, neodehrává se na specifikovaném místě a ve specifikovaném časovém období. Pohádka neobsahuje žádné kulturně specifické prvky, které by pro české čtenáře byly nesrozumitelné, což může být dáno blízkostí české a německé kultury. Pokud se např. podíváme na větu *Pohládila ji po kudrnaté hlavičce*, můžeme potvrdit, že pohlazení po hlavě je v české i v německé kultuře projevem náklonnosti, chlácholení, ale např. ve vietnamské kultuře je to projev neúcty (ed. Buryánek 2002). Příběh samotný se odehrává na bližší nespecifikovaném smyšleném místě (...*bydlí v přenádherné krápníkové jeskyni*), což je jedním z typických znaků pohádky.¹⁷ Kniha byla v originále

¹⁵ Citace ze zdrojového textu jsou v této práci psány kurzívou.

¹⁶ Charakterem postav se více zabývá část 5.2.1.

¹⁷ Viz kapitola 2

vydaná v roce 2008 a v českém překladu v roce 2009, jedná se tedy o literaturu 21. století a jazyk odpovídá současným jazykovým normám. Ve vybraném textu se tak tlumočník nemusel potýkat např. s archaismy či se zastaralými výrazy.

Médiem je psaný text, je to barevně ilustrovaná dětská kniha. Vybraná pohádka je jednou z dvanácti, které mají jedno společné téma – draky. Pohádka je v knize zařazena na první místo. Předpokládáme, že by měla motivovat čtenáře ke čtení dalších příběhů. První příběh v knize zpravidla ovlivňuje čtenáře, jestli bude číst dále, nebo knihu odloží. Při výběru pohádky pro bakalářskou práci ale její pořadí v knize nehrálo roli.¹⁸

V případě převodu do českého znakového jazyka bude přínosné sledovat, zda byla dodržena významná míra obecnosti typická pro psanou pohádku v mluveném jazyce. Zároveň není bez zajímavosti, že se významně mění médium textu. Původní psaný text se aktivitou tlumočnicků přeměňuje v text vizuálně motorický. Bude inspirativní pozorovat, zda se ve zmíněném procesu tlumočnický nedopouští něčeho podobného jako např. dospělý, který psanou pohádku doslovně nečte, ale spíše dětem převypravuje (i zde se mění médium původně psaného textu do textu mluveného). Při vypravování se vypravěč může od textu vzdálit (příběh více aktualizuje, navazuje na konkrétní situace ze života dítěte), do textu může mnohé informace přidávat (např. otázky nejružnějšího charakteru), ale některé pasáže může také zkrátit nebo vynechat.

5.1.3 Příjemce

Příjemcem pohádky je primárně dítě. Může to být dítě, které si ji již samo čte, nebo dítě, kterému je pohádka předčítána. Na zkoumané knize není uveden doporučený věk dětského příjemce, Městská knihovna v Praze *Dračí pohádky* zařazuje do kategorie Knižky pro předškolní děti, ale vzhledem k rozsahu pohádek, množství ilustrací a velikosti písma může být kniha vhodná i pro začínající čtenáře. V případě, kdy je kniha dítěti předčítána, se příjemcem stává i ten, kdo pohádku předčítá (dospělý či starší sourozenec). Příjemci nejsou v textu nijak oslovováni.

Příjemci pohádky jsou tedy primárně děti, sekundárně dospělí v jejich okolí. V této bakalářské práci bude cenné sledovat i to, jak pohádku přijímaly neslyšící děti: zajímá nás, zda skutečnost, že je pohádka původně určena slyšícím předškolákům, ale příjemci cílového textu budou neslyšící žáci prvního stupně, bude hrát roli v jejím přijetí neslyšícími.

¹⁸ Výběr pohádky je podrobněji popsán výše v kapitole 3.

Inspirativní také bude pozorovat chování neslyšících dospělých vychovatelů a míru jejich zapojení do tlumočnické situace.

5.1.4 Funkce textu

Zkoumaný text se řadí do kategorie uměleckých textů, tj. jeho primární funkcí (z hlediska Jakobsonovy teorie) je funkce poetická, doplněná o funkci referenční s využitím osobitého vyjádření. Ze slohových postupů dominuje postup vyprávěcí (např. *Dneska ovšem Ilonka zůstala překvapeně stát u vchodu*). Tento slohový postup „podává děje, události, příběhy jako jedinečné v jejich časovém průběhu, a proto se vyznačuje snahou o zajímavost, o napětí, a to se odráží v rozmanitosti a pestrosti vyjadřování“ (Čechová 2000, s. 378). V menším měřítku je zastoupen také popisný postup *Mají krátké nožičky a velikánské uši*. Popis obecně „vystihuje charakteristické, příznačné rysy, znaky objektů i dějů“ (Čechová 2000, s. 379). Blíže o stylu vypovídají kompozice, lexikum, syntax a neverbální a suprasegmentální prvky, které jsou popsány níže.

Jedná se o umělecký text, jehož primárním slohovým postupem je postup vyprávěcí. Při analýze cílových textů bude zajímavé všimnout si prostředků, které tlumočnice využily pro dodržení stylu textu. Dále bude analyzováno, zda texty v českém znakovém jazyce obsahují stejné funkce jako text výchozí, nebo byly provedeny změny.

5.2 Vnitrotextové faktory

5.2.1 Téma a obsah

Hlavním myšlenkovým tématem vybraného příběhu je přísloví „strach má velké oči“. Člověk si ve své představě může vytvořit daleko hrozivější důvod ke strachu, než jaká je skutečnost. To je ukázáno na příběhu bázlivých skřítků: *...vykládali mu, že mají v jeskyni strašidlo, které píchá a krade kořínkové sušenky*, kterým toto lidové moudro dokáže drak: *V jasné záři dračího ohně teď uviděli lesknoucí se stěny jeskyně, útulný jeskynní pokojíček se stolečkem a židličkami, na stolečku kořínkové sušenky a uprostřed sušenek – ježka*.

Oproti typickým pohádkám, jaké analyzuje např. Propp (2008), není v pohádce ztělesněna záporná postava. Negativní postavu zastupuje strach, který však není personifikován. Hlavními postavami příběhu jsou tři malí skřítki. Ti v pohádce odkazují k dětem, jsou obrazem sourozenců. Děti se s nimi mohou snadno ztotožnit: skřítki mají běžná česká jména, často se cítí stejně bezbranně a něčeho se bojí. Anička působí jako nejstarší ze skřítků, snaží se uklidnit ostatní: *Pohládila ji po kudrnaté hlavičce, „Vidíš? Žádná strašidla*

tu nejsou“. Přejímá věty, které často říkají rodiče: „*Ale Otíku! Viš přece, že žádná strašidla nejsou!*“ a také vybízí draka, aby aktivně zasáhl do situace: *Anička do draka šťouchla. „Ted!“ vykřikla rozčileně. Otík je jediným mužským zástupcem mezi skřítky, a tak na sebe přebírá vůdčí roli, např. jde jako první do jeskyně: A Otík, aby to dokázal, skočil rovnou doprostřed temné krápníkové jeskyně. Také říká drakovi, jak má strašidlo vyhnat: „Udělej velký oheň, aby se už do naší jeskyně nikdy neopovážilo vkročit.“ Ilonka je z trojice skřítků nejstrašenější, dokonce ze strachu koktá: *Ilonce se rozdrkotaly zuby. „Po... pomoc! Stra... strašidlo!*“, tedy v představě sourozenců ji lze interpretovat jako nejmladší.*

Drak je protipólem tří skřítků, je velký, moudrý a nebojácný. Z tradičních archetypů (Jung 1997) bychom ho mohli přirovnat k moudrému starci, může také zastupovat dospělého, protože pro skřítky představuje autoritu, ke které se obrací v nesnázích, ve strachu, když je potřeba vyřešit problém. Ve vybrané pohádce nenajdeme téměř žádnou vnější ani vnitřní charakteristiku draka, jeho povahu musí čtenář hledat mezi řádky. Víme, že je velký: *Drak pokýval velkou hlavou, chrlí oheň: Drak otevřel ohromnou tlamu a vychrlil oheň...* a že se nebojí: *Drak se vůbec nebál. Ochotně pomůže malým bázlivým a bezbranným skřítkům: Drak tedy ztěžka vstal a krácel za skřítky do jeskyně, aby se na to strašidlo podíval. Moc toho nenamluví, v celé pohádce pronese dvě věty: „To je mi ale divné strašidlo,“ a „Když už se nebojíte, tak abych zas šel.“* Situaci však jednoduše vyřeší. To, že je drak dobrácký, poznáme už z úvodního obrázku, na kterém je na první pohled vidět, že drak není zlý – nechrlí oheň, nemračí se, naopak má srdečný pohled, přemýšlivě nakrabacené čelo, zakulacené břicho a přední tlapu ve výchovném gestu se zdviženým ukazováčkem.¹⁹

Rozuzlení může být překvapivé. Čtenář pravděpodobně stereotypně očekává, že když se v jeskyni díky drakovi rozsvítí, dozví se, kdo je strašidlo. Předpokládá, že bude následovat boj a vyhnání strašidla drakem. V příběhu však zjistí, že strašidlo je ve skutečnosti malý ježek a místo jeho vyhnání následuje přijetí mezi obyvatele jeskyně.

Ústřední téma je naplňováno prostřednictvím postav. V textech ve znakovém jazyce bude zajímavé sledovat prostředky, které tlumočnice zvolily pro popis skřítků, draka a jejich povah. Rovněž zajímavé bude sledovat, zda se tlumočnice při vyjádření charakteru postav budou vzdalovat od textu.

¹⁹ Viz Příloha 3

5.2.2 Presupozice

Text na čtenáře z hlediska jeho slovní zásoby nebo životních zkušeností neklade vysoké nároky. Čtenář by ovšem měl mít již nějaké čtenářské zkušenosti, např. znalost pohádkových postav. Čtenářem je zde rozuměno i dítě, kterému je pohádka předčítána, tj. které si pohádku nečte samo a není čtenářem v pravém slova smyslu.

Problematická může být presupozice zlého draka. Drak v mnoha tradičních pohádkách symbolizuje zlou sílu,²⁰ např. chce sežrat princeznu a přinést neštěstí celému království, je tak často hlavní zápornou postavou. I v českých pohádkách však máme hodné draky, např. *dráček Mráček* v pohádce *Drak Mrak* (Zinnerová 1972), která je známá díky své filmové podobě *Za humny je drak* (režie: Radim Cvrček), dalším zástupcem může být drak Balabán z knihy *Příběhy draka Balabána* (Perry 2015). Hodní draci jsou však v české tradici v menšině, proto mohou mít čtenáři tohoto příběhu jiná očekávání.

Hlavní presupozicí je stereotyp zlého draka. Lze tedy předpokládat, že tuto presupozici bude tlumočnick ve svém textu rozvíjet. Bude zajímavé sledovat, jak tlumočnice naloží s informacemi, které o drakovi říká zdrojový text, případně jestli drakovu povahu více specifikují.

5.2.3 Kompozice

Ve výstavbě textů se užívá dělení na horizontální a vertikální členění textu. Z hlediska horizontálního je text uvozen nadpisem, kterým je název pohádky, a dále je členěn do krátkých myšlenkových celků, tedy odstavců.

Z hlediska vertikálního je důležité zmínit využití uvozovek pro označení přímé řeči. Pohádka se dělí na pásmo vypravěče a pásma postav. Vypravěč je v er-formě a jedná se o tzv. vševědoucího vypravěče. V pásmu vypravěče je většinou využit minulý čas: *Anička a Otík ztichli a zaposlouchali se*. V úvodu je při popisu využit gnómický prézens: *Mají krátké nožičky a velikánské uši*. Text dále doplňují i obrázky. Kompozici textu z hlediska časové orientace podporují výrazy: *V tu chvíli* nebo *A pak*.

Repliky v českém textu jsou vizuálně přehledné, jsou odděleny na samostatné řádky. To usnadňuje orientaci nejen čtenáři, ale i tlumočnickovi. Ve znakovém jazyce se postavy v přímé řeči odlišují střídáním rolí (Kuchařová 2005, s. 55). Z tohoto důvodu je potřeba si při překladu předem rozvrhnout, kde se jaká postava nachází v prostoru, např. kdo je větší a kdo

²⁰ Další takovou zlou silou v tradičních českých pohádkách je třeba ježibaba (O Perníkové chaloupce), zlá macecha (Popelka, O Dvanácti měsíčkách) nebo vlk (O Červené Karkulce).

je menší. V této bakalářské práci bude sledováno, jakým způsobem tlumočnice rozlišují promluvy jednotlivých postav.

5.2.4 Neverbální a suprasegmentální prvky

Neverbální prvky ve vybrané pohádce jsou zastoupeny především ilustracemi. Knihu ilustracemi opatřila Stefanie Dahleová, v pohádce jich je pět. Všechny jsou barevné a svým provedením přístupné pro děti. Zobrazují zcela konkrétní situace. Jsou na všech pěti stránkách a následně za textem odhalují děj.²¹

Před začátkem textu pohádky je přes celou předchozí stránku barevná ilustrace draka a skřítků, kteří následně vystupují v pohádce, před vstupem do jeskyně. Čtenář se tak může seznámit se všemi aktéry příběhu. Další obrázek se nachází přímo pod názvem pohádky. Ilustruje jeskyni s krápníky a jejím zařízením včetně postýlky, ve které je plyšový medvídek, jenž opět odkazuje k dětem a jim známému uspořádání bydlení. Samotný text pohádky začíná až pod obrázkem. Následující ilustrace zachycuje skřítky v situaci, kdy běží žádat draka o pomoc. Z draka však vidíme pouze jeho ocas. Na obrázku si můžeme detailněji prohlédnout jednotlivé skřítky, všimnout si rozdílů v oblečení, v účesech apod. Obrázek nevyzrazuje následující děj, ilustruje situaci spěchu a strachu. Čtvrtá ilustrace prozrazuje další detaily v zařízení jeskyně. Kouřící konvice a sušenky evokují domácí pohodu popsanou v závěru textu, který následuje po obrázku. Závěrečný obrázek zachycuje skřítky a ježka v jeskyni, tedy situaci, kdy se vše osvětlilo a strach se změnil v radost z roztomilého ježka. Obrázek však nepředbíhá text, pomáhá mu dokreslit atmosféru. Na obrázku můžeme definitivně rozlišit všechny tři skřítky. Otík má vousy, hnědé kalhoty a zelenou čepičku. Uprostřed poznáváme Ilonku, která se podle textu z ježka nejvíce radovala. Její vzhled podtrhuje předpoklad, že je ze skřítků nejmladší. Má na sobě šatičky s dětskými motivy berušek a růžovou čepičku se dvěma šňapci. Anička je oblečena v zářivě žluté a na hlavě má několik copánků. Srovnáme-li úvodní obrázek jeskyně s tímto finálním, můžeme si všimnout třpytících se (drakem osvětlených) krápníků.

Suprasegmentální prvky se ve vybrané pohádce téměř nevyskytují. Příkladem je zdůraznění pointy pomlčkou: *...a uprostřed sušenek – ježka*. Písmo pohádky je větší, což odkazuje k tomu, že je text vhodný pro začínající čtenáře.

²¹ Všechny obrázky lze nalézt v Příloze 3.

Obrázky představují vizuální oporu pro informace obsažené v textu, např. obrázek jeskyně, skřítků či draka. Ve vizuálním jazyce slouží spíše ke specifikaci toho, co diváci mohou vnímat ve znakovém jazyce, tj. pomáhají jim utvářet konkrétnější představu.

Vzhledem k již zmíněné změně média a povaze znakového jazyka lze předpokládat změny ve způsobu znakování při promluvách vypravěče, jednotlivých skřítků a draka, především např. v mimice, velikosti znaků, tempu řeči, držení těla apod. Pro srovnání budou vybrány konkrétní úseky textu, na jejichž příkladu budou analyzovány rozdíly v suprasegmentálních prostředcích.

5.2.5 Lexikum

Jádro slovní zásoby analyzovaného textu tvoří neutrální lexikum: *Tady přece žádná strašidla nejsou!*, *Musíme za drakem* apod. Vzhledem k žánru textu (pohádka) v něm nenajdeme cizí slova, archaismy, neologismy ani slangové výrazy. Text je napsaný spisovnou češtinou. Je psaný pro děti, tudíž i slovní zásoba je spíše jednoduchá, neobsahuje nijak významově význačná slova. V textu se objevuje mnoho deminutiv, to odkazuje na již zmíněného dětského příjemce. Deminutiva jsou často spojena se skřítky a ilustrují to, že jsou malí nejen vzrůstem, ale i věkem: *nožičky*, *ouška*, *hlavička*, *židličky*. Cílem může být snazší ztotožnění se dětí se skřítky. Deminutiva se objevují i jinde v textu, např. *ohníček*, který tvoří kontrast k velkému ohni, nebo *ježeček*, které je uvedeno až na konci, když se s ním skřítkci spřátelí a přijmou ho mezi sebe. Pro český jazyk je využití deminutiv v dětské literatuře typické (Šlangalová 1991, s. 64). Dále jsou v textu obsaženy expresivní výrazy *velikánské*, *přenádherné*, *auvej* apod. Text rovněž obsahuje citoslovce, např. *pst* či *jé*. Citoslovce nacházíme v přímé řeči stejně jako výrazy z obecné češtiny: *auvej*, *jo*. V textu najdeme několik onomatopoií, např. „*Pst!*“ *zašeptala* či *Zašustilo to a zaharašilo*.

Důležité je, že vlastní jména skřítků jsou osobní, tj. Anička, Otík a Ilonka, a nikoli nepravá, např. pohádková. Anička, Otík a Ilonka mohou být jména kamarádů, díky tomu se s nimi děti mohou snadněji identifikovat. Zároveň jsou to i hypokoristika (tj. domácké formy) českých jmen, konkrétně deminutivní tvary.

Hlavním rysem slovní zásoby vybrané pohádky je využití deminutiv a proprií. Především u proprií bude zajímavé sledovat způsob převodu do znakového jazyka: zda bude užitá slovní zásoba konkrétnější, nebo naopak obecnější než lexikum, které obsahuje předloha.

5.2.6 Syntax

Na začátku pohádky je jednoduchými větami popsáno to, co je obvykle vyjádřeno souvětím: *Bydlí v přenádherné krápníkové jeskyni. Proto jsou ze všeho nejradši doma.* Krátké věty provází čtenáře v celém textu, opět napomáhají snadnému čtení zejména dětským čtenářem. V pohádce sice převažují jednoduché věty, ale najdou se tu i souřadná a podřadná souvětí, třebaže nepřilíš složitá, např. *Anička a Otík ztichli a zaposlouchali se, Odtáhli stůl na stranu, aby se drak mohl pohodlně natáhnout* nebo *Otík se tak rozzlobil, že sebral jedlovou šišku a praštil s ní do stěny jeskyně.*

Popis skřítků a samotný příběh předěluje věta poutající pozornost: *A teď se to stalo!* V pohádce jsou často využity věty zvolací jako *Jé!, Ježek!, Je to tady o moc hezčí, když jsi tu s námi!* a otázky jako *Co?, To strašidlo?*. Dále text obsahuje mnoho větných ekvivalentů, které často obsahují citoslovce *Auvej, auvej!, Jé! Pst!* nebo *No tohle! Stra... strašidlo!* apod. Tyto větné ekvivalenty přispívají k dynamičnosti vyprávění, údernosti, tj. podporují již zmíněnou expresivitu. Některé věty jsou neosobní, např. *Ono mě to píchlo!*, což navozuje dojem nejistoty.

Jak již bylo zmíněno, výraznou roli v pohádce hrají přímé řeči. Přirozeně jsou přímé řeči téměř vždy uvozeny větou uvozovací: *„Copak?“ zašeptal Otík., „Něco je uvnitř,“ odpověděla mu Ilonka, také šeptem.* Málokdy je promluva postav vyjádřena opisem. *Všichni tři se rozeběhli k drakovi a vykládali mu, že mají v jeskyni strašidlo, co píchá a krade kořínkové sušenky.*

Pro tlumočníka jsou podstatné popisné pasáže, tedy popisy skřítků: *Mají krátké nožičky a velikánské uši* a jeskyně: *V jasné záři dračího ohně teď uviděli lesknoucí se stěny jeskyně, útulný jeskynní pokojíček se stolečkem a židličkami, na stolečku kořínkové sušenky a uprostřed sušenek – ježka.* Zatímco skřítki jsou popsáni krátkými větami, jeskyně je popsána jednou rozvitou větou, jež využívá přívlasky shodné i neshodné.

V textech v českém znakovém jazyce musí být (z důvodu jeho vizuálně motorické podoby) tyto popisy mnohem explicitnější co se týče tvarů rukou, přesného umístění znaků apod.. Zajímavé také bude sledovat, kolik času tlumočnice popisným pasážím věnovaly. Dále také bude zajímavé porovnat jaké syntaktické prostředky volily tlumočnice k převedení textu do českého znakového jazyka.

5.3 Shrnutí

Všechny části překladatelské analýzy dokazují, že textem je pohádka s typickými znaky na všech úrovních, včetně lexika a syntaxe. Ve všech ohledech naplňuje zaměření na cílového

čtenáře. Typická je i volbou postav. Vybraná pohádka se od klasických pohádek liší zásadně v tom, že nepřebírá stereotypně pojaté charaktery postav.

Texty v českém znakovém jazyce budou nejprve porovnány z hlediska rozdílů ve vnětových faktorech. Na úrovni producenta textu a záměru bude v této práci sledováno, zda se tlumočnicím podařilo převést text do českého znakového jazyka přirozeně. A následně jaké prostředky využily k převodu zmíněného didaktického záměru, případně zda se jejich text rozšířil o nějaký záměr, který výchozím textu neobsahoval.

Jelikož na úrovni místa a času byla zmíněna vysoká míra obecnosti typická pro pohádky, bude v analytické části popsáno, jak se obě tlumočnice od textu vzdálily a zda ho některá z nich více aktualizovala vzhledem k dětskému publiku. Dále bude popsáno, jak se liší médium, které se vlivem převodu do vizuálně motorického jazyka změnilo.

Na úrovni faktoru věnujícímu se příjemci bude popsáno, jak jednotlivé skupiny dětí pohádku přijímaly a jak jim byly texty přizpůsobeny. V míře a způsobu přizpůsobení textu cílovému příjemci jsou očekávány významné rozdíly. Dále bude porovnáno, do jaké míry a jakým způsobem situaci ovlivňovali přítomní neslyšící vychovatelé.

Dále budou popsány rozdíly na úrovni jazykové funkce: zda poetická a referenční funkce, které byly nalezeny v textu zdrojovém, se objeví v textech cílových stejně zastoupeny, nebo naopak dojde k jejich změně či rozšíření.

Následně budou oba texty v českém znakovém jazyce porovnány z hlediska vnitrotextových faktorů. Na úrovni tématu a obsahu budou sledovány rozdíly v popisu charakteru postav, které pomáhají nést téma zdrojového textu, a jak se případně charaktery postav v cílovém textu vzdálily postavám popsaným v textu zdrojovém.

Jelikož se ve výchozím textu často objevuje přímá řeč, budou na úrovni kompozice sledovány rozdíly v převodu promluv postav, které se objevují v textech v českém znakovém jazyce. Zajímavý bude způsob uvozování přímé řeči v českém znakovém jazyce.

Na úrovni presupozicí bude porovnáváno, jak tlumočnice převedly informace o drakovi a jak naložily se stereotypem zlého draka. Zajímavé bude porovnat, jak se postava draka liší vzhledem ke zdrojovému textu v obou zkoumaných textech.

Jak již bylo zmíněno, komunikační situace se vlivem převodu změnila na komunikaci z očí do očí. Lze tedy očekávat, že tlumočnice oproti zdrojovému textu využijí suprasegmentální prvky ve větší míře. Na úrovni suprasegmentálních prvků bude na konkrétních příkladech zkoumán způsob, jakým obě tlumočnice nemanuálně rozlišují promluvy jednotlivých postav.

Vzhledem k tomu, že nejvýraznějšími lexikálními prostředky ve zdrojovém textu jsou propria a deminutiva, budou v následné části popsány rozdíly v procesu převodu proprií a deminutiv, a to na základě konkrétních příkladů.

Z hlediska syntaxe jsou ve zdrojovém textu výrazným prvkem popisné pasáže, v jejichž převodu do českého znakového jazyka lze předpokládat v cílových textech rozdíly, např. v prostředcích užitých k popisu vzhledu postav a k popisu prostředí. Na úrovni syntaxe však budou pravděpodobně spíše rozdíly ve větné výstavbě.

6 Analýza cílových textů

V předchozí kapitole byl analyzován zdrojový text a na jeho základě byly předloženy prostředky, které nyní budeme sledovat v textech cílových. Vzhledem k odlišnosti komunikačních situací budeme v této kapitole sledovat, jak jednotlivé tlumočnice interpretovaly vybraný text, a to na úrovni vnětextových i vnitrotextových faktorů. K systematizaci analýzy bude opět využit model translátologické analýzy Christiane Nordové (2005). Nejprve bude popsán text produkováný tlumočnicí neslyšící a následně text, který převedla slyšící tlumočnice. Vzhledem ke komplexnosti textů, jejichž důkladná analýza by byla velmi komplikovaná, se analýzy obou textů budou zaměřovat pouze na předem vytyčené prostředky²² tak, aby mohly být oba texty následně porovnány a jejich rozdíly popsány a shrnuty. U příkladů z textu je užito glos k pojmenování jednotlivých znaků. Za glosami je kurzívou napsán překlad do češtiny, který vytvořila autorka této práce. Obrázky v této kapitole jsou vystřižené z pořízených videonahrávek.

6.1 Analýza textu tlumočeného neslyšící tlumočnicí

V této části bude popsán text, který produkovala neslyšící tlumočnice. Analyzovaný text je výsledkem převodu výše popsaného zdrojového textu. Některé faktory modelu se proto nezměnily, např. didaktický záměr je stále patrný, proto už tyto stejné informace není třeba opakovat. Pozornost bude věnována zejména tomu, co se vlivem převodu nebo vlivem změny modality jazyka změnilo s ohledem na předpokládané rozdíly. Tato část tedy bude zaměřena na prostředky, kterými jsou vyjádřeny informace ze zdrojového textu a ve kterých jsou očekávány rozdíly.

6.1.1 Vnětextové faktory

6.1.1.1 Producent textu - neslyšící tlumočnice

Vybraná tlumočnice je dcerou slyšících rodičů. Český znakový jazyk je jejím preferovaným jazykem, jelikož se s ním setkávala již od raného dětství. Má dobré povědomí o kultuře slyšících i neslyšících, jelikož se mezi těmito kulturami pohybuje na denní bázi. Je členkou komunity českých neslyšících, ale má slyšící rodinu, studuje doktorské studium na univerzitě, pracuje v kolektivu slyšících. Má zkušenosti s převody textů do českého znakového jazyka a naopak, ale také s tlumočením mezi českým znakovým jazykem a mezinárodním znakovým

²² Tyto prostředky byly popsány v části 5.3.

systémem.²³ Jako dlouholetá skautská vedoucí v oddíle neslyšících je znalá všech specifik komunikace s neslyšícími dětmi z různých sociokulturních zázemí i převodů v různých komunikačních situacích. Díky vedení skautského oddílu má také zkušenosti z oblasti pedagogiky volného času, které mohou být při převodu pro děti velmi užitečné. Svě zkušenosti s překladem využila např. při tvorbě slovníků (např. slovník skautské terminologie, viz ed. Půlpánová, či slovníku Dictio.info, který připravuje středisko Teiresiás působící při Masarykově univerzitě) nebo při práci editorky a moderátorky v Tichých zprávách.²⁴ Také byla v týmu tlumočnicků, který tlumočil konferenci konanou k výročí dvaceti let oboru Čeština v komunikaci neslyšících do mezinárodního znakového systému.

Narativním rozhovorem²⁵ s tlumočnicí bylo zjištěno, jak probíhala její tlumočnická příprava. Nejprve si pohádku několikrát přečetla, při čtení si zároveň zkoušela přeložit problematické části, např. na základě obrázků přemýšlela, jaká znaková jména přiřadí postavám. Potom vytvořila hrubý překlad, ten si několikrát zkusila sama přednést a tím ho finalizovat. Následně využila konzultace s neslyšícím odborníkem na tlumočení pohádek, konzultovala především srozumitelnost svého textu neslyšícími dětmi. Během přípravy požádala o zajištění knihy a obrázků skřítků a draka, kterých následně používala při převodu. Také konzultovala s autorkou této práce možnosti posunu od zdrojového textu, např. jestli mohou být skřítki slyšící, v čemž jí byla ponechána úplná volnost.

V tlumočeném textu je bohatě zastoupen motivační záměr a záměr ověřovat porozumění. Tlumočnice udržuje kontakt s dětskými diváky, ptá se jich: VELKÉ UŠI + VY + NEBÝT/NEMÍT²⁶. *Vy nemáte takto velké uši, že ne?* nebo PÍCHNOUT + VĚDĚT + ODKUD? *Víte, co ji píchlo?.* Záměr naplňují také tlumočnicí zvolené znaky: JEŽEK + MALÝ + ZVÍŘE + MALÝ + ZNÁT. V textu je rovněž jasný záměr ukázat názorně přísloví „strach má velké oči“, např. ve větě, kterou pronáší drak: BÁT + UŽ + NIC + VIDĚT + JEŽEK + SZ č. 49.²⁷ *Už se nebojíte? Vidíte, že to byl jen malý ježek* a také v závěrečném shrnutí tlumočnice BÁT + STRAŠIDLO + VE SKUTEČNOSTI + NEBÝT/NEMÍT + JEŽEK. *Vidíte, skřítki se báli strašidla, ale ve skutečnosti tam žádné nebylo, byl to ježek.* Podle přizvaného odborníka působí tento text ve znakovém jazyce přirozeně a autenticky.

²³ Mezinárodní znakový systém je komunikační systém, který využívají dva mluvčí odlišných znakových jazyků. Používá se jako primární komunikační systém na mezinárodních akcích neslyšících (Tetauerová 2008).

²⁴ Tiché zprávy jsou iniciativou organizace Tichý svět.

²⁵ Otázky viz Příloha 2

²⁶ Toto sloveso označuje jako BÝT/MÍT, resp. NEBÝT/NEMÍT Hendrychová (2011, s. 49) a jako sloveso často používané ve významu být i mít ho uznává i Čulíková (2016, s. 5).

²⁷ Obecný význam specifického znaku (SZ) č. 49 popisuje Vysuček (2009) takto: „Nižší kvalita nebo kvantita, než je očekávána, zdůraznění rozdílu mezi očekáváním a realitou s využitím nadsázky“ (Vysuček 2009, s. 183).

6.1.1.2 Místo, čas a médium

Místem převodu pohádky byla česká škola pro neslyšící, konkrétně internát v Radlicích. Jak již bylo výše zmíněno, kvůli opatřením proti šíření koronaviru proběhlo tlumočení venku na zahradě školy. Toto místo bylo pohodlné pro děti, protože jim bylo důvěrně známé, tedy se zamezilo cizím vlivům, které by je rozptylovaly. Také bylo možné dodržet povinné rozestupy dva metry, díky čemuž nebyla tlumočnice ve svém výkonu rozptylována ochrannými pomůckami.²⁸ Děti seděly naproti tlumočnici a jejich vychovatelé seděli za nimi.

Tlumočení proběhlo v polovině září 2020 poté, co se poprvé otevřely školy pro neslyšící po uzavření kvůli pandemii.²⁹ Tlumočení probíhalo odpoledne v době internátu, tj. v odpoledních hodinách, a celkem zabralo přibližně půl hodiny. Tlumočnice se nejprve s dětmi a vychovateli pozdravila, vychovatelé ji dětem představili. Následně uvedla důvod, proč přišla, tedy že přišla vyprávět pohádku. Tento úvod trval přibližně pět minut. Následovalo tlumočení pohádky, které trvalo jedenáct minut. Potom si asi dvě minuty děti prohlížely obrázky a asi dvě minuty tlumočnice ověřovala jejich porozumění. Nakonec proběhlo dlouhé loučení, během něž tlumočnice ukazovala dětem termity, jelikož se jim jako vědkyně věnuje v pracovním životě, a povídala si s vychovateli.

Místo a čas pohádky nejsou v textu blíže specifikovány, tlumočnice používá obecná vyjádření. Např. BYDLÍ + KDE? + (ukazuje obrázek jeskyně v knížce a následně znakuje) + BYDLÍ + JESKYNĚ + UVNITŘ + MALÝ. *Skřítki bydlí v malé jeskyni*. Oproti originálu je doplněno, že drak bydlí blízko jeskyně.

Médiem je text v českém znakovém jazyce, který je doplněn o obrázky³⁰, na které tlumočnice odkazuje při popisu postav: tři skřítků a draka (obrázek č. 5). Tlumočnice odkazuje i na ilustrace v knize, které dětem ukazuje (obrázek č. 6).

²⁸ Roušky totiž znemožňují odezírání, které je pro porozumění znakovému jazyku klíčové. Průhledný štít zase zasahuje do znakovacího prostoru, mluvíci tomu musí přizpůsobit své znaky, což ho limituje. Vzhledem k tomu, že tato tlumočnice není zvyklá tlumočit v ochranných pomůckách, mohlo by to na ni negativně působit i z psychologického hlediska.

²⁹ V roce 2020 byl z důvodu pandemie viru SARS-CoV2 vyhlášen vládou České republiky nouzový stav, který trval od 12. března 2020 do 17. května 2020 (Usnesení vlády o prodloužení nouzového stavu 2020). Nouzový stav doprovázelo plošné uzavření všech základních, středních, vyšších odborných i vysokých škol, a to od 10. března. Žáci prvního stupně se mohli do škol vrátit od 25. května 2020, účast ve škole však byla dobrovolná a neslyšící děti ve škole v Radlicích se tak dále vzdělávaly distančně. Na podzim se školy zřízené podle §16 školského zákona uzavřely 2. listopadu na základě usnesení vlády o přijetí krizového opatření z 30. října 2020.

³⁰ Využití obrázků je podrobněji popsáno viz 6.1.2.4.

Obrázek č. 5:
Použití obrázků skřítků

Obrázek č. 6:
Použití ilustrace z knihy

6.1.1.3 Příjemce

Příjemci bylo pět neslyšících dětí, žáků prvního stupně školy v Radlicích. Pohádku sledovali tři chlapci a dvě dívky ve věku 6, 8, 8, 9 a 11 let. Tři z nich mají neslyšící rodiče a dva slyšící. Tyto děti mají podle slov jejich vychovatelů různou úroveň znakového jazyka, ale všechny ho ovládají minimálně pasivně, tedy je pro ně srozumitelný. Některé z nich jsou na komunikaci v českém znakovém jazyce zvyklé z domova, jiné mají zkušenost s komunikací v českém znakovém jazyce pouze ze školy, protože jejich slyšící rodiče znakový jazyk neovládají nebo jej neovládají na komunikační úrovni. Neslyšící děti pohádku pozorovaly se zaujetím, vstupovaly do tlumočení se svými podněty. Může to být dáno tím, že pohádek v českém znakovém jazyce je v porovnání s pohádkami v češtině velmi malé množství. Druhořadými příjemci byli jejich tři neslyšící vychovatelé, kteří pohádku také sledovali. Vychovatelé do tlumočení nijak nezasahovali, byli ale celou dobu přítomni, seděli za dětmi naproti tlumočnicki.

6.1.1.4 Funkce textu

Jelikož se jedná o umělecký text v českém znakovém jazyce, jeho primární funkcí je funkce poetická (příjemci mají příjemný zážitek), kterou doplňuje (stejně jako ve zdrojovém textu) funkce referenční, např. POHÁDKA + KONEC + BYLO + BÁT + STRAŠIDLO + VE SKUTEČNOSTI + NE + NEBÝT/NEMÍT + JEŽEK. *A to je konec pohádky. Skřítkci se báli strašidla, ale ve skutečnosti tam žádné nebylo, byl tam ježek.* Ve velkém množství lze v převodu nalézt funkci fatickou, a to ve chvílích, kdy tlumočnice komunikuje s publikem, např. UŠI + VELKÉ + VY + NEBÝT/NEMÍT. *Vy nemáte takto velké uši, že ne?* Hlavním slohovým postupem je postup vyprávěcí, např. VENKU + PRYČ + ZPÁTKY + JESKYNĚ +

SZ č. 12³¹. *Skřítkci byli venku, a když se vraceli domů do jeskyně, všimli si něčeho nezvyklého; nebo DRAK + BÝT/MÍT + ŽÍT + BLÍZKO. Drak žije blízko odtud. V některých pasážích je zastoupen popisný slohový postup, především při popisu postav, kde je využito klasifikátorů tvaru a velikosti: NOHY + tvar ruky B zastupující nohy + tvar ruky D///0. Mají krátké nohy; nebo adjektiv vyjadřujících velikost, např. JEŽEK + MALÝ + ZVÍŘE + MALÝ. Ježek je malé zvířátko.*

6.1.2 Vnitrotextové faktory

6.1.2.1 Téma a obsah

Téma tlumočené pohádky – přísloví „strach má velké oči“: UVNITŘ + JESKYNĚ + BÝT/MÍT+ STRAŠIDLO + TO + PÍCHNOUT DO PRSTU + A + KRÁST + MŮJ + SUŠENKA + JÍST + TAM. *V jeskyni máme strašidlo, Aničku píchlo do prstu a snědlo nám naše sušenky.* Hlavními postavami textu jsou tři skřítkci, kteří odkazují k neslyšícím dětem, jelikož každý má svůj deskriptivní jmenný znak,³² který je pro komunitu neslyšících typický. Skřítkci navíc nevnímají pohyby v jeskyni sluchem (jak je tomu v předloze), ale zrakem, což také odkazuje k identitě neslyšícího (obrázek č. 7). Tím je text přizpůsoben neslyšícím příjemcům, aby z něj měli stejný umělecký zážitek jako slyšící, pro které byl napsán text výchozí.

Charaktery skřítků tlumočnice ponechala stejné jako ve výchozím textu. Jejich bázlivost navíc doplňuje o informaci, že se skřítkci schovávají za drakův hřbet (obrázek č. 8). Při popisu draka tlumočnice žádné informace lexikálně nepřidává ani neubírá, z jejího obličejce lze ovšem vidět, že drak je dobrácký a představuje dospělou nebojácnou autoritu. Povahu draka dokresluje i její volba použitého znaku, který odkazuje k chrlení ohně (obrázek č. 9) a nikoli k zubům jako jiný znak pro draka.

³¹ Specifický znak (SZ) č. 12 je takto očíslován v diplomové práci Petra Vysučka (2009, s. 224). Podle něj je obecný význam tohoto specifického znaku „nečekaná, jiná, překvapující skutečnost, vybočení ze standardní (běžné) situace, podivení se nad touto změnou, být jiné než obvykle“.

³² Viz 6.1.2.5

Obrázek č. 7: Skřítci sledují ruchy v jeskyni zrakem

Obrázek č. 8: Tři skřítci se schovávají za draka

Obrázek č. 9: Volba znaku DRAK

6.1.2.2 Presupozice

Text je jednoduchý a neklade na čtenáře příliš vysoké nároky. Děti tlumočenou pohádku neznaly, což potvrdily jejich reakce a jiná očekávání. Z jejich reakcí bylo zřejmé, že děti již zkušenost s vyprávěním pohádek měly. Zároveň se již setkaly i s pohádkovými bytostmi, např. se po ukázání obrázku draka ptaly, proč nemá více hlav. Vzhled skřítků a draka byl popsán ve znakovém jazyce, ale konkrétně ho pomohly dokreslit obrázky, které tlumočnice ve svém vyprávění používala. Tlumočnice se ptala, jestli děti znají nějaké strašidlo, jeden chlapec odpověděl, že zná jedno, které žije v lese. Text v českém znakovém jazyce také pracuje s tím, že děti nevěděly, jak vypadá sedmikráska (použití znaků: KVĚTINA + SEDM + KRÁSNÝ), proto tlumočnice přidala ještě vizuální popis.

6.1.2.3 Kompozice

Na tomto místě by bylo vhodné popsat úvodní vhléd do kompozice ve znakovém jazyce. Bohužel se nepovedlo nelézt žádné odborné materiály, které by kompozici ve znakovém jazyce shrnovaly, a ani oslovení odborníci v oboru lingvistiky znakového jazyka o žádných nevěděli. Proto bude text sledován podle toho, co do kompozice zařazuje Nordová (2005, s. 110), např. členění textu.

Podle Lachmanové (2014, s. 10) je jedním z postupů výstavby textu typických pro znakový jazyk střídání rolí. Se střídáním rolí však souvisí i změna perspektivy mluvčího (ed. Nováková 2011). Jedná se o hojně využívaný jev, který je typickým pro spontánní projevy v českém znakovém jazyce. Mluvčí ve znakovém jazyce střídá perspektivu pozorovatele s perspektivou přímého účastníka. Při volbě perspektivy pozorovatele je popisovaná scéna zmenšená a popisovaná v tzv. neutrálním znakovacím prostoru (před tělem). Při volbě

perspektivy přímého účastníka mluví do popisované scény vstupuje, a to buď v roli mluvčího, nebo v roli postav (ed. Nováková 2011).

Tlumočnice hojně využívá střídání rolí pro odlišení promluv postav. Pro uvození promluvy často užívá tzv. nominální fráze (Lachmanová 2014, s. 14), tj. nejprve je pojmenována postava a následně pronesena promluva, např. ILONKA + POČKAT + UVNITŘ + BÝT/MÍT + SZ č. 12. *Ilonka řekla: „Počkejte, uvnitř něco je“* nebo OTÍK + ANIČKA + NE + HLOUPOST + UVNITŘ + NEBÝT/NEMÍT. *Otík a Anička odpověděli: „To je hloupost, nic tam není“*. Někdy je nominální fráze doplněna nebo úplně nahrazena obrázkem postavy. Při střídání rolí tlumočnice uplatňuje změnu výrazu obličeje, která je nejvíce patrná u dialogu skřítků (obrázek č. 10) a draka (obrázek č. 11), dále lze na vybraných příkladech vidět také změnu pozice těla a změnu směru pohledu.

Obrázek č. 10:
Promluva skřítků –
neslyšící tlumočnice

Obrázek č. 11: Promluva
draka – neslyšící
tlumočnice

Tlumočnice celkem vystřídalala roli 52×. Přejchod vždy doprovázela změna mimiky. 28× změnila postavení těla a směr pohledu. 21× užila před změnou role nominální frázi (viz Tabulka č. 1).

Postavení těla	28
Mimika	52
Nominální fráze	21

Tabulka č. 1: Srovnání způsobu střídání rolí

Tlumočnice střídá perspektivu přímého účastníka. Je drakem nebo skřítkem s perspektivou pozorovatele: například při popisu cesty skřítků a draka k jeskyni na obrázku

č. 12 se ujímá role draka a popisuje příběh z pohledu přímého účastníka. Naopak na obrázku č. 13 tlumočnice líčí děj z perspektivy pozorovatele.

Obrázek č. 12: Perspektiva přímého účastníka

Obrázek č. 13: Perspektiva pozorovatele

6.1.2.4 Neverbální a suprasegmentální prvky

Mezi neverbální prvky ve znakovém jazyce patří stejně jako v mluvených jazycích gesta, mimika, haptika, proxemika apod. Vzhledem k modalitě znakového jazyka je problematické neverbální prvky rozlišit od prvků verbálních (Macurová 2001, s. 94). Proto byla tato část analýzy podrobně konzultována s neslyšící odborníci.

V analyzovaném textu můžeme mezi neverbální prvky zařadit již výše zmíněnou práci s obrázky. Tlumočnice na obrázky odkazuje během celého tlumočení. Používá obrázky postav, které má vytisknuté, ale také obrázky v knize. Odkazuje na ně při popisu postav a při popisu činností, které postavy vykonávají. Dále obrázky využívá k dokreslení vyprávění. Obrázek vždy následuje jazykový popis, např. když jdou skřítkci za drakem, znakuje tlumočnice: MY TŘI + JÍT + ŘÍCT + DRAK. *Půjdeme za drakem.* Na to ukazuje obrázek draka a následně využívá odpovídající ilustraci v knížce jako znakovací prostor (obrázek č. 14), na kterém znakuje znak JÍT. Dalším příkladem může být ukázání obrázku ježka.

Obrázek č. 14: Využití
ilustrace jako znakovacího
prostoru

Jako suprasegmentální prvek lze zmínit způsob, kterým je vyjádřen strach (obrázek č. 15), tj. jak mimika a postavení těla zdůrazňují znak POMOC a jak vyjadřují, že se postava bojí. Suprasegmentálním prvkem je rovněž mimika, kterou tlumočnice mění, když představuje malé skřítky (používá rychlé tempo znakování, ustrašené nebo našťvané výrazy v obličeji) nebo draka (tedy pomalý způsob znakování a vážný zamračený výraz), viz obrázky č. 10 a č. 11. Tyto prvky lze přirovnat ke změně hlasu v mluveném jazyce. Spolu s postavením těla nahrazují nebo doplňují tyto suprasegmentální prostředky nominální frázi či větu uvozovací.

Obrázek č. 15: Vyjádření strachu

6.1.2.5 Lexikum

Lexikum ve znakovém jazyce popsali Johnston a Schembri, kteří analyzovali australský znakový jazyk (Johnston, Schembri 2007). Rozdělují lexikum znakových jazyků z hlediska původu znaků do dvou skupin: první z nich pojmenovávají native lexicon, tj. domácí slovní zásoba (překlad autorky této práce), druhou non-native lexicon, tj. přejatá slovní zásobu

(překlad autorky této práce). Znakové jazyky nejsou kodifikovány, nelze tedy jejich lexikum zkoumat z hlediska spisovných a nespisovných jazykových prostředků.

Non-native lexicon zahrnuje znaky, které jsou odvozené z kontaktu mezi různými znakovými jazyky a z kontaktu s mluveným jazykem, např. slova převáděná prstovou abecedou nebo kalky. Native lexicon dále autoři dělí na core lexicon (znaky, které jsou jádrem slovní zásoby, jsou ustálené, tzv. petrifikované, a bez problému mohou figurovat ve slovnících) a non-core lexicon (znaky, které jsou tvořeny pro konkrétní komunikační situaci, jsou to především popisné a ukazovací znaky).

Výraznou součástí lexika této pohádky jsou propria. Ta můžeme do českého znakového jazyka podle Faltínové (2005) převést několika způsoby. Způsob důležitý pro tuto práci je využití jmenného znaku deskriptivního. Tyto znaky jsou založeny na jedné vlastnosti dané osoby, vznikají však z popisu nápadného rysu ve vzhledu či v chování člověka. „Deskriptivní jména v českém znakovém jazyce mohou vznikat propriálnízací běžně používaných apelativ“ (Faltínová 2005, s. 49), např. PIHA, DLOUHÉ VLASY, CHODIT POZDĚ apod. „Pro neslyšící děti je tento typ reference nejpřístupnější, jelikož je založený na vizuálním vnímání.“ (Faltínová 2005, s. 40) Tento způsob pojmenování je typický i pro komunitu českých neslyšících (Faltínová 2005, s. 46).

Tlumočnice přiřadila skřítkům vystupujícím v tlumočené pohádce jmenné znaky. Pro Otíka (obrázek č. 16) je užito znaku na základě jeho vousů (obrázek č. 19). Ilonka (obrázek č. 17) má čepičku s dvěma střípci, jejichž tvar její znak kopíruje (obrázek č. 20). Anička (obrázek č. 18) má copy kolem celé hlavy, proto i její znak odpovídá jejímu vzhledu (obrázek č. 21). Tlumočnice tedy zvolila deskriptivní jmenné znaky, které založila na vnější podobnosti postav.

Obrázek č. 16: Ilustrace
skřítků Otíka

Obrázek č. 17: Ilustrace
skřítků Ilonky

Obrázek č. 18: Ilustrace
skřítků Aničky

Obrázek č. 19: volba
jmenného znaku pro
skřítků Otíka

Obrázek č. 20: volba jmenného
znaku pro skřítků Ilonku

Obrázek č. 21: volba
jmenného znaku pro skřítků
Aničku

Dalšími výraznými prvky lexika jsou ve zdrojovém textu deminutiva. Deminutiva jsou v českém znakovém jazyce neprozkoumaným jevem. Tikovská (2006, s. 15) zmiňuje, že se deminutiva vyjadřují pomocí klasifikátorů tvaru a velikosti.³³ Stejně jako v mluvených jazycích nevyjadřují pouze velikost, ale také např. pozitivní vztah k popisovanému subjektu.

Ze zkušenosti lze deminutivní významy v českém znakovém jazyce vyjádřit zmenšením znaku případně znakovacího prostoru, nemanuálními prostředky, např. vyplazením špičky jazyka nebo doplněním znaku MALÝ.

Tlumočnice při popisu vzhledu skřítků používá pro popis „malých nožiček“ klasifikátorový tvar B (obrázek č. 22) a specifikátor velikosti D///₀ (obrázek č. 23). Na obrázku č. 22 můžeme navíc vidět vyplazenou špičku jazyka, která také odkazuje k malé velikosti. Další výrazný deminutivní prostředek lze vidět na příkladu ohně, který drak chrlí jen tak skřítkům pro radost (obrázek č. 24): BYLO + OBČAS + CHRLIT + CHRLIT + OHEŇ + MALÝ + CHRLIT + CHRLIT + OHEŇ + TEPLO + SVĚTLO. *Drak občas vychrlil malý ohniček, kterým vytvořil v jeskyni krásné teplo a světlo.* V tomto příkladu je užit

³³ V současné terminologii spíše specifikátory tvaru a velikosti.

zmenšený pohyb ve znacích CHRLIT, dále je užito znaku MALÝ. Odkazuje to k faktu, že oheň byl nejen malý, ale také příjemný.

Obrázek č. 22:

Klasifikátor zastupující
nohy, vyplazená špička
jazyka

Obrázek č. 23:

Specifikátor velikosti D///₀

Obrázek č. 24:

Zmenšení pohybu u
znaku CHRLIT

6.1.2.6 Syntax

Syntax podrobně rozebírají Johnston a Schembri (2007, s. 189), přičemž ji zkoumali na australském znakovém jazyce. Z hlediska syntaxe nejprve sledují vybrané slovní druhy a jejich funkci ve větách, nejvíce prostoru je věnováno slovesům, jejich typům a funkcím. Dále popisují některé syntaktické postupy typické pro znakový jazyk, např. opakování, topicalizaci, „rétorické otázky“³⁴, negaci nebo znakový sled.

Ve znakovém jazyce je častým způsobem větné výstavby využití tzv. rétorické otázky, tedy umístění tázacího zájmena na konec jedné věty. Na tuto větu poté navazuje další věta, která na otázku odpovídá (Hronová 2002, s. 115), tázací zájmeno tedy upozorňuje na novou informaci ve větě.

Tlumočnice během převodu celkem pětkrát užívá rétorické otázky jako syntaktického prostředku. Řečnickou otázkou začíná celé tlumočení: SKŘÍTEK + CO + ODKUD a následně představuje skřítky jmennými znaky. Dále lze vidět věty: BYDLÍ + KDE + JESKYNĚ. *Bydlí v jeskyni*, STŮL + ŽIDLE + TALÍŘ + BÝT/MÍT + SUŠENKY + BÝT/MÍT + CO + JEŽEK + BÝT/MÍT. *Kolem stolu byly rozmístěny židle, na stole ležel talíř se sušenkami a mezi nimi uviděli ježka*, OTÍK + UDĚLAT + CO + ČAJ. *Otík uvařil čaj* a ILONKA + CO + VZÍT +

³⁴ Termín „rétorické otázky“ není úplně přesný, jelikož se nejedná o otázky v pravém slova smyslu: neočekává se odpověď, protože si mluvčí sám odpoví (Wilbur 1996, s. 211). Není to ani rétorický nástroj, ale syntaktický, proto Wilbuřová termín rétorická otázka nahrazuje termínem „pseudo-cleft“ (polorozštěpená konstrukce – překlad autorky této práce).

JEŽEK + JÍDLO + SUŠENKY + KOŘÍNEK + BYLO + KRMIT + JEŠTĚ + JÍDLO + DÁT.

Ilonka si vzala ježka na klín a krmila ho kořínkovými sušenkami.

Výrazná část textu je věnována popisu skřítků. Popis je rozdělen do několika částí: na začátku (0:00–0:39) jsou popsány výrazné znaky jednotlivých skřítků a podle nich jsou jim přiřazeny jmenné znaky. Dále je popsán vzhled skřítků, jejich nohy a uši (0:44–0:52). Poté o velikosti uší tlumočnice debatuje s dětmi (0:52–1:06) a opakuje popis uší skřítků z příběhu (1:06–1:10). Popisu vzhledu skřítků obecně i jednotlivě věnuje tlumočnice více než minutu (přesně jednu minutu a pět vteřin).

6.2 Analýza textu tlumočeného slyšící tlumočnicí

V nadcházející části bude analyzován text v českém znakovém jazyce produkováný slyšící tlumočnicí. I tento text bude analyzován pomocí modelu Christiane Nordové. Bude dodržena stejná struktura, jaká byla využita při analýze textu neslyšící tlumočnice, tedy budou popsány především části textu, ve kterých jsou očekávány rozdíly.

6.2.1 Vnětextové faktory

6.2.1.1 Producent textu - slyšící tlumočnice

Tlumočnice, vybraná pro tuto bakalářskou práci, se tlumočnické profesi věnuje od roku 2013. Český znakový jazyk není jejím mateřským jazykem a začala si ho osvojovat až v dospělosti během vysokoškolského studia. Tato tlumočnice získala tlumočnické vzdělání a znalost českého znakového jazyka díky studiu na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy – na oboru Čeština v komunikaci neslyšících. Je absolventkou bakalářského i magisterského programu. Má zkušenosti s převodem uměleckých textů, např. tlumočí církevní texty. Díky svým aktivitám spojeným s alternativním vzděláváním (v projektu Osvobozená škola) má blízko k dětem a zná tak jejich komunikační potřeby. Ve své praxi získala zkušenosti z různých oblastí tlumočení – tlumočila v sociálních službách i v komerční sféře a od roku 2018 se pravidelně věnuje tlumočení ve škole hlavního vzdělávacího proudu. Mezi lety 2018 a 2021 byla členkou rady České komory tlumočnicků znakového jazyka.

Z polostrukturovaného narativního rozhovoru³⁵ byla zjištěna příprava tlumočnice. Pohádku si několikrát přečetla a zároveň si rozmýšlela její převod. Nejvíce pozornosti věnovala rozvržení topografického prostoru a práci s ním. Poté si pohádku zkusila několikrát převést do českého znakového jazyka, aby svůj překlad finalizovala a lépe si ho zapamatovala. V den tlumočení si pohádku ještě jednou sama bez poslechu zkusila přetlumočit nanečisto.

V tlumočeném projevu je zjevný záměr převést co nejpřesněji text z českého do českého znakového jazyka, během převodu s příjemci nijak nekomunikuje a snaží se držet tempa čteného textu. Text obsahuje shrnující větu, ve které je patrný převod didaktického záměru ze zdrojového textu: *SPOLEČNĚ + ZÁBAVA + PRIMA + STRAŠIDLO + NULA + VŮBEC*. *Společně si užili zábavu a žádné strašidlo tam nebylo*. Dále příběh obsahuje záměr zdrojového textu ukázat čtenářům, že věci nemusí být takové, jaké se na první pohled zdají

³⁵ Otázky viz Příloha 2

být, tedy i drak může být hodný, to je umocněno znakem „kamarád“ ve větě: NÁPAD + MŮJ + KAMARÁD + DRAK + BÝT/MÍT TAM + POJĎ. *Mám nápad, můj kamarád drak bydlí támhle, pojďte.* Podle prizvaného neslyšícího odborníka neobsahuje tento text žádné znaky, které by odkazovaly k tomu, že se jedná o převod, působí přirozeně.

6.2.1.2 Místo, čas a médium

Tlumočení proběhlo ve škole v Radlicích v době odpoledního internátu, konkrétně v klubovně internátu, tj. v prostředí bez rušivých elementů, které bylo pro děti známé.

Záznam tlumočnické situace proběhl v březnu 2020, tj. v době před lockdownem z důvodu pandemie viru SARS-CoV2. Celá tlumočnická situace trvala přibližně 30 minut. Tlumočnice s předčitatelkou přišly a byly vychovateli uvedeny do klubovny, následně byly přivedeny děti. Po přibližně pěti minutách vzájemného představování začalo tlumočení pohádky, které trvalo necelých šest minut. Potom vychovatelé chtěli, aby děti pohádku převyprávěly, pomáhali jim přitom návodnými otázkami, např. *Kdo bydlí v jeskyni?* nebo *Kdo skřítkům pomohl?* apod. Tento proces trval přibližně pět minut. Poté si děti asi dvě minuty prohlížely knížku a obrázky v ní. Neslyšící vychovatelé se ptali, zda se dětem pohádka líbila, a když děti odpověděly kladně, zeptali se, jestli by děti chtěly vidět ještě jednu. Následně si děti vybraly ještě další pohádku z knihy *Dračí pohádky*, a to pohádku V dračí škole, která ale není předmětem tohoto zkoumání (její tlumočení zabralo asi sedm minut). Nakonec se tlumočnice s dětmi rozloučila, děti jí poděkovaly za pohádku a tlumočnice odešla. Děti seděly naproti tlumočnici a vychovatelé si sedli za ní čelem k dětem, ale zároveň tak, aby na ni viděli.

Místo a čas pohádky nejsou v textu blíže specifikovány a také tlumočnice ve svém převodu zanechává neutrálnost místa a času typickou pro pohádky. K popisu jeskyně využívá znaky: HORA + VCHOD + VEJÍT + MALÝ + TMA + NEVIDĚT + TMA. *Je jedna hora, do které když vejdete, je to tam malé a je tam úplná tma.* Oproti originálu je tedy přidána specifikující informace, že se jeskyně nachází v hoře.

Médiem je v této tlumočnické situaci text v českém znakovém jazyce, který je produkován z očí do očí pro neslyšící děti. Vznikl na základě druhého média, a to mluveného projevu, ze kterého byl tlumočen.

6.2.1.3 Příjemce

Příjemci převáděného textu byli žáci prvního stupně základní školy v Radlicích, tj. děti, které jsou většinou již od nízkého věku na internátu. Celkem bylo přítomno pět dětí, čtyři dívky a

jeden chlapec ve věku 8, 9, 11, 12 a 12 let. Čtyři z nich mají neslyšící rodiče a jedno z nich slyšící. Úroveň českého znakového jazyka jednotlivých dětí se podle slov vychovatelů liší, a to především v produkci, avšak všechny děti jsou na komunikaci ve znakovém jazyce zvyklé alespoň ze školy, některé komunikují v českém znakovém jazyce i s rodiči. Děti během tlumočení do pohádky nevstupovaly a jen tiše sledovaly příběh, ani tlumočnice s nimi nenavazovala žádný výrazný kontakt. Nakonec děti zvládly příběh převyprávět a svoje zaujetí tlumočenou pohádkou dokázaly tak, že chtěly tlumočit ještě další pohádku. To odkazuje k informaci, že se nestává příliš často, že by za nimi přišel někdo cizí a převyprávěl jim pohádku v českém znakovém jazyce.

6.2.1.4 Funkce textu

V tomto uměleckém textu ve znakovém jazyce se objevuje primárně poetická funkce (dětem se pohádka tak líbila, že chtěly vidět ještě další) doplněná o funkci referenční: SPOLEČNĚ + ZÁBAVA + PRIMA + STRAŠIDLO + NULA + VŮBEC. *Společně si užili zábavu a žádné strašidlo tam nebylo.* Funkce fatická se objevuje pouze na začátku, kdy tlumočnice na děti zamává a upoutá tak jejich pozornost. Hlavní slohové postupy jsou vyprávěcí a popisný. Vyprávění naplňuje tlumočnice např. ve větě: UŽ + VENKU + HRÁT + STAČILO + DOMŮ. *Byli si venku hrát a když se vraceli domů...* nebo ODVÁŽNÝ + VEJÍT + KONTROLA. *Jeden skřítek byl odvážný a vešel to dovnitř zkontrolovat.* Popisný slohový postup vidíme při popisu skřítků, při kterém tlumočnice hojně využívá klasifikátory tvaru a velikosti: OBLIČEJ + VELKÉ UŠI + BUCLATÉ TĚLO + NOHY + MALÉ. *Mají kulatý obličej, velké uši, buclaté tělo a krátké nohy,* dále jej lze pozorovat při popisu ježka: JEŽEK + ZVÍŘE + JEŽEK + specifikátor tvaru – tvar rukou 5///. *Ježek je zvíře, které má tvar jako klubíčko.*

6.2.2 Vnitrotextové faktory

6.2.2.1 Téma a obsah

Téma pohádky – přísloví „strach má velké oči“ převádí tlumočnice např. ve větě: MŮJ + TAM + DOMA + BÝT/MÍT + STRAŠIDLO + TAM + MŮJ + SUŠENKA + SNÍST + A + JEŠTĚ + PÍCHNOUT DO PRSTU + AU. *U nás doma je strašidlo, snědlo nám sušenky a taky nás píchlo do prstu, to bolí.* Hlavní postavy, tj. tři skřítki, jsou v tlumočeném příběhu konceptualizovány jako děti – jsou malí, bojí se a také si hrají: UŽ + VENKU + HRÁT + STAČILO + DOMŮ. *Byli si venku hrát a když se vraceli domů...* Tlumočnice tedy přidává

informaci, že si skřítkci byli venku hrát, snaží se o to, aby byli dětem blíž. Skřítkci v tomto příběhu jsou slyšící, poslouchají, co se děje v jeskyni (obrázek č. 25). Při popisu draka tlumočnice přidává znak KAMARÁD, tedy doplňuje zdrojový text. Jelikož děti nevidí obrázek, pomáhá jim tento znak utvořit představu o povaze jedné z postav.

Obrázek č. 25: Skřítkci sledují
ruchy v jeskyni zrakem

6.2.2.2 Presupozice

Text na čtenáře neklade vysoké nároky. Tlumočnice pracuje hned s několika presupozicemi. Zaprvé chce příjemcům předat informaci, že je v jeskyni tma, proto skřítkci nevidí strašidlo, to ve svém převodu několikrát opakuje, např. HORA + VCHOD + VEJÍT + MALÝ + TMA + NEVIDĚT + TMA. *Je jedna hora, do které když vejdete, je to tam malé a je tam úplná tma.* nebo JÍT + NEVIDĚT + TMA. *Vešel dovnitř a kvůli tmě nic neviděl.*

Dále pracuje s presupozicí zlého draka, která byla v této práci již několikrát zmíněna. Doplňuje do promluvy skřítků informaci o povaze draka dříve, než se jeho povaha projeví v příběhu: NÁPAD + MŮJ + KAMARÁD + DRAK + BÝT/MÍT + POJĎ. *Mám nápad, můj kamarád drak bydlí táhle, pojďte.* Její doplnění, že drak je „kamarád“, dokazuje, že předpokládá, že příjemci znají pohádky, ve kterých jsou draci zlí, proto chce dopředu zdůraznit, že v této pohádce tomu tak není.

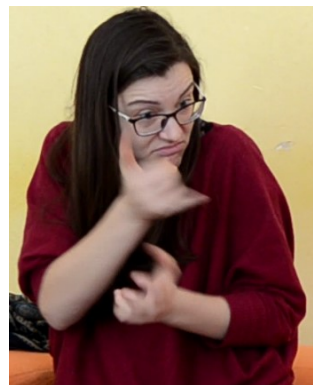
6.2.2.3 Kompozice

Tlumočený text je velmi plynulý, jelikož jej nikdo nepřerušuje a děti do něj nezasahují. Slyšící tlumočnice začíná příběh popisem jeskyně a skřítků. Text ve znakovém jazyce je strukturován pomocí pauz a střídáním pásma vypravěče a postav. To je provedeno pomocí střídání rolí, tlumočnice mění postavení těla, výraz ve tváři, pozici těla a hlavy. Celkem 31× změnila roli, každou změnu doprovází změna mimiky. Tlumočnice neuvádí pojmenování pro jednotlivé skřítky, postavy jsou nominálně uvozeny obecnými znaky SKŘÍTKCI a DRAK, a to

v průběhu tlumočení celkem 5×. Změna pozice těla je velmi výrazná a doprovází změnu role celkem 23×. Na obrázku č. 26 je vidět promluva skřítků, jsou menší než drak, a proto na něj hledí vzhůru. Na obrázku č. 27 je ukázána přímá řeč draka, který naopak na skřítky shlíží dolů (viz Tabulka č. 2).

Obrázek č. 26: Promluva skřítků – slyšící tlumočnice

Obrázek č. 27: Promluva draka – slyšící tlumočnice

Postavení těla	23
Mimika	31
Nominální fráze	5

Tabulka č. 2: Srovnání způsobů střídání rolí – slyšící tlumočnice

Stejně jako neslyšící tlumočnice i tlumočnice slyšící střídá perspektivu pozorovatele s perspektivou přímého účastníka.

6.2.2.4 Neverbální a suprasegmentální prvky

Tlumočnice upoutává pozornost publika tak, že na něj zamává. Další neverbální prostředky nebyly v textu ani po konzultaci s neslyšícím odborníkem nalezeny.

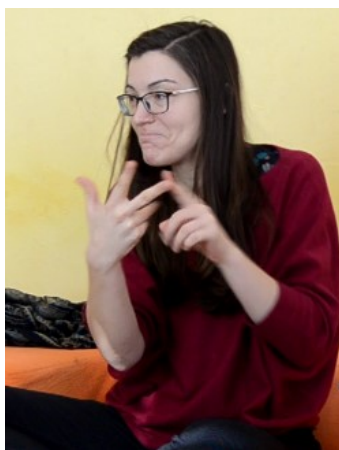
Výrazným suprasegmentálním prvkem je mimika, již tlumočnice mění podle toho, o které postavě zrovna mluví nebo kterou zrovna tlumočí, např. zamračené čelo, přimhouřené oči, pomalé tempo při tlumočení draka (obrázek č. 27), vykulené oči a vyšší tempo znakování při tlumočení skřítků (obrázek č. 26). Také strach je zdůrazněn nemanuálně postavením těla a mimikou (obrázek č. 28).

Obrázek č. 28: Vyjádření
strachu – slyšící
tlumočnice

6.2.2.5 Lexikum

Tlumočnice se při rozlišování skřítků pohybuje v obecné rovině. Skřítkci jsou popsáni jako jedna skupina, tlumočnice nerozlišuje jednotlivé skřítky jmény. Při dialozích, které probíhají mezi samotnými skřítky, je tlumočnice rozlišuje střídáním rolí. V závěru tlumočení, kdy popisuje, co dělají jednotliví skřítkci, odkazuje k počtu tři (obrázek č. 29).

Obrázek č. 29: Odkaz k číslovce tři
při popisu skřítků

Dalším výrazným typem lexika jsou deminutiva. Tlumočnice k jejich vyjádření používá klasifikátory a specifikátory tvaru a velikosti, např. při popisu nohou používá: NOHY + klasifikátor – tvar ruky D a vyplazenou špičku jazyka (obrázek č. 30) + MALÝ.

Obrázek č. 30: klasifikátor
tvar ruky D, vyplazená
špička jazyka

6.2.2.6 Syntax

Tlumočnice ve svém textu použila dvě rétorické otázky: BYDLET + KDO + SKŘÍTCI + TŘI. *Bydlí tam tři skřítci* a SKŘÍTCI + VYPADAT + CO + popis pomocí specifikátorů tvaru a velikosti. *Skřítci mají kulaté hlavy, dlouhé uši, buclaté tělo a malé nožičky.*

Popis skřítků trvá celkem deset vteřin (0:22–0:32). Tlumočnice popisuje jejich hlavu, uši, tělo a nakonec nohy.

7 Srovnání tlumočnických situací

V šesté kapitole byly analyzovány překladové texty. V této kapitole budou popsány hlavní rozdíly mezi výše popsanými tlumočenými texty v českém znakovém jazyce na všech úrovních podle modelu Christiane Nordové.

7.1 Vnětextové faktory

7.1.1 Producent textu a záměr

Na úrovni producenta je již dle zadání práce jasný rozdíl mezi samotnými tlumočnicemi. Jelikož záměrem této práce je sledovat vliv odlišného jazykového vývoje tlumočnic a jaký vliv to má na rozdíly ve výsledných textech. Jedna tlumočnice je slyšící, jejím mateřským jazykem je mluvená čeština, do kontaktu s českým znakovým jazykem přišla až v dospělosti. Druhá tlumočnice je neslyšící a český znakový jazyk považuje za svůj preferovaný jazyk, prošla bilingvní výchovou, proto se s českým jazykem setkává od dětství.

Záměr obou tlumočnic koresponduje se záměrem výchozího textu, tedy cílem je čtenáře poučit a ukázat mu, že vše není tak, jak se na první pohled zdá. Tento záměr je do znakového jazyka převeden podobnými prostředky. Oba texty ve znakovém jazyce obsahují závěrečnou shrnovací větu, která odkazuje na téma zdrojového textu. Neslyšící tlumočnice k tomu využívá explicitnější větu: BÁT + STRAŠIDLO + VE SKUTEČNOSTI + NEBÝT/NEMÍT + JEŽEK. *Vidíte, skřítki se báli strašidla, ale ve skutečnosti tam žádné nebylo, byl to ježek.* Slyšící tlumočnice příběh uzavírá větou: SPOLEČNĚ + ZÁBAVA + PRIMA + STRAŠIDLO + NULA + VŮBEC. Slyšící tlumočnice dodržovala záměr věrného převodu s ohledem na jazykovou úroveň dětského příjemce. Záměrem neslyšící tlumočnice bylo text co nejvíce přiblížit neslyšícím příjemcům i za cenu toho, že se odkloní od výchozího textu, přidává do svého převodu otázky, komunikuje s příjemci během celého převodu a také využívá obrázky. Neslyšící tlumočnice s příjemci cíleně interagovala, čímž se odklonila od výchozího textu, což zapříčinilo řadu přesahů oproti klasickému simultánnímu nebo konsektivnímu tlumočení. Slyšící tlumočnice se oproti tomu výchozímu textu nevzdalovala, její tlumočení tak více odpovídalo klasickému simultánnímu tlumočení s přípravou. Slyšící tlumočnice tedy naplňovala svou roli tlumočnicka znakového jazyka. Neslyšící tlumočnice se svým přístupem převodu odklonila od role tlumočnicka a stala se jakýmsi „neslyšícím vypravěčem“.

	Zdrojový text	Text produkováný neslyšící tlumočnicí	Text produkováný slyšící tlumočnicí
Záměr	Didaktický záměr – poučení	Motivační záměr a záměr ověřovat porozumění	Záměr převést co nejpřesněji text

Tabulka č. 3: Srovnání záměrů ve všech třech analyzovaných textech

7.1.2 Místo, čas a médium

Místo a čas příběhu jsou ponechány na obecné úrovni. Obě tlumočnice k místu přidávají jeden konkretizující znak: neslyšící tlumočnice znakuje, že drak bydlí BLÍZKO a slyšící tlumočnice specifikuje umístění jeskyně, jelikož znakuje, že je v HOŘE. Ani jedna informace však není nijak konkrétní, a proto je zachována míra obecnosti. To, že drak nebydlí daleko, si lze domyslet i ze zdrojového textu, jelikož skřítkci jdou k drakovi a za chvíli jdou s ním zase zpátky k jeskyni. A to, že je jeskyně v hoře, zase koresponduje s všeobecnou zkušeností s polohou jeskyní. Čas není ve zdrojovém textu ani v cílových textech nijak specifikován, a ani v tlumočených textech se o něm nijak nemluví.

Médium výsledných tlumočených textů se drobně liší. Neslyšící tlumočnice tvoří text v českém znakovém jazyce na základě psaného textu. Má knihu v ruce a během svého vyprávění se do ní dívá a kontroluje svůj převod. Také využívá dva typy obrázků (obrázky postav – zvětšené a vytištěné, a obrázky v knížce), kterými doplňuje své tlumočení. Slyšící tlumočnice tvoří svůj text v českém znakovém jazyce s oporou v předčítači, který text předčítá v mluvené češtině. Nepoužívá žádné obrázky.

	Zdrojový text	Text produkováný neslyšící tlumočnicí	Text produkováný slyšící tlumočnicí
Místo	Neutrální	Neutrální – drak bydlí blízko	Neutrální – jeskyně je v hoře
Čas	Neutrální	Neutrální	Neutrální
Médium	Psaný text v českém jazyce doplněný barevnými ilustracemi.	Text v českém znakovém jazyce doplněný o ilustrace, produkováný v komunikaci z očí do očí.	Text v českém znakovém jazyce, který vznikl na základě mluveného projevu, produkováný v komunikaci z očí do očí.

Tabulka č. 4: Srovnání místa, času a média ve všech třech analyzovaných textech

7.1.3 Příjemce

Dvě skupiny příjemců jsou srovnatelné, jelikož obě tlumočení proběhla v Radlicích v době odpoledního internátu. Každá skupina se však během tlumočení chovala jinak. Děti, které

sledovaly pohádku tlumočenou neslyšící tlumočnicí, reagovaly na její dotazy a také samy zasahovaly do jejího převodu. Děti, které sledovaly slyšící tlumočnici, do tlumočení nijak nezasahovaly, a byly aktivní až po tlumočení na výzvu vychovatelů.

Také vychovatelé se chovali ve dvou tlumočených situacích jinak, přestože se jednalo o ty stejné vychovatele. Po tlumočení neslyšící tlumočnicí nijak nereagovali, pouze řekli dětem, aby poděkovaly. Po tlumočení slyšící tlumočnicí však kladli dětem otázky a chtěli po nich, aby příběh vlastními slovy převyprávěly. Pravděpodobně to bylo dáno tím, že neslyšící tlumočnice děti sama do tlumočení zapojovala, kontrolovala jejich porozumění otázkami již během tlumočení, ale slyšící tlumočnice toto nedělala, proto porozumění ověřili po skončení tlumočení vychovatelé.

	Zdrojový text	Text produkováný neslyšící tlumočnicí	Text produkováný slyšící tlumočnicí
Děti	Předškolní děti, uživatelé českého jazyka	Žáci prvního stupně základní školy ve věku 6-12 let, uživatelé českého znakového jazyka	Žáci prvního stupně základní školy ve věku 6-12 let, uživatelé českého znakového jazyka
	Příjemci nejsou nijak oslovení	Příjemci jsou osloveni, jsou jim kladeny otázky a do textu se sami zapojují	Příjemci nejsou nijak osloveni
Dospělí	Každý, kdo pohádku dětem předčítá	Neslyšící vychovatelé internátu v Radlicích	Neslyšící vychovatelé internátu v Radlicích
			Vstoupili do komunikace aktivně, kladli dětem otázky na porozumění

Tabulka č. 5: Srovnání příjemců a jejich aktivity v obou analyzovaných tlumočnických situacích

7.1.4 Funkce textu

Funkce obou tlumočených textů vychází z funkce textu zdrojového. Primární funkcí je funkce poetická a je doplněna o funkci referenční. Text, který produkovala neslyšící tlumočnice, obsahuje navíc ve velké míře funkci fatickou, jelikož komunikuje s diváky v průběhu celého tlumočení. V textu produkováném slyšící tlumočnicí je fatická funkce pouze na začátku tlumočení na upoutání pozornosti dětí. Ze slohových postupů v obou textech dominují vyprávění a popis.

	Zdrojový text	Text produkováný neslyšící tlumočníci	Text produkováný slyšící tlumočníci
Jazykové funkce	Funkce poetická, funkce referenční	Funkce poetická, funkce referenční, funkce fatická	Funkce poetická, funkce referenční

Tabulka č. 6: Srovnání jazykových funkcí ve všech třech analyzovaných textech

7.2 Vnitrotextové faktory

7.2.1 Téma a obsah

Téma obou cílových textů předává divákům přísloví „strach má velké oči“. Toto téma je naplněno pomocí postav: bázlivých skřítků a hodného nebojácného draka. Obě tlumočnice se snaží skřítky dětem přiblížit, aby se s nimi mohly ztotožnit. Neslyšící tlumočnice k tomu využívá jmenné znaky a koncept toho, že jsou skřítky neslyšící. Slyšící tlumočnice se drží zdrojového textu a ponechává skřítky slyšící, k dětem je připodobňuje přidáním znaku HRÁT hned na začátek vypravování, tedy říká, že si skřítky hrají stejně jako děti.

Povahu draka neslyšící tlumočnice dokresluje obrázky a použitím znaku, který je spojen s chrlením ohně. Slyšící tlumočnice využívá znak, který je spojen s ostrými zuby, několikrát však doplní, že drak je KAMARÁD.

Lze předpokládat, že rozdíl v popisu skřítků a to, jestli slyší nebo ne, tlumočí obě tlumočnice na základě své vlastní identity. Neslyšící tlumočnice na základě vlastní zkušenosti předpokládá, že dětem bude bližší identita neslyšícího skřítky, také kvůli problematickému převodu zvuků do znakového jazyka. Slyšící tlumočnice tuto zkušenost nemá, proto pracuje se zdrojovým textem méně kreativně a drží se informací v příběhu.

	Zdrojový text	Text produkováný neslyšící tlumočnicí	Text produkováný slyšící tlumočnicí
Vnímání ruchů v jeskyni – identita skřítků	<i>Anička a Otík ztichli a zaposlouchali se. Skřítkci poslouchají, co se v jeskyni děje – mají identitu slyšícího.</i>	 Skřítkci se dívají, co se v jeskyni děje – mají identitu neslyšícího.	 Skřítkci poslouchají, co se v jeskyni děje – mají identitu slyšícího.
Přiblížení skřítků příjemcům	<i>Otík, Anička a Ilonka jsou tři malí skřítkci. Ilonce se rozdrkotaly zuby. „Po... pomoc! Stra... strašidlo!“</i>	Užití jmenných znaků typických pro komunitu neslyšících. Vnímání ruchů zrakem.	UŽ + VENKU + HRÁT + STAČILO + DOMŮ. <i>Byli si venku hrát a když se vraceli domů...</i>
Charakter draka	V textu není lexikálně specifikován. Jeho pozitivní charakter dokreslují obrázky a činy.	Tlumočnice zvolila znak odkazující k chrlení ohně, nikoli znak odkazující k ostrým zubům.	V textu je doplněna informace o kladných vlastnostech draka. NÁPAD + MŮJ + KAMARÁD + DRAK + BÝT/MÍT + POJĎ. <i>Mám nápad, můj kamarád drak bydlí támhle, pojďte.</i>

Tabulka č. 7: Srovnání témat ve všech třech analyzovaných textech

7.2.2 Presupozice

Příjemci v Radlicích pohádku neznali, což potvrdily obě skupiny. Texty v českém znakovém jazyce nekladou na čtenáře vysoké nároky.

V textu neslyšící tlumočnice jsou nejasné informace doplňovány na základě komunikace s dětmi. Např. když se děti na základě obrázku dívají, proč drak nemá více hlav, doplní neslyšící tlumočnice, že tento drak ji má jen jednu. Také se neslyšící tlumočnice dětí ptá, jestli znají nějaká strašidla apod. Neslyšící tlumočnice sleduje porozumění příjemců a pokud vidí, že nerozumí – doplní text, např. doplňuje přesnou vizuální podobu sedmikrásky.

Slyšící tlumočnice s příjemci nekomunikuje, pracuje však s presupozicí zlého draka, jelikož o něm dopředu prozradí, že je kamarád. Také považuje za významné zopakovat, že v jeskyni je tma, a proto skřítkci strašidlo nevidí.

Presupozice se v obou tlumočených textech liší, neslyšící tlumočnice reaguje na podněty dětí, nebo se jich přímo doptává. Slyšící tlumočnice používá vlastní dopředu předpokládané presupozice, které do textu zapojuje automaticky.

7.2.3 Kompozice

Na úrovni kompozice jsou jasné rozdíly především v plynulosti textu. Zatímco neslyšící tlumočnice svůj projev doplňuje obrázky, navazuje kontakt s diváky a diváci jí do tlumočení zasahují, slyšící tlumočnice nic z toho ve svém textu nemá.

Obě tlumočnice pro odlišení promluv postav uplatňují střídání rolí. Texty se zásadně liší v množství těchto střídání a jejich prostředcích. V textu neslyšící tlumočnice lze střídání rolí najít 52× a v textu slyšící tlumočnice 31×. Každé vystřídání rolí doprovází změna mimiky. V textu produkovaném neslyšící tlumočnicí je přibližně stejně častěji užíváno změny postavení těla a uvození nominální frází. V textu slyšící tlumočnice je výrazně častěji užívána změna postavení těla a méně často nominální fráze. To je dáno tím, že neslyšící tlumočnice používá jmenné znaky, kterými nominálně uvozuje promluvy.

	Text produkovaný neslyšící tlumočnicí	Text produkovaný slyšící tlumočnicí
Celkem	52	31
Postavení těla	28	23
Mimika	52	31
Nominální fráze	21	5

Tabulka č. 8: Srovnání způsobů střídání rolí v obou analyzovaných textech v českém znakovém jazyce

V tabulce č. 9 níže lze vidět, že slyšící tlumočnice mnohem výrazněji mění pozici těla. Při promluvě skřítků lze vidět natočení trupu doprava a pohled vzhůru, což odkazuje k tomu, že drak je mnohem větší než skřítkci. Při promluvě draka naopak vidíme natočení trupu doleva a pohled dolů.

7.2.4 Neverbální a suprasegmentální prvky

Zásadním rozdílem na úrovni neverbálních prvků je užití obrázků v projevu neslyšící tlumočnice. Slyšící tlumočnice převádí pohádku pouze na úrovni prvků verbálních.

Obě tlumočnice používají mimiku a postavení těla při tlumočení jednotlivých postav. Podle jejich mimiky divák pozná změnu tlumočené postavy. Na jednom řádku tabulky vidíme

obě tlumočnice, která prezentují draka. Na řádce níže naopak vidíme rozdílnou interpretaci skřítků.

	Text produkováný neslyšící tlumočnicí	Text produkováný slyšící tlumočnicí
Promluva skřítků	 <p>Pohled směřuje dopředu, rozčilená mimika</p>	 <p>Pohled směřuje doprava a vzhůru, vykulené oči</p>
Promluva draka	 <p>Pohled směřuje doleva, nedůvěřivý pohled</p>	 <p>Pohled směřuje doleva a dolů, zamračené udivené čelo</p>

Tabulka č. 9: Srovnání mimických prostředků a postavení těla v obou analyzovaných textech v českém znakovém jazyce

7.2.5 Lexikum

Nejzásadnějším rozdílem na úrovni lexika je bezesporu způsob rozlišení skřítků. Zatímco neslyšící tlumočnice využívá k pojmenování skřítků jmenné znaky, slyšící tlumočnice je lexikálně vůbec nerozlišuje. Neslyšící tlumočnice používá jmenné znaky jako nominální fráze na uvození přímých řečí, slyšící tlumočnice při přímé řeči mezi skřítky využívá střídání rolí, při promluvách s drakem je znakuje jako homogenní skupinu. V závěru používá slyšící tlumočnice číslovku tři a odkazuje k jednotlivým skřítkům.

	Zdrojový text	Text produkovaný neslyšící tlumočnicí	Text produkovaný slyšící tlumočnicí
Použití propria v přímé řeči	<i>Anička překvapeně zavrtěla hlavou. „Ale Otíku! Viš přece, že žádná strašidla nejsou!“</i>	Jmenný znak ANIČKA + zamávání rukou směrem k osobě napravo + VŮBEC + STRAŠIDLO + NEBÝT/NEMÍT. <i>Anička řekla: „Otíku, strašidla nejsou!“</i>	Natočení těla doleva + nedůvěřivý pohled + VŮBEC + STRAŠIDLO + NEEEXISTOVAT. <i>„Ale prosím tě, strašidla přece neexistují!“</i>
Použití propria v nepřímé řeči	Anička zpívala skřítkovské písničky.	ANIČKA (obrázek č. 31) + ZPÍVAT + TYP + SKŘÍTEK + PÍSEŇ + ZPÍVAT (10:03). <i>Anička zpívala skřítkovské písničky.</i>	„Druhý skřítek“ (obrázek č. 32) + RÁD + ZPÍVAT + „druhý skřítek“ (5:32). <i>... druhý skřítek s úlevou zpíval,...</i>

Tabulka č. 10: Srovnání označování postav ve všech třech analyzovaných textech

Obrázek č. 31: Užití znaku Anička

Obrázek č. 32: Užití odkazu na číslovku dva

7.2.6 Syntax

Na úrovni syntaxi bylo sledováno užití rétorických otázek, které se vyskytují v obou textech. Tyto otázky se objevují v úvodu pohádky při popisu skřítků a jeskyně. Neslyšící tlumočnice navíc používá rétorické otázky při vyjádření pointy a v závěru pohádky k popisu toho, co skřítky dělají.

	Text produkováný neslyšící tlumočnicí	Text produkováný slyšící tlumočnicí
Rétorické otázky	5	2
Příklady konkrétních rétorických otázek	SKŘÍTEK + CO + ODKUD + představení skřítků jmennými znaky. BYDLÍ + KDE + JESKYNĚ. <i>Bydlí v jeskyni.</i> STŮL + ŽIDLE + TALÍŘ + BÝT/MÍT + SUŠENKY + BÝT/MÍT + CO + JEŽEK + BÝT/MÍT. <i>Kolem stolu byly rozmístěny židle, na stole ležel talíř se sušenkami a mezi nimi uviděli ježka.</i> OTÍK + UDĚLAT + CO + ČAJ. <i>Otík uvařil čaj.</i> ILONKA + CO + VZÍT + JEŽEK + JÍDLO + SUŠENKY + KOŘÍNEK + BYLO + KRMIT + JEŠTĚ + JÍDLO + DÁT. <i>Ilonka si vzala ježka na klín a krmila ho kořínkovými sušenkami.</i>	BYDLET + KDO + SKŘÍTKY + TŘI. <i>Bydlí tam tři skřítky.</i> SKŘÍTKY + VYPADAT + CO + popis pomocí specifikátorů tvaru a velikosti. <i>Skřítky mají kulaté hlavy, dlouhé uši, buclaté tělo a malé nožičky.</i>

Tabulka č. 11: Srovnání počtu rétorických otázek a jejich příkladů v obou analyzovaných textech v českém znakovém jazyce

Texty se dále liší v množství času a pozornosti, které jsou věnovány popisu skřítků. Neslyšící tlumočnice popisuje skřítky více než minutu, slyšící tlumočnice deset vteřin. To je dáno interakcí neslyšící tlumočnice s příjemci a také rolí předčítače, který četl zdrojový text v případě slyšící tlumočnice, která se tak musela přizpůsobit jeho tempu. V porovnání se zdrojovým textem věnuje neslyšící tlumočnice vizuální podobě skřítků mnohem více času a pozornosti, zatímco slyšící tlumočnice spíše zachovává stručnost zdrojového textu.

	Zdrojový text	Text produkovaný neslyšící tlumočnicí	Text produkovaný slyšící tlumočnicí	
Popis skřítků	<i>Otík, Anička a Ilonka jsou tři malí skřítki. Mají krátké nožičky a velikánské uši.</i>	Popisu skřítku je věnována 1:05 minuty. Nejprve jsou představeny jmenné znaky jednotlivých skřítků, dále je popsán jejich vzhled – nohy a uši. Velikost uší je následně diskutována s dětmi.	Popisu skřítku je věnováno 0:10 - Tlumočnice popisuje jejich hlavu, uši, tělo a nakonec nohy.	

Tabulka č. 12: Srovnání popisu skřítků ve všech třech analyzovaných textech

Závěr

Tématem této práce jsou rozdíly v převodu textu do českého znakového jazyka, konkrétně se jedná o pohádkový text, který je primárně určen slyšícím dětem a do českého znakového jazyka je převáděn pro děti neslyšící. Cílem práce je porovnat a popsat rozdíly v převodu textu (pohádky) dvěma tlumočnicemi – slyšící a neslyšící. Z nichž jedna ovládá český znakový jazyk na vysoké úrovni, ale není jejím mateřským jazykem, a druhá je jeho rodilou mluvčí.

V teoretickém úvodu byly shrnuty obecné informace o převodu a rozdílech mezi překladem a tlumočením, a to se zaměřením na český znakový jazyk. Vzhledem k tomu, že převáděným textem byla pohádka, bylo dále stručně popsáno umělecké tlumočení a specifika pohádkového textu a jeho převodu pro dětského příjemce.

Tlumočení pohádek do znakového jazyka je velmi specifickou disciplínou. Jeho specifikum vychází z povahy textu, jedná se o umělecký text, který obsahuje velké množství uměleckých prostředků. Cílem převodu uměleckých textů do znakového jazyka je zajistit neslyšícím příjemcům stejný umělecký zážitek, jaký mají příjemci slyšící, kterým je text primárně určen. Disciplína věnující se převodu uměleckých textů do znakového jazyka se nazývá umělecké tlumočení. To obsahuje několik kroků: důkladné seznámení se s textem a jeho kvalitní analýza, příprava překladu a jeho následná prezentace. Převod pohádky je kromě umělecké povahy textu specifický i svým zaměřením na děti, jelikož je text přizpůsobený jejich jazykovému a kognitivnímu vývoji.

Stěžejní část bakalářské práce se zabývá samotným výzkumem. Ten byl zaměřen na porovnání rozdílů ve dvou převedených textech v českém znakovém jazyce. Aby mohly být texty srovnávány systematicky, byla provedena jejich analýza, ke které byl zvolen model translatologické analýzy Christiane Nordové (2005). Analýzou zdrojového textu byla zjištěna jeho povaha a byly vytyčeny cíle, které byly následně sledovány v textech cílových. Nakonec byly všechny texty (jeden zdrojový a dva cílové) srovnány.

Všechny popsané rozdíly souvisí s dvěma hlavními faktory. Jedním z nich je fakt, že neslyšící tlumočnice ke svému převodu využívala ilustrace. Tato skutečnost má vliv na rozdíly na úrovni kompozice, neverbálních prostředků a také média. Druhým výrazným rozdílem je komunikace s dětmi, kterou vedla neslyšící tlumočnice. Kontakt s diváky následně ovlivnil rozdílnost ve funkcích textů a jejich presupozicích. Analýza kompozice byla zaměřena na převod přímé řeči, v němž se oba texty lišily jen mírně, a to zvolenými

prostředky pro střídání rolí. Na úrovni lexika je výrazným rozdílem užití jmenných znaků, které neslyšící tlumočnice užila, zatímco slyšící tlumočnice naopak text zobecnila.

Tyto rozdíly byly dány odlišným přístupem tlumočnic k převodu textu, přestože dostaly obě stejné zadání. Rozdílné byly podmínky převodu, kdy slyšící tlumočnice text převáděla s podporou mluveného jazyka, tedy další přítomné osoby, která text předčítala. Neslyšící tlumočnice převáděla z listu, měla k dispozici knihu a nebyla omezena další osobou. Neslyšící tlumočnice text převáděla spíše jako rodič, který předčítá svému dítěti, během předčítání s ním komunikuje, ukazuje obrázky a vysvětluje nesrozumitelné informace. Slyšící tlumočnice se od textu příliš nevzdalovala a držela se tempa předčítání.

Již v zadání práce byly očekávány rozdíly na úrovni obsahové, formální (jazykové), ale i v pragmaticce. Tyto rozdíly byly skutečně nalezeny na úrovni obsahu např. neslyšící tlumočnice věnovala velkou pozornost postavám a jejich popisu; slyšící tlumočnice naopak postavy popsala pouze stručně a přešla rovnou k zápletce. Na úrovni jazykové byly shledány významné rozdíly např. v užití proprií, zatímco neslyšící tlumočnice vytvořila pro každou postavu jmenný znak, slyšící tlumočnice se propriálnímu označení postav vyhnula jejich zobecněním. Další významný jazykový rozdíl byl nalezen např. ve střídání rolí – při promluvách postav jsou patrné rozdíly v prostředcích uvozujících promluvy. Na úrovni pragmatiky je výrazný a vzhledem k prvotním očekáváním překvapivý rozdíl v komunikaci s dětmi, kdy neslyšící tlumočnice opakovaně klade otázky ověřující porozumění, reaguje na podněty dětí apod.; zatímco slyšící tlumočnice s dětmi během tlumočení vůbec nekomunikuje.

Rozdílů v převodu pohádky bylo při výzkumu v této práci nalezeno mnoho. Nicméně je nelze zobecnit a na jejich základě stanovovat obecné závěry vztahující se k tlumočnické/překladačské profesi, a to vzhledem k tomu, že jde o porovnávání pouze dvou textů dvou konkrétních tlumočnic. Tyto rozdíly proto mohou vycházet z rozdílných povahových rysů tlumočnic, rozdílného tlumočnického/překladačského vzdělání, různých pracovních i životních zkušeností apod. Proto by bylo vhodné se tématu věnovat v dalších navazujících výzkumech a ověřit tak výsledky představené v této práci na reprezentativním vzorku slyšících a neslyšících tlumočnicků.

Použité zdroje

- BAISCHOVÁ, M. (2009). *Dračí pohádky*. Praha: Knížní klub.
- BLATNÝ, T. (2019). *Umělecké tlumočení divadla do znakového jazyka: Možnosti, problémy a realizace*. Praha: FF UK. Ročníková práce.
- BRUKNER, J., FILIP, J. (1997). *Poetický slovník*. Praha: Mladá fronta.
- BURDOVÁ, M. (2013). *Poselství jednorožců*. Praha: Fragment.
- BURYÁNEK, J. (ed.) (2002). *Interkulturní vzdělávání*. Praha: Člověk v tísní. Dostupné z: <https://www.clovekvtisni.cz/interkulturni-vzdelavani-1045pub>.
- CATFORD, J. C. (1965). *A Linguistic Theory of Translation*. Oxford: Oxford University Press.
- CÍCHOVÁ HRONOVÁ, A., ZBOŘILOVÁ, R. (ed.) (2018). *Výuka českého jazyka pro žáky se sluchovým postižením – čeština jako druhý jazyk: metodická podpora pro učitele*. Praha: Národní ústav pro vzdělávání, školské poradenské zařízení a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků. Dostupné z: <https://digifolio.rvp.cz/view/view.php?t=63OPTgySoukxAKQCvMpt>.
- ČECHOVÁ, M. (2000). *Čeština – řeč a jazyk*. Praha: ISV.
- ČEŇKOVÁ, I. (2008). *Úvod do teorie tlumočení*. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka.
- ČEŇKOVÁ, J. (2006). *Vývoj literatury pro mládež a její žánrové struktury*. Praha: Portál.
- ČERMÁK, F. (2018). *Jazyk a jazykověda*. Praha: Karolinum.
- ČERVINKOVÁ HOUŠKOVÁ, K. (2008). *Specifika tlumočení pro neslyšící*. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka.
- ČERVINKOVÁ HOUŠKOVÁ, K., KOVÁČOVÁ, T. (2008) *Umělecké tlumočení do znakového jazyka*. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka.
- ČULÍKOVÁ, V. (2016) *(Ne)používání ekvivalentu českého slovesa BÝT v ČZJ*. Praha: FF UK. Seminární práce.
- DANIELOVÁ, V. (2010) *Specifika překladu dětské literatury: Na příkladu vybraných překladů chorvatských a českých literárních děl*. Praha: FF UK. Diplomová práce.
- Dictio.info*. 2014–2021. Brno: Masarykova univerzita. Dostupné z: <https://www.dictio.info/?lang=cs>.
- DOROVSKÝ, I., ŘEŘICHOVÁ, V., ALCHAZIDU, A. (2007). *Slovník autorů literatury pro děti a mládež I. – zahraniční spisovatelé*. Praha: Libri.
- DOSKOČILOVÁ, H. (1987). *Pohádky pro děti, pro mámy a pro táty*. Praha: Albatros.

- Dračí pohádky*. (2017). Dostupné z: <https://decko.ceskatelevize.cz/draci-pohadky>.
- ERBEN, K. J. 1905. *České pohádky*. Praha: J. Laichter.
- Etický kodex*. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka. Dostupné z: <http://www.cktjz.com/o-komore/eticky-kodex/> [cit. 27. 08. 2020]
- Etický kodex tlumočnicka*. Praha: Tichý svět. Dostupné z: <https://www.tichalinka.cz/eticky-kodex-tlumocnika> [cit. 27. 08. 2020]
- Etický kodex tlumočnicka znakového jazyka*. Praha: CNN o.p.s. Dostupné z: <http://cnn.publix.cz/Eticky-kodex-tlumocniku-znakoveho-jazyka> [cit. 27. 08. 2020]
- FALTÍNOVÁ, R. (2005). *Propriálně pojmenovávací akty v českém znakovém jazyce*. Praha: FF UK. Diplomová práce.
- FRISHBERG, N. (1990). *Interpreting: an introduction*. Silver Spring, Md., USA: RID Publications.
- GEBRON, J. (2000). *Sign the Speech: An Introduction to Theatrical Interpreting*. Hilsboro: Butte Publication, Inc.
- GILE, D. (1995). *Basic concepts and models for interpreter and translator training*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- HENDRYCHOVÁ, L. (2011). *Vyjádření negace v českém znakovém jazyce*. Praha: FF UK. Bakalářská práce.
- HIRSCHOVÁ, M. (2017). *Komunikační situace*. in KARLÍK, P., NEKULA, M., PLESKALOVÁ, J. (ed.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/KOMUNIKA%C4%8CN%C3%8D%20SITUA CE> [cit. 05. 04. 2021].
- HOUSE, J. (1997). *Translation Quality Assessment: A Model Revisited*. Tübingen: G. Narr.
- HRONOVÁ, A. (2002). Poznáváme český znakový jazyk III. Tvoření tázacích vět. *Speciální pedagogika*. **12**(2), s. 113–123.
- HRONOVÁ, A. (2008). *Dětská řeč – analýza projevu neslyšícího dítěte*. Praha: FF UK. Rigorózní práce.
- HRUBÍN, F. (1968). *Špalíček pohádek*. Praha: Státní nakladatelství dětské knihy.
- HUMPHREY, J., ALCORN, B. (2007). *So You Want to Be an Interpreter? An Introduction to Sign Language Interpreting*. Seattle/Washington: H & H Publishing Company
- HYNKOVÁ DINGOVÁ, N. (2017). *Typologie chyb v tlumočení z češtiny do českého znakového jazyka*. Praha: FF UK. Disertační práce

- INGRAM, R. (1978). *Sign language interpretation and general theories on language, interpretation and communication*. In: GERVER, D., (ed.) *Language Interpretation and Communication*. New York: Plenum Press, s.109–118.
- International Association of Conference Interpreters*. Dostupné z: aiic.org. [cit. 30. 11. 2019]
- Internationales Literaturfestival Berlin: Milena Baisch*. (2013). Berlín: Internationales Literaturfestival Berlin. [cit. 23. 3. 2021] Dostupné z: <https://www.literaturfestival.com/autoren/autoren-2013/milena-baisch>
- JAKOBSON, R. (1959). On Linguistic Aspects of Translation. In: ed. BROWER, R. A., *On Linguistic*. Cambridge/Massachusetts: Harvard University Press, s. 232–239.
- JAKOBSON, R. (1995). *Poetická funkce*. Jinočany: Nakladatelství H+H.
- JIRÁKOVÁ, A. (2011). *Skandinávská nižší mytologie (trpaslík, obr a elf v proměnách)*. Praha: FF UK. Bakalářská práce.
- JOHNSTON, T., SCHEMBRI, A. (2007). *Australian Sign Language (Auslan): An Introduction to Sign Language Linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- JUNG, C. G. 1997. *Archetypy a nevědomí*. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka.
- KNITTLOVÁ, D. (ed.) (2010). *Překlad a překládání*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta.
- KOMORNÁ, M. (2008). *Kultura psaného projevu v profesi tlumočnicka*. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka.
- Komoří bulletin: tlumočení pro děti*. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, 2016, 3(1).
- KREJČÍ, P. (2015). Srbská frazeologie v českém a bulharském překladu: kontrastivní analýza. Brno: Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, s. 48–60.
- KUCHAŘOVÁ, L. (ed.). (2005). *Jazyk neslyšících*. Praha: FF UK.
- KUSSMAUL, P. (1995). *Training the Translator*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins.
- LACHMANOVÁ, D. (2014). *Střídání rolí v českém znakovém jazyce*. Praha: FF UK.
- LEVÝ, J. (2012). *Umění překladu*. 4. upr. vyd. Praha: Apostrof.
- LOPOUR, V. (2019). *Strategie odborné přípravy na simultánní tlumočení do/ze znakového jazyka*. Praha: FF UK. Bakalářská práce.
- MACOUREK, M. (1971). *Pohádky*. Praha: Mladá fronta
- MACOUREK, M. (1995). *O hrochovi, který se bál očkování a jiné pohádky*. Praha: Fragment. s. 62–64.
- MACUROVÁ, A. (1994). Jazyk v komunikaci neslyšících (Předběžné poznámky). *Slovo a slovesnost*. 55(2). s. 121–132.

- MACUROVÁ, A. (1996). Proč a jak zapisovat znaky českého znakového jazyka. Poznámky k diskuzi. *Speciální pedagogika*. 6(1). s. 5–19.
- MACUROVÁ, A. (2001). Jazyk a hluchota. *Slovo a slovesnost*. 62(2), s. 92–104.
- MACUROVÁ, A., ZBOŘILOVÁ, R. (ed.) (2018). *Jazyky v komunikaci neslyšících: Český znakový jazyk a čeština*. Praha: Karolinum.
- MEIER, R. (2016). *Sign Language Acquisition*. Oxford: Oxford University Press.
- MOTEJZÍKOVÁ, J. (ed.) (2019). *Výuka českého znakového jazyka pro žáky se sluchovým postižením: Metodická podpora pro učitele*. Praha: Národní ústav pro vzdělávání, školské poradenské zařízení a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků. Dostupné z: <https://digifolio.rvp.cz/view/view.php?t=pzehjtA0lP9ixGLSqr4v>
- NAPIER, J., LEESON, L. (2016). *Sign Language in Action*. New York. Palgrave Macmillan.
- NEKULA, M.. (2017a). *Komunikační model*. in KARLÍK, P., NEKULA, M., PLESKALOVÁ, J. (ed.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. URL: [https://www.czechency.org/slovník/KOMUNIKAČNÍ MODEL](https://www.czechency.org/slovník/KOMUNIKAČNÍ%20MODEL) [cit. 30. 12. 2019].
- NEKULA, M. (2017b): *Funkce jazyka*. in KARLÍK, P., NEKULA, M., PLESKALOVÁ, J. (ed.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. URL: [https://www.czechency.org/slovník/FUNKCE JAZYKA](https://www.czechency.org/slovník/FUNKCE%20JAZYKA) [cit. 11. 2. 2020].
- NĚMCOVÁ, B. (1862). *Národní báchorky a pověsti*. Praha: Antonín Augusta.
- NEUMAN SOLOW, S. (2000). *Sign Language Interpreting: A Basic Resource Book*. Burtonsville: Linstok Press.
- NEWMARK, P. (1988). *A Textbook on Translation*. London: Prentice-Hall.
- NORD, Ch. (1988). *Textanalyse und Übersetzen: theoretische Grundlagen, Methode und didaktische Anwendung einer übersetzungsrelevanten Textanalyse*. Heidelberg: Groos.
- NORD, Ch. (2005). *Text analysis in translation: theory, methodology, and didactic application of a model for translation-oriented text analysis*. Amsterdam: Rodopi.
- NOVÁKOVÁ, R. (ed.). (2011) *Multimediální cvičebnice pro předmět Český znakový jazyk*. [DVD-ROM]. Praha: FF UK
- OITTINEN, R. (2000). *Translating for Children*. New York/London: Garland Publishing, inc.
- OKROUHLÍKOVÁ, L. (2015). *Notace znakových jazyků*. Praha: Karolinum.
- PEJŠMANOVÁ, B. (2012). *Dětská řeč – výskyt klasifikátorů českého znakového jazyka v projevu neslyšícího dítěte*. Praha: FF UK. Bakalářská práce.
- PERRY, J. (2015). *Příběhy draka Balabána*. Štěchovice: MEA VIA.

- PEŠKOVÁ, K. (2008). *Neslyšící tlumočníci v pracovním týmu*. Praha: FF UK. Bakalářská práce.
- PIŤHA, P. (2000). *Význam mýtu a pohádky pro rozvoj osobnosti. Moderní vyučování*. 6(1).
- Princové jsou na draka*. 1980. [film] Režie: Jiří Adamec. Československo.
- PROPP, V. J. (2008). *Morfologie pohádky*. Jinočany: H & H
- PŮLPÁNOVÁ, L. (2009). *Překladový slovník základní skautské terminologie ČJ-ČZJ s výkladem*. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka.
- REISS, K., VERMEER, H. (1984). *Grundlegung einer allgemeinen Translationstheorie*. Tübingen: Max Niemeyer.
- ROY, C., NAPIER, J. (2015). *The Sign Language Interpreting Studies Reader*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- SELESKOVITCH, D. (1968). *L'interprète dans les conférences internationales: problèmes de langage et de communication*. Paris: Minard Lettres Modernes.
- SCHLEPER, D. R. (1997). *Reading to Deaf Children: Learning from Deaf Adults*. Washington, DC: Laurent Clerc National Deaf Education Center at Gallaudet University.
- SWABEY, L., NICODEMUS, B. (ed.) (2011). *Advances in Interpreting Research*. Amsterdam/Philadelphia. John Benjamins Publishing Company
- STEWART, D. A., SCHEIN, J. D., CARTWRIGHT, B. E. (2004). *Sign Language Interpreting: Exploring Its Art and Science*. Boston: Pearson Education Inc.
- Střední škola, Základní škola a Mateřská škola pro sluchově postižené, Praha 5, Výmolova 169*. 2016. Dostupné z: www.vymolova.cz
- ŠAUEROVÁ, M., ŠPAČKOVÁ, K., NECHLEBOVÁ, E. (2013). *Speciální pedagogika v praxi*. Praha: Grada.
- ŠLANGALOVÁ, V. (1991). Zdrobněliny a opakování v dětské poezii. *Naše řeč*, 74(2), s. 63–68. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=6997>.
- TETAUEROVÁ, I. (2008). *Mezinárodní znakový systém*. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka.
- TIKOVSKÁ, L. (2006). *Klasifikátory českého znakového jazyka*. Praha: FF UK. Bakalářská práce.
- Tlumočnick očíma neslyšícího dítěte* [online]. (2002) Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, Dostupné z: <http://www.tond.cz/obsah/osobnostni-profil-tlumocnika>. [cit. 01. 04. 2020].
- TOLKIEN, J. R. R. (1947). *On Fairy Stories*. Oxford: Oxford University Press.

- TUČKOVÁ, D. (2013). *Deixe a prostor v českém znakovém jazyce*. Praha: FF UK.
Bakalářská práce.
- Usnesení vlády 219/2020 o prodloužení nouzového stavu v souvislosti s epidemií viru SARS CoV-2. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=219&r=2020>
- Usnesení vlády 1112/2020 o přijetí krizového opatření. Dostupné z:
<https://www.vlada.cz/assets/media-centrum/aktualne/skoly-1112.pdf>
- Ústav jazyků a komunikace neslyšících: Filozofické fakulty Univerzity Karlovy [online].
Praha: FF UK. Dostupné z: <https://ujkn.ff.cuni.cz/cs/>.
- VERMEER, H. J. (1978). „Ein Rahmen für eine allgemeine Translationstheorie“. *Lebende Sprachen* 23, s. 99–102.
- VILIKOVSKÝ, Ján. (2002). *Překlad jako tvorba*. Praha: Ivo Železný.
Viola Somogyi. Dostupné z: violasomogyi.com [cit. 17. 03. 2021]
- VÝBORNÁ, L. (2020). *Host Lucie Výborné: Pohádky sledují vývoj společnosti. Od chvíle, co se dostaly do masových médií, nesmějí nikoho urazit, vysvětluje folklorista*. Praha: Český rozhlas. [video] Dostupné z: <https://radiozurnal.rozhlas.cz/pohadky-sleduji-vyvoj-spolecnosti-od-chvile-co-se-dostaly-do-masovych-medii-8175672>
- Vyhláška č. 27/2016 o vzdělávání žáků se specifickými vzdělávacími potřebami a žáků nadaných. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2016-27>
- Vyšší odborná škola, Střední škola, Základní škola a Mateřská škola, Hradec Králové, Štefánikova 549* [online]. Hradec Králové: Vyšší odborná škola, Střední škola, Základní škola a Mateřská škola, Hradec Králové, Štefánikova 549. Dostupné z: <https://neslhc.com>
- VYSUČEK, P. (2009). *Specifické znaky*. Praha: FF UK.
- WILBUR, R. (1996). *Evidence for the function and structure of Wh-clefts in ASL*. In: W. H. Edmondson & R. B. Wilbur (ed.), *International review of sign linguistics*. Hillsdale: Lawrence Erlbaum Associates. s. 209-256.
- WILSS, W. (1982). *The Science of Translation. Problems and Methods*. Tübingen: G. Narr.
Za humny je drak. 1982. [film] Režie: Radim CVRČEK. Československo.
- Zákon č. 561/2004 Sb. o předškolním, základním středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon). Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-561?text=%C5%A1kolsk%C3%BD+z%C3%A1kon>
- ZINNEROVÁ, M. (1972). *Drak Mrak*. Praha: Lidové nakladatelství.

Seznam obrázků

- Obrázek č. 1: Komunikační model
- Obrázek č. 2: Jazykové funkce
- Obrázek č. 3 Jazykové funkce v jednom a dvou jazycích
- Obrázek č. 4: Tlumočení z mluveného do znakového jazyka
- Obrázek č. 5: Použití obrázků skřítků
- Obrázek č. 6: Použití ilustrace z knihy
- Obrázek č. 7: Skřítkci sledují ruchy v jeskyni zrakem
- Obrázek č. 8: Tři skřítkci se schovávají za draka
- Obrázek č. 9: Volba znaku DRAK
- Obrázek č. 10: Promluva skřítků – neslyšící tlumočnice
- Obrázek č. 11: Promluva draka – neslyšící tlumočnice
- Obrázek č. 12: Perspektiva přímého účastníka
- Obrázek č. 13: Perspektiva pozorovatele
- Obrázek č. 14: Využití ilustrace jako znakovacího prostoru
- Obrázek č. 15: Vyjádření strachu
- Obrázek č. 16: Ilustrace skřítky Otíka
- Obrázek č. 17: Ilustrace skřítky Ilonky
- Obrázek č. 18: Ilustrace skřítky Aničky
- Obrázek č. 19: volba jmenného znaku pro skřítky Otíka
- Obrázek č. 20: volba jmenného znaku pro skřítky Ilonku
- Obrázek č. 21: volba jmenného znaku pro skřítky Aničku
- Obrázek č. 22: Klasifikátor zastupující nohy, vyplazená špička jazyka
- Obrázek č. 23: Specifikátor velikosti D///₀
- Obrázek č. 24: Zmenšení pohybu u znaku CHRLIT
- Obrázek č. 25: Skřítkci sledují ruchy v jeskyni zrakem
- Obrázek č. 26: Promluva skřítků – slyšící tlumočnice
- Obrázek č. 27: Promluva draka – slyšící tlumočnice
- Obrázek č. 28: Vyjádření strachu – slyšící tlumočnice
- Obrázek č. 29: Odkaz k číslovce tři při popisu skřítků
- Obrázek č. 30: klasifikátor tvar ruky D, vyplazená špička jazyka
- Obrázek č. 31: Užití znaku Anička
- Obrázek č. 32: Užití odkazu na číslovku dva

Seznam tabulek

Tabulka č. 1: Srovnání způsobu střídání rolí – neslyšící tlumočnice

Tabulka č. 2: Srovnání způsobů střídání rolí – slyšící tlumočnice

Tabulka č. 3: Srovnání záměrů ve všech třech analyzovaných textech

Tabulka č. 4: Srovnání místa, času a média ve všech třech analyzovaných textech

Tabulka č. 5: Srovnání příjemců a jejich aktivity v obou analyzovaných tlumočnických situacích

Tabulka č. 6: Srovnání jazykových funkcí ve všech třech analyzovaných textech

Tabulka č. 7: Srovnání témat ve všech třech analyzovaných textech

Tabulka č. 8: Srovnání způsobů střídání rolí v obou analyzovaných textech v českém znakovém jazyce

Tabulka č. 9: Srovnání mimických prostředků a postavení těla v obou analyzovaných textech v českém znakovém jazyce

Tabulka č. 10: Srovnání označování postav ve všech třech analyzovaných textech

Tabulka č. 11: Srovnání počtu rétorických otázek a jejich příkladů v obou analyzovaných textech v českém znakovém jazyce

Tabulka č. 12: Srovnání popisu skřítků ve všech třech analyzovaných textech

Seznam příloh

Příloha 1 – Tabulka tvarů ruky pro notaci českého znakového jazyka (převzato z Okrouhlíková 2015, s. 156–157)

Příloha 2 – Předem připravené otázky k polostrukturovanému rozhovoru

Příloha 3 – Ilustrace zdrojového textu (Baischová 2009, s. 6–11)

Příloha 4 – Informovaný souhlas s účastí ve výzkumu (neslyšící tlumočnice)

Příloha 5 – Informovaný souhlas s účastí ve výzkumu (slyšící tlumočnice)

Příloha 1

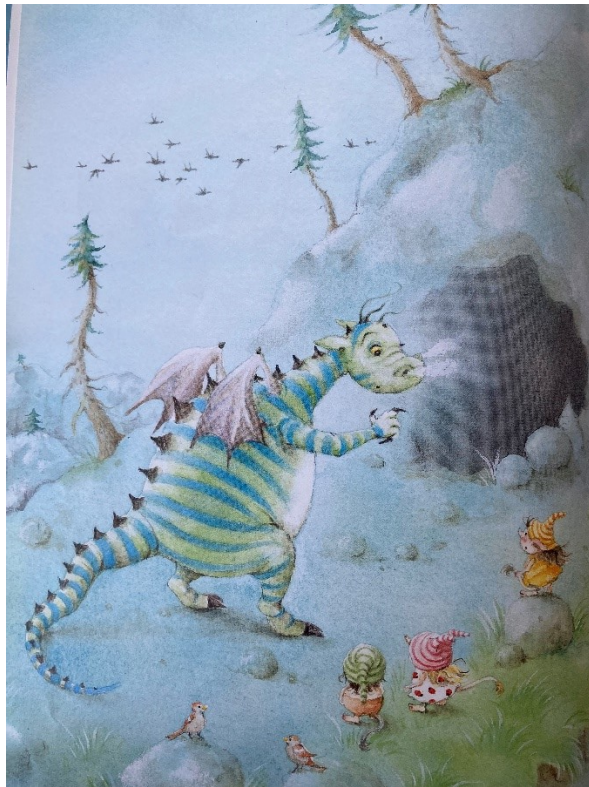
základní tvar ruky	a) °	b) 1	c) ^	d) "	e) "'	f) =	g)	h)
zavřená ruka								
 A	 A ₀		 Ā					 ,A
skrčená ruka								
 O								 ,O
 C	 C ₀	 C ₁						
ruka s prsty u sebe								
 B	 B ₀	 B ₁	 Ĥ	 Ë	 B̃	 Ḃ	 B̃ ₀	 ,B̂
ruka s prsty od sebe								
 5								 ,5
 Y			 Ŷ					
prsty vztyčené ze zavřené dlaně								
 D	 D ₀		 Ď	 Ë	 D̃	 Ḋ	 D̃ ₀	
 V	 V ₀				 Ṽ		 ,V̂	
 P			 Ĥ	 Ë	 P̃	 Ṗ	 P̃ ₀	
 I								
 Y								
 R								

Příloha 2

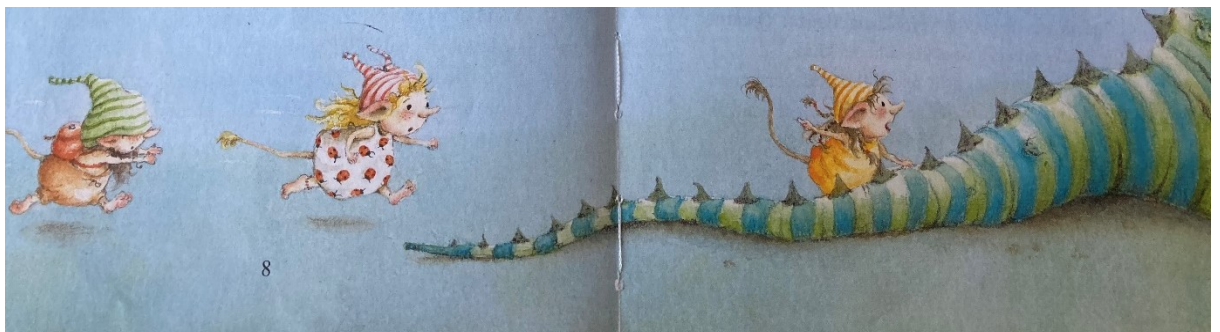
Otázky polostrukturovaného rozhovoru

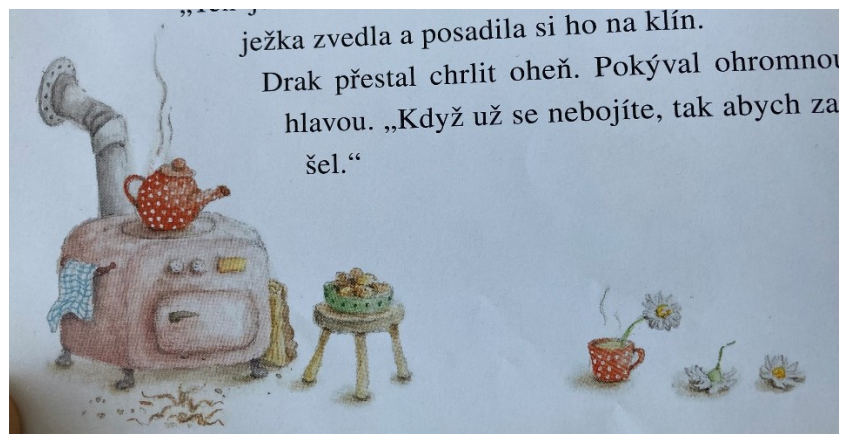
1. Jak ses na převod připravovala?
2. Kolik času jsi přípravě věnovala?
3. Co pro tebe bylo při převodu nejtěžší?

Příloha 3

Strašidlo z jeskyně

Příloha 4

Informovaný souhlas s účastí ve výzkumu a se zpracováním osobních údajů

Informace o výzkumu:

Bakalářská práce Kateřiny Jakobové se věnuje popisu rozdílů v převodu pohádky z češtiny do českého znakového jazyka slyšícím a neslyšícím tlumočnickem. Sběr dat proběhne ve škole pro neslyšící, příjemci tedy budou neslyšící děti, ve věku 6 až 12 let. Tlumočeným textem bude pohádka, kterou oba tlumočníci dostanou nejpozději týden před realizací výzkumu na e-mail. Účastníky výzkumu jsou tlumočníci znakového jazyka. Jejich tlumočení bude zaznamenáno na video, které bude využito k následné analýze. Z videa mohou být využity vystřižené fotografie, které budou sloužit jako doplnění textu bakalářské práce.

Informace o účastníkovi výzkumu:

jméno a příjmení: Marie Pangráčová

e-mail: vcelkamaja.p@seznam.cz

Prohlášení

Já níže podepsaná potvrzuji, že

- a) jsem se seznámila s informacemi o cílech a průběhu výše popsání výzkumu (dále též jen „výzkum“);
- b) dobrovolně souhlasím s účastí své osoby v tomto výzkumu;
- c) jsem si vědoma svého práva kdykoli svou účast ve výzkumu ukončit;
- d) jsem srozuměna s tím, že jakékoliv užití a zveřejnění dat a výstupů vzešlých z výzkumu nezakládá můj nárok na jakoukoliv odměnu či náhradu, tzn. že veškerá oprávnění k užití a zveřejnění dat a výstupů vzešlých z výzkumu poskytuji bezúplatně.

Zároveň prohlašuji, že

- a) souhlasím se zveřejněním dat a výstupů vzešlých z výzkumu a s jejich dalším využitím pro účely bakalářské práce
- b) souhlasím se zpracováním a uchováním osobních a citlivých údajů v rozsahu v tomto informovaném souhlasu uvedených ze strany Univerzity Karlovy, Filozofické fakulty, IČ: 00216208, se sídlem: nám. Jana Palacha 2, 116 38 Praha 1, a to pro účely zpracování dat vzešlých z výzkumu, pro účely případného kontaktování z důvodu zpracování dat vzešlých z výzkumu či z důvodu nabídky účasti na obdobných akcích a pro účely evidence a archivace; a s tím, že tyto osobní údaje mohou být poskytnuty subjektům oprávněným k výkonu kontroly bakalářské práce, v jehož rámci výzkum realizován;
- c) jsem seznámena se svými právy týkajícími se přístupu k informacím a jejich ochraně podle § 12 a § 21 zákona č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů, tedy že mohu požádat Univerzitu Karlovu v Praze o informaci o zpracování mých osobních a citlivých údajů a jsem oprávněn/-a ji dostat a že mohu požádat Univerzitu Karlovu v Praze o opravu nepřesných osobních údajů, doplnění osobních údajů, jejich blokaci a likvidaci.

Výše uvedená svolení a souhlasy poskytuji dobrovolně na dobu neurčitou až do odvolání a zavazuji se je neodvolat bez závažného důvodu spočívajícího v podstatné změně okolností.

Vše výše uvedené se řídí zákony České republiky, s výjimkou tzv. kolizních norem, a bude v souladu s nimi vykládáno, přičemž případné spory budou řešeny příslušnými soudy v České republice.

Potvrzuji, že jsem převzala podepsaný stejnopis tohoto informovaného souhlasu.

Dne: 21. 9. 2020

Podpis: *Taigré'cová Marie*

Příloha 5

Informovaný souhlas s účastí ve výzkumu a se zpracováním osobních údajů

Informace o výzkumu:

Bakalářská práce Kateřiny Jakobové se věnuje popisu rozdílů v převodu pohádky z češtiny do českého znakového jazyka slyšícím a neslyšícím tlumočnickem. Sběr dat proběhne ve škole pro neslyšící, příjemci tedy budou neslyšící děti, ve věku 6 až 12 let. Tlumočeným textem bude pohádka, kterou oba tlumočníci dostanou nejpozději týden před realizací výzkumu na e-mail. Účastníky výzkumu jsou tlumočníci znakového jazyka. Jejich tlumočení bude zaznamenáno na video, které bude využito k následné analýze. Z videa mohou být využity vystřížené fotografie, které budou sloužit jako doplnění textu bakalářské práce.

Informace o účastníkovi výzkumu:

jméno a příjmení: Kateřina Lišková

e-mail: liskova.kacka@gmail.com

Prohlášení

Já níže podepsaná potvrzuji, že

- a) jsem se seznámila s informacemi o cílech a průběhu výše popsaného výzkumu (dále též jen „výzkum“);
- b) dobrovolně souhlasím s účastí své osoby v tomto výzkumu;
- c) jsem si vědoma svého práva kdykoli svou účast ve výzkumu ukončit;
- d) jsem srozuměna s tím, že jakékoliv užití a zveřejnění dat a výstupů vzešlých z výzkumu nezakládá můj nárok na jakoukoliv odměnu či náhradu, tzn. že veškerá oprávnění k užití a zveřejnění dat a výstupů vzešlých z výzkumu poskytují bezúplatně.

Zároveň prohlašuji, že

- a) souhlasím se zveřejněním dat a výstupů vzešlých z výzkumu a s jejich dalším využitím pro účely bakalářské práce
- b) souhlasím se zpracováním a uchováním osobních a citlivých údajů v rozsahu v tomto informovaném souhlasu uvedených ze strany Univerzity Karlovy, Filozofické fakulty, IČ: 00216208, se sídlem: nám. Jana Palacha 2, 116 38 Praha 1, a to pro účely zpracování dat vzešlých z výzkumu, pro účely případného kontaktování z důvodu zpracování dat vzešlých z výzkumu či z důvodu nabídky účasti na obdobných akcích a pro účely evidence a archivace; a s tím, že tyto osobní údaje mohou být poskytnuty subjektům oprávněným k výkonu kontroly bakalářské práce, v jehož rámci výzkum realizován;
- c) jsem seznámena se svými právy týkajícími se přístupu k informacím a jejich ochraně podle § 12 a § 21 zákona č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů, tedy že mohu požádat Univerzitu Karlovu v Praze o informaci o zpracování mých osobních a citlivých údajů a jsem oprávněn/-a ji dostat a že mohu požádat Univerzitu Karlovu v Praze o opravu nepřesných osobních údajů, doplnění osobních údajů, jejich blokaci a likvidaci.

Výše uvedená svolení a souhlasy poskytují dobrovolně na dobu neurčitou až do odvolání a zavazují se je neodvolat bez závažného důvodu spočívajícího v podstatné změně okolností.

Vše výše uvedené se řídí zákony České republiky, s výjimkou tzv. kolizních norem, a bude v souladu s nimi vykládáno, přičemž případné spory budou řešeny příslušnými soudy v České republice.

Potvrzuji, že jsem převzala podepsaný stejnopis tohoto informovaného souhlasu.

Dne: 3. 5. 2020

Podpis:

A handwritten signature in blue ink, appearing to read 'Lil' with a stylized flourish at the end.